

Lapszámunkat az immár ötödik éve rendszeresen megrendezésre kerülő Stefánia szoborpark tárlatai 2019-évi anyagának reprodukcióiból válogattuk. A kiállítás kurátora Klacsmann Péter. Helye: Budapest, XIV. kerület, Stefánia Palota – Honvéd Kulturális Központ kertje. A fotókat Oláh Katalin Kinga készítette.

SZEMHATÁR

- 3 | Rózsássy Barbara: *Hogyan legyünk mégis mesterek*
- 4 | Kovács István: *Lázasan*
- 5 | Lator László: *Hangpróba*
- 6 | Falusi Márton: *Az alkaioszi strófaszerkezet műgondja*
Tóth Árpádtól a kortársakig
- 13 | Szalai Zsolt: *süppedő tavasz; Menetrend szerint*
- 14 | Burns Katalin: *Az úsztatás*
- 18 | Jász Attila: *Forever Krakkó*
- 19 | Marafkó László: *Bot és karó*
- 22 | Vasas Tamás: *A ninivei Jónás; Jób felejtője*
- 23 | Farkas Gábor: *A „lélekszemű ember”*
- 28 | Iancu Laura: *Köríma; Az ő szava ez is*
- 29 | Mózes Huba: *Sár van, köd van, mégis jól van*
- 31 | Lanczkor Gábor: *Zen*
- 32 | Lakatos-Fleisz Katalin: *Krúdy Gyula titkos tájai*
- 34 | Petőcz András: *Pygmalion keservei*
- 35 | Lackfi János: *A számócalelet zsoltára*
- 36 | Novák Valentin: *A szolnoki csata*
- 41 | Nemes Attila: *A magyar irodalom önismerete*
Beszélgetés Jánosi Zoltánnal
- 43 | Turczy István: *Motetta, 2020*
- 44 | Balog Zoltán: *Prédikáció a Makkai Ádám professzor úr emlékezetére tartott gyászistentiszteleten*
- 46 | Mezey Katalin: *Makkai Ádám útja*
- 48 | Szőcs Géza: *Isten hozzon, Makkai Ádám!*
- 50 | Fecske Csaba: *Válasz nélkül; Leiratkozás*
- 51 | Tóth Erzsébet: *Lágyan permetezett a hó*

NYITOTT MŰHELY

- 52 | Zsille Gábor: *„Nekem valaki diktál”*
Beszélgetés Tóth Erzsébettel

KÖNYVSZEMLE

- 61 | Papp Máté: *A meghasonlás azonossága*
Lászlóffy Csaba: Vasárnapi pszichoanalízis
- 64 | Bakonyi István: *„kőhajítás helyett keresztet vetni”*
Iancu Laura: András érkezésére
- 67 | Pósa Zoltán: *Forradalmi szimfónia tizenhárom szólamban*
Erős Kinga: Szavakban lobog. Írók az 1956-os forradalomban
- 69 | Bartusz-Dobosi László: *Fénylő csendköltészet*
Jász Attila: Belső angyal
- 71 | Szemes Péter: *Szigetközi szöttek*
Sütő Csaba András: nempróza

MAGYAR NAPLÓ

A Magyar
Írószövetség
lapja

Megjelenik havonta
ISSN 0865291 0

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,
a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
*Báger Gusztáv, Erős Kinga, Horváth Antal, Kalász Márton,
Kő Pál, Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza*

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt)

Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasajjai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasajjai@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-5784

Bolla Eszter (szerkesztő, gyerekkönyvek, Oláh János szerkesztői ösztöndíjas)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (tanulmány)

E-mail: ekler.andreaanna@gmail.com

Mobil: (30) 444-6573

Mirtse Zsuzsa (Könyvszemle)

E-mail: kritika.magyarnaplo@gmail.com

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó (szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János (ügyvezető)

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-8147

Címlap- és belívterv: **Vincze Judit**

Grafikai kivitelezés: **Oláh Máttyás László**

A címlapon: **Tóth Erzsébet**

(Fotó: Vadócz Dávid)

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg,
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.*

Hogyan legyünk mégis mesterek

Rózsássy Barbara
(1979, Budapest)
költő, József Attila-díjas

A költészet napja akkor is a vers ünnepe, ha idén nem tarthatjuk meg a hozzá kapcsolódó rendezvényeket. Ha elmaradnak a közös felolvasások, a szavalóversenyek, azok az emelkedett hangulatú pillanatok, amikor költő és költő között megtörténik a szimbolikus kézfogás.

Mert olyan időket élünk, amikor a kézfogás valóban legfeljebb pillanatnyi gesztus. Éppen ezért bír roppant nagy jelentőséggel, még ha csupán az év egyetlen napján lehet benne részünk, s csak annyiban nyilvánul meg, hogy néhány órát közös asztalnál töltünk, miközben legalább rövid időre társakként, hovatovább „harcostársakként” gondolunk egymásra. Úgy, mint akiknek mindenhol és minden időben, minden politikai kurzusban az a dolguk, hogy a költészet védelmében emeljenek szót.

Mindig veszélyes terepnek tartottam a politikai indíttatású verseket. Elsősorban azért, mert még akkor is, ha a versbe óhatatlanul beszivárognak a költőt körülvevő mindennapok, abban hiszek, hogy nem az aktualitás teszi a költészetet azzá, ami. Másodsorban, ha körbenézünk a világirodalomban, bizony igen kevés magas színvonalú művelőjére lelhetünk. Néhány zseniális mestertől eltekintve, szinte senki nem alkotott igazán maradandót a té-

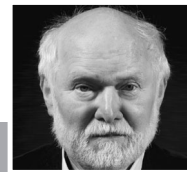
mában. Mára azonban kétségtelen, a zseniális mesterek ideje lejárt. Főleges áltatni magunkat az ellenkezőjével. Ugyanakkor az is természetes, hogy szüntelenül él bennünk a vágy: a nyomdokaikba szeretnénk lépni, mi több, meg akarjuk haladni őket. Ha nem így lenne, ha kiábrándultságunkban teljesen elvesztenénk a magunkba vetett hitet, előbb-utóbb eljutnánk a végpontra, ahol nem születik vers többé. De mi volna, ha más módon közelítenénk meg a meghaladás kérdését? Ha például kitörnénk a kétbalkezes, hibbant, életképtelen költő sztereotípiájából. Ha erőnk egy részét arra fordítanánk, hogy visszahódítsuk az Olvasót. Ehhez minden bizonnyal át kell gondolnunk a gyakorlati életben betöltött szerepünket. Többek között azt, hogy vajon ki szavaz bizalmat egy olyan társaságnak, amelyről a hozzá eljutó legérdekesebb hír azt taglalja, hogy tagjai miként estek egymás torkának?

Márpedig a mostani generáció(k)nak éppen az lehet a legfőbb küldetése, hogy átmentse a verset a jövő nemzedékei számára a ma olvasója által. Ez pedig kizárólag közös erővel sikerülhet. A költő szavaival élve: „ez a mi munkánk; és nem is kevés”.

Rózsássy Barbara

Kovács István

Lázasan

Kovács István
(1945, Budapest) költő,
műfordító, történész, Babér-
koszorú-díjas, Salföldön él

Félek hideglelős álmaimtól.
Nyirkos felhőfoszlány tapad a forró teliholdra.
Amit mondok, riadt dadogás csak:
érthetetlen attól, aki volnék, és aki voltam.

*

Morajlás présekben el-elnyúltan...
Megfeszített mozdulatokkal ki talpon marad itt,
a pengeéles hullámok fölött
meghallhatja a lélegzet szétroncsolt dallamait.

*

A börtönkonyha lángüstjeiben
ökörfejek keringnek, szarvuktól örvénylik a gőz,
mely az én rabarcomba csapódik,
szétmázolva rajt' az életfogytiglan tartós időt.

*

Csak e végtelen szalag megállna,
mely hol kivet, hol kéretlen is magával ragad.
A tettetett élet s a tetszhalál
nem menedék, ha csapdamód csak haladékot ad.

Örömmel tudatjuk, hogy szerzőink közül 2020. március 15-én **Ács Margit** író, műkritikus, szerkesztő és **Kodolányi Gyula** költő, műfordító, irodalomtörténész Kossuth-díjban, **Szalay Károly** író, irodalomtörténész, újságíró, **Szentmártoni János** költő Magyarország Babérkoszorúja Díjban, **Kiss Gy. Csaba** irodalomtörténész, egyetemi tanár Széchenyi-díjban, **Aniszi Kálmán** író, publicista, szerkesztő a Magyar Érdemrend lovagkeresztje polgári tagozata, **Illyés Mária** művészettörténész, műkritikus, valamint **Vári Fábián László** költő, műfordító a Magyar Érdemrend tisztikeresztje polgári tagozata kitüntetésben részesült. Gratulálunk a díjazottaknak!

Lator László
(1927, Tiszasásvár)
költő, műfordító, esszéista,
Kossuth-díjas, a Nemzet
Művésze, Budapesten él

Lator László

Hangpróba

Eső, eső, csendes eső,
permetező, fűnevelő,
eső, eső, moss el engem,
bánat sajog a szívemben.
Omladoznék puha röggé,
foszladoznék futó köddé,
eső, eső, csendes eső,
ködnevelő, búnevelő.

Lennék én fa, lombosodó,
lennék felhő, esőt hozó,
lennék fa is, lombosodó,
nyújtózkodó, magasodó...
Eső, eső, csendes eső,
permetező, fűnevelő...
...de leginkább puha röggé,
csak feküdni mindörökké.

Eső, eső, csillag esne,
szél becézne, Nap szeretne...
de leginkább puha röggé,
csak feküdni mindörökké...
Csak feküdni szakadatlan,
tücsök sírna fűhajamban...
Eső, eső, csendes eső,
permetező, fűnevelő...

...Tücsök sírna, csendes eső,
feloldozó, feledtető.
Eső, eső, moss el engem,
embersorsom add felednem...
...de leginkább puha röggé,
omladozni mindörökké,
omladozni, keveredni,
hajladozó fű teremni...

...Eső, eső, csendes eső,
fűnevelő, feledtető...

Falusi Márton

Az alkaioszi strófaszerkezet műgondja Tóth Árpádtól a kortársakig

Falusi Márton
(1983, Budapest)
költő, szerkesztő,
József Attila-díjas

Ritkán merjük feltenni a banális kérdéseket. Miért fordulnak a költők újra és újra, koronként a hagyományos antik formavilághoz? Az unalomig sulykolt magyarázat szerint, a klasszicizáló szándék a költői én megállapodottságát áhítja; a beszélő a bizonyosság hiányában, az instabilitás, a talajvesztés miatt keres fogódzót, és talál is az időmértékben. Ez azonban aligha kielégítő indok, hiszen magát a versíró gyakorlatot is tekinthetjük efféle fogódzónak; s ha a szertelen szabadvers a támolygó és eltévelyedő ember egzisztenciáját viszi színre, a színrevitel, azáltal, hogy könyörtelenül szembesít, ki is engesztelhet. A kötött forma egyszerre könynyebbség, mert kipróbált módon bevonja szerzőjét és olvasóját – aki hamar akklimatizálódik hozzá – a hagyományba; ám egyúttal szigorú előírás-ként is hat, mert szűkíti a stiláris választási lehetőségeket, a megfeleléskényszer terhét hordozza. A magyar költészet bölcsőjét körülállták az antik metrumok; tanító célzattal skandáltak neki, hogy Európa légköri frontjai vonuljanak át gyerekszobáján. A nemzeti öncélúság a szapphói és az alkaioszi ritmust verte és dobolta Berzsenyi Dániel összhangzattanában. Fennkölt, ódai hangot megütve és archaikus toposzokat mozgósítva adott hírt, intő jelet a költő, akit Tóth Árpád is annyiféleképpen megidézt a magyarság romlásáról. *A magyarokhoz* címzett intelemnek azonban nem csupán ritmusképlete származott az antik Hellászból, hanem közösségélménye is; a kulturális kollek-

tívumként felfogott állameszmény mintáját is onnan merítette. Nemcsak *A hajó* című híres töredék révén, tematikusan, hanem szellemi értelemben, esszenciálisan is. Csokonai, Tóth Árpád másik vállalt elődje szintúgy az alkaioszi tempót utánozva hirdette ki ezt a szállóigét (*Dr. Földi sírhalma felett*): „Nyúgodj dicső test: én velem is csak így / Bánik hazám, bár drága vérem / Érte foly, érte fogy, érte hűl meg”. Mint ha egy-egy időmértékes strófaszerkezet – esetünkben az alkaioszi – sajátos gondolkodásmódot, bölcseletet is magával hozna a múltból; ahogyan egyre hajlékonyabbá teszi a nyelvet, valamilyen irányban kiterjeszti bölcseleti érdeklődését. Tartást kölcsönöz a mondattannak, és mai szemmel, az írott artefaktumok nivellálódásakor is rögtön felismerhetővé válik tőle a szöveg *versszerűsége*. Kétségtelen, hogy ez a költői eljárás akkulturációt hajt végre, amiért a 18. században a líra egyetemes áramkörébe kapcsolja a magyar poézist, egyszersmind a magyar kulturális identitást, a 21. században pedig a különböző térfogatszázalékú szöveg-savakban feloldott versek anyagszerkezetét reparálja. Ismeretelméleti funkciója tehát nyilvánvaló: a világról szerzett tudás megszilárdítására törekszik. Költőink is jellemzően a korszakváltások, a krízisek, a határhelyzetek zavarosságának ülepítéséhez használták.

Ezen a ponton mindjárt két problémába ütközünk. A kötött forma határai ugyanis, ha közelebbről vesszük őket szemügyre, elmosódnak.

Az alkaioszi strófa verslábai ugyan rögzítettek, kevésbé variábilisak, ám szinte valamennyi vers, a lehető legkötetlenebb is, kötött formák részecskéiből építkezik, csak éppen egyedi tervrajz alapján. A kötött forma és a szabadvers viszonyának paradoxona, hogy az utóbbi általában nem kötötlenebb, de mivel autonómabb, szabályait maga alkotja saját magának az írás folyamatában, még nagyobb önfejlődést követel. Bizonyos értelemben elmondható, hogy a kötött versformánál kötötlenebb szabadvers a rossz vers. Valójában a kötetlen versforma ugyanúgy ellenőrizhető, szótagonként számonkérhető, mint a kötött; komoly eltérés azonban, hogy míg az utóbbit csupán az egyetemes sémához illeszthetjük, az előbbinél a belső hallásunkra kell hagyatkoznunk. Mármost ebből további gondunk adódik. Nem merül-e ki a séma a hosszú évszázadok gyakorlatában? Az alkaioszi strófa teherbíró képessége nem csökken-e, bölcséleti spektruma, stiláris mozgástere nem szűkül-e be, mialatt nemzedékek veszik igénybe? Ennek a kérdésnek a másik oldala: a modern verstől joggal elvárt nyitottságot, meghatározhatatlanságot, rögzíthetetlenséget engedi-e ez a strófaszervezet érvényre jutni? Vajon nem zárja-e le a költői megnyilatkozást pusztán közlendővé, közleménnyé, ahelyett hogy többletjelentések felé nyitná ki? A klasszicizáló formakultúra és a bizonyosságkeresés közötti iskolás összefüggés könnyen félreérthető. Nem valamiféle mondanivaló vagy kinyilatkoztatás bizonyosságáért folyik a hajsza, hanem a versszerűségért, hiszen minden műalkotás lételeme a közösségi elismerés, amely nélkül esztétikai értéke nem szavatolható; a költészetnek az antikvitásban betöltött szerepe pedig – legalább is mai ismereteink szerint – megbecsült volt, tekintélyét tisztelet övezte. (Tulajdonképpen Platón viszolygása is ezt bizonyítja inverz módon.) Berzsenyit azért vonzotta az alkaioszi lüktetés, hogy a magyar poézist az egyetemes költészeteszményhez emelje fel. A forma még a motívumokat és a toposzokat is az antikvitás-

tól kölcsönözte; a „nemes Ílion”, a „Charybdis” és a „Tíburi forrás” mintája ősi, kivitelezése mégis honi és a korra vall. Nemcsak élt benne, de megkérdőjelezhetetlenül éltette a poézist az a hit, hogy örök és változatlan mércék szerint marasztalja el a jelen ártalmait, oldja kínjait; vigaszt nyújt, vagyis távlatot kínál a kilátástalanságra, az értelmetlennek látszó vesződésekre.

Utolérhetetlen érzékenységgel helyezi el a kultúrtörténeti kontextusban Alkaioszt és strófaszervezetét Koncsol László.¹ A leszoboszi történelem geopolitikai manőverei, a türannoszok tündöklése és bukása fonódnak össze „az európai líra születésével”; a homéroszi paradigmát követő új, strofikus paradigmával. Az eposz és a dithürambosz előzményei után Alkaiosz – nevének jelentése: hadra termett – apollóni himnuszai, politikai lírája és bordalainak másféle individuum-felfogásról, egy új identitásról is tanúskodtak. Ehhez volt szükség az új, strófákba szedett versformára, de miért is ne játszhatnánk el a gondolattal, hogy mindez fordítva történt: az új versforma hívta életre az új lelki habitust és az új társadalmi intézményeket. Alkaiosz és Szapphó egy kicsiny hellén szigeten az európai kultúra egyik alapvető fordulóját vitték véghez, amit az alkaioszi és a szapphói strófa ütemei, ereszkedő és emelkedő verslábai évezredekre szólóan őriznek. Mert mi is állt az újítás középpontjában? Az ereszkedő, rögzítetten négy időegységet számláló daktilus és spondeus után egyszer csak megszületik a *jambus*. „Alkaiosz költeményeiben az apró tavi fodrokként puhán emelkedő és rezgő jambusok kezdenek hullámszerűen a sorok erezetében” – összegzi ezt képszerűen Koncsol². A strófaépítés összetettségéhez azonban az is hozzátartozik, hogy nem csupán egy evolúciós

1 Koncsol László: *Az alkaioszi strófa, avagy az európai líra születése (1.)*. In. Uó.: *Ütemező*. Móra, Bp. 1990. 143–163.

2 Uo. 156.

ugrás eredménye, hanem magának a változásnak a lenyomata: a harmadik sor ötödféles jambus (alkaioszi kilences, *alkaikon enneaszüllabon*), ám a negyedik „a hősi vers, a hexameter ereszkedő ritmusában” két daktilusból és két trocheusból áll. Mintha az archaikus idők és a természeti rendbe ágyazódó közösségi rendből kitörni igyekvő, egyre szkeptikusabb és önreflektívabb emberi ideáltípus korszakának határvonala az alkaioszi strófa harmadik és negyedik sora között húzódná. Itt érintkezik a mítoszi emlékezet az egyénivel, a rapszódoszé az alanyi költővel. Az i. e. 6. század hajnalán, a leszboszi költészettanban már kifejezésre jut az a *phüszisz-nomosz vita*, amely Athén társadalom- és jogfilozófiáját is foglalkoztatja az i. e. 5. században.³ A természetjog és a tételes jog, a méltányosság tudása és a hatalom akarása egyre nyilvánvalóbban csap össze az emberi együttélés konfliktusai során: az alkaioszi strófa, amely vélhetően az aiól népdalok ritmikáját is magába olvasztja, arra hivatott e téren, hogy a mesterségesen fenntartott rendet, az efemer törvényeket az öröknek hitt természeti törvényekhez visszakösse.

Az alkaioszi strófa első két sora, az alkaioszi tizenegyed (alkaikon hendekaszüllabon) kétféleképpen is ütemezhető. Az eredeti tagolás szerint három jambust követ egy anapestus, majd a sort egy újabb jambus zárja le; ám Horatius a sor harmadik jambusát cezúrával hasítja ketté, ezáltal egyetlen soron belül is feszültség keletkezik az emelkedő és az ereszkedő ritmus között. Más ritmust, versformát kíván meg az eposz, mást az új típusú vers: világnézetek találkoznak ebben a négy sorban. Ez a ritmikai feszültség, az ereszkedő és az emelkedő ritmus diszsonanciája tehát bölcséleti érvényű, ontológiai síkra is átvihető; nem véletlen, hogy az alkaioszi szerkezet végigvonul a magyar költé-

zettörténeten is. Babits Mihály az *In Horatiumban* ennek a ritmusképletnek – valamint a vers zárlatában a szapphóinak – a maskja mögött, finom iróniával érzékelteti, hogy akár a „régiszmé” vált „ezer köpenyt”, akár a „régiforma” szolgál „új eszmének öltönyeként”, a dal „örökkön új”, vagyis változás és állandóság, újdonságvágy és meglegedettség csaknem elkülöníthetetlenek. A költő, amint versírásba fog, mindig a régi és az új világ küszöbén torpan meg – miként Alkaios is –; nem léphet ki a régiből, mert a költészet tradíciójának részese, ám egyszer mind az új hírnöke is, a nyelvből kiinduló innováció ösztönzője. Ereszkedik és emelkedik. De vajon nem béklyózza-e meg túlságosan egy efféle ősi minta? Az elemzéshez kiválasztott három alkaioszi vers – Tóth Árpád: *Lomha gályán* (1915); Somlyó György: *A Múzsához* (1942); Térey János: *A gyermek* (2003) – egymás mellé rendelése próbára teszi az olvasó ízlését. Közhely, hogy nincs abszolút szépség; az itt tárgyalt forma sem áraszthatja a tökéletesség illúzióját, követelményeihez hiába igazodik a költő maradéktalanul. Nem állíthatjuk ugyanakkor, hogy a „forma” a régi, a „tartalom” az új, hiszen jól tudjuk, forma és tartalom mennyire egymásra vannak utalva, nem vizsgálhatók külön-külön. Sőt, inkább elfogadható, hogy a forma: a tartalom, a tartalom: a forma; a vers nem eszköze jelentésének, a forma nem eszköze a tartalomnak, és fordítva.

Tóth Árpád verse, a *Lomha gályán* közkeletű módon a „legszebben” kialakított alkaioszi struktúra. A „struktúra” kifejezés használata magától értetődő, hiszen hálás feladat volt éppen Tóth Árpád költészetét strukturalista eszközökkel elemezni. A rá olyannyira jellemző eufónia és szecessziós elégikusság hatásmechanizmusát a magánhangzóiról, a különféle nyelvi regiszterek jelenlétének arányairól, a metrikai jellemzőkről és a rímekről készült statisztikák, szóalaktanának, szemantikailag inkompatibilis jelzőinek, szintaxisának, az értelmezők és a határozók burjánzásának,

3 Lásd: Juhász Zita: *A phüszisz-nomosz vita*. Jogelméleti Szemle, 2008/8. Letöltés: http://jesz.ajk.elte.hu/2008_4.html 2020. 01. 11.

a halmazások kezelésének beható, javarészt nyelvészeti-központú vizsgálatai – bár az efféle szemléletmód mára elveszítette vonzerejét – alaposan felgöngyölítették.⁴ Aligha találni a Tóth Árpádénál alkalmasabb lírai életművet ahhoz, hogy a retorizáltság építőelemeit demonstrálni lehessen. Az alkaioszi strófa azt az eufóniát segíti elő, amely a lelkiállapot rezdüléseit hangalaktanilag kottázza le. A modernizmus ritmikái főszereplője, a szerepekkel talán túlzottan is elkényeztetett jambus „fodrozódása” és „hullámzása” élesen megmutatkozik a három sorfajtában, és tetszetősen összejátszik a két legfeltűnőbb stílusesszükkel: a hasadt személyiség vívódásainak, kiterítésének, élvezboncolásának folyamatát reprodukáló áthajlások és az erős érzelmi többletet hordozó jelzők révén. A gálya, az államélet és a személyes létezés hányattatásait egyként kifejező allegória „lomha”, nehéz mozgású, lassú iramú, akár a mondén polgári zsbivásárból kimenekülő költői én. Nincsen abszolút olvasó, így abszolút értékítélet sincs. A verset ma is szívesen ízlelgetjük, élvezettel futunk neki újra és újra, miközben – kár tagadni – modorossága is tetten érhető. Vagy valamennyi markánsan egyéni hangú lírikus modoros kissé? Vajon ma nem érezzük szintén modorosnak, ami nem is olyan régen, a kilencvenes években még letisztultnak minősült? Ha valamiképpen rokon, de különböző stílustörténeti korszakokból vett verseket nagyon sokszor elolvasunk egymás után, hajlamosak vagyunk összezavarodni. Nincs ugyanis olyan pozíció, amelyből feltétlenül érvényes ízlésítélet hozható, miközben a szövegrelativizmus még rémisztőbb, egyenesen felszámolná a költészetet. A szépség legfőbb ismérve, hogy tanúskodik-e a világunkról; képes-e elmélyíteni az egyéni tapasztalatot, hogy integratív tényezőként közössé váljon. Ez a *közkinccse tétel*

4 Lásd: Irodalomtörténet, 1986/4., különösen: Sebestyén Árpád: *A versnyelv néhány jellemzője Tóth Árpád lírájában*. Uo. 796–837.

szókapcsolat nemes értelme. Hogyan fogalmaz Roger Scruton? „A szép legmagasabb rendű formáiban az élet önmaga igazolásává válik, és megmenekül a véletlenszerűségtől, mégpedig annak a logikának köszönhetően, amely a dolgok végét kezdetükkel kapcsolja össze.”⁵ A költött forma szorul legkevésbé igazolásra, mert a legkevésbé véletlenszerű, és az kapcsolja össze legkézenfekvőbben a dolgok végét a kezdetükkel.

Mindenesetre megkapó, ahogyan ki-ki elsjátítja a formai előírásokat. Jól kivehető, hogy a három vers nem tér el kevésbé egymástól, mint három szabadvers. Tóth Árpád műfogása, hogy a páratlan versszakok sorvégei mind hívó rímek, amelyekre a páros versszakok sorvégei válaszolnak, végletesen alkalmazza, végsőkig feszíti a késleltetés retorikáját. A sok rövid szóból (négy szótagúak a leghosszabbak, és azokból is csak néhány fordul elő), egy-, illetve kétszótagú jelzőből kirakott verslábakat még tovább tagolja a horatiusi újítás, a hendekaszillabusok cezúrája. Persze a hosszabb szótömbök használata el is lehetetlenítené, hogy mindegyik szótag ne csak külön nyomatékot, hanem zenei funkciót is kapjon. Az időmérték szabályainak teljesítése ily módon szinte hivalkodó: nem vágyik arra, hogy a természetesség hatását keltse. Egy nagyon elvont, a szimbolizmusét és az antikvitásét felidéző szépségkultuszt ápol a vers; úgy veszi célba a lélektani hitelességet, hogy magas szinten stilizál. Az ifúságtól búcsúzó, a „férfigondok barna fedélzetén” sodródó beszélő szeretőjét is a „boldog Élet” absztrakciójának ködébe burkolja; nem valóságos, hús-vér emberi figuraként, hanem elérhetetlen földrészként láttatja. Amikor pedig asszonyi alakot ölt, az antik görög szépségeszmény szobrokat formáló, hideg, távoli és végzetes képét vetíti elénk: „[...] isteni válla lág / S a kék haj langyos árja a karsu nyak / Szelíd lejtőjén átfoly s bágyadt / Szép szemé nedves a vágy hevétől”. A váll, a haj és

5 Scruton, Roger: *A szépről*. MMA Kiadó, Bp. 2009. 137.

Gurcsk Ferenc: Radnóti

a nyak idoma persze akár Gustav Klimt sejtelmes és kiismerhetetlen, csak a pszichoanalízis rafinériáival körültapogatható nőábrázolásait is eszünkbe juttathatja. Vagy a preraffaeliták mitologikus orientációját. Tóth Árpádnál ez a szecessziós kifinomultság és nyelvi pedantéria hívja elő Alkaioszt: a „messze fény”, a „drága

csillag”, a „lomha gályám”, a „barna fedélzetén”, a „vad ár”, az „esti bú”, a „sötét selyem” – sorolhatnánk még hosszan – borzongató és bizarr virtualításban oldja föl az egzisztenciális kínokat. Az „esti bú” – „rest fiú” rímpár Verlaine *Őszi chanson*-jának „továbbfordítása”; szándékolt keresettséggel tűnnek át a magas magánhangzók a mély magánhangzóba, akárcsak a kokott elegancia a füstös, kávéházi félhomályba.

A Somlyó György-vers stílusa már egészen mainak hat, és a költő azt a stratégiát követi, hogy a dikció minél inkább közelítsen a beszélt nyelvhez. Ha nem lenne nyilvánvaló a tördelésből is, avatlan olvasó át is siklana a formán. Ironikus ars poeticaként határozhatjuk meg *A Múzsához*t; a két részre osztott költemény – valójában két külön számozott költemény – egy filozófiai okoskodás két végpontját jelöli ki. Már a vers felépítése is más logika szerinti, mint a Tóth Árpádé; az argumentáció paneljei sortartóan következnek egymás után, míg a *Lomha gályán* több versszaka fölcserezhető lenne. Amott a hangulatfestés és az állapotrajz retorikája dominál, itt viszont a meggyőzésé. Nem agitál azonban a költő: az archaikus *vanitas*-motívum parafrázisát adja elő. A beszélő nem fél a felejtéstől, ezért a múzsához sem intéz invokációt; ellenkezőleg, elbocsátását kéri, mert az élet a hiábavalóságok hiábavalósága. A vers ironikus hangszerelését az adja, hogy a temporalitáshoz árnyaltan viszonyul. A költő

társai – „minden korban” – még másként vélekedhettek ugyanis, mint ő, akinek kora „összedönté századok álmait, / s megkarcosítja égi ízét / szánkban a szónak is [...]”. A jelen annyiban értékvesztett kor, amennyiben bölcsőbb is, mert a „keserű tudást” adományozza átélőinek, hogy a „közömbös örökkévalóság” szempontjára

ból semmi sem számít. A „vágy”, amely még Tóth Árpád versének centrumába kerülhet, itt már az unalmat, a haszontalanságot, az elcsigázottságot nyeri el jutalmul. Voltaképpen két lételeméleti paradoxon köré szerveződik a mesetersége gyümölcseről magasztosan lemondó költő okfejtése (a körülmény, hogy magasztosan mond le az ihletről, a kiindulópont ellentmondása): az egyik az időbeliségé, a másik a térbeliségé. A mai, kifejezetten a mai korból tekintve *vanitatum vanitas* az élet, hiszen most vezett ki a hit belőle. Miközben azonban a hit ereje megmaradna, ha a megszólaló még hinni tudna: „szívemben izzó végtelenség, / véges igékbe gyötörni téged!” Ha a hitetlenség lett is úrrá a poézisen, az a képessége, hogy a végesben a végtelenséget felmutassa, nem kallódott el; lapangó potencialitás. Mi sem indokolja jobban a fohászt, mint hogy a képesség tovább gyöttri a költőt. Elhallgatna, mégsem tud, ezért imája – akárcsak Erasmus szatírája, *A balgaság dicsérete* – úgy talál meghallgatásra, hogy nem talál, mert azt kéri, amit elhárít. Úgy lehet a hallgatagság „a teremtés daltalan éneke”, ahogy a felejtésért rimánkodó emlékezéssel a felejtés megtanulható – vagyis sehogy. Somlyó György tehát kettős céllal eleveníti fel az alkaioszi strófát: egyfelől erősíti az iróniát, a költészet múzsájával szembeni lázadás gesztusát ellenpontozza; másfelől ezzel is utal a klasszikus retorika szofizmusára. Végző soron a költő maga is a szofizmus hálójában vergődik. Miért is érvelhet ilyen tetszetősen amellet, ami mellett nem akar? Mert kora „összedönté századok álmait, / s megkarcosítá égi ízét / szánkban a szónak is [...]”. Éppen ezzel a körmönfont, inverz argumentációs technikával, nyelvi mágiával szerzi vissza a szólás jogát, becsületét és dicsőségét.

Ehhez mérten a vers második része, a „*Berzsenyi emlékezete*” címmel illetett ellenvers, visszavonja az előző fohászt, és romantikus hevélettel, csak azért is szót követel, „édeset és erőst”. Az utolsó előtti strófára érdemes főként odafigyelnünk, ha az alkaioszi technológia ala-

kulástörténetét fejtjük föl. A mondat az előző versszakban kezdődik, az első sor első három szavával fejeződik be, majd egy több soron át indázó, kérdő mondatot követően egy központozással sűrűn megszakított, a zaklatott psziché állapotát és a sietős meggyőzés intencióját érzékeltető újabb mondat veszi kezdetét, amely az utolsó szakaszba hajlik át. Kérdés, felkiáltás, három pont, gondolatjel, közbevetés: egészen más stíluseszközök, mint Tóth Árpád költeményében. Itt nyomuk sincs a hangulatfestő jelzőknek; a jelzők, szinte észrevétlenül, mindig fontos jelentést közvetítenek. Az ironikus első rész után ez a második mintha beállna a sorba, és sodródna a tradíció pátoszos, küldetéses aramával: „[...] adj sötét súlyt, / s szívszakító lebegést dalomnak”; az epigrammatikus zárlat összefoglalja a tapasztalatot: „Láng és korom, tűz és hamu az / életed: égj porig és lobogjál!” Nyilvánvaló az elhatárolódás Arisztotelész eudaimoniájától és Horatius önmérsékletétől. De nyilvánvaló a kinyilatkoztatás hiteltelensége is: vajon adhatunk-e annak a szavára, aki röviddel ezelőtt kifejtett véleménye után homlokegyenest az ellenkezőjét propagálja? A szélsőséges önfeláldozás ebben a szöveggörnyezetben nem a lánglelkű állhatatosságra, hanem a szalmaláng lelkesedésre utal. Somlyó György az alkaioszi strófaszerkezetet a latolgotó bölcselkedés terepének készíti elő, s ezzel kikezdi, felülírja a klasszikus versforma kőbe vésett jellegét; dinamizálja mozdulatlanságát.

Somlyó György a veszélyeztetettség-tudattól meghasonlott költő ars poeticáját írja meg 1942-ben, ám ha a vers szintaxisa újító is, metaforái pedig frissek, népszerű toposzokat variál. Térey János viszont már az élőbeszédszerű költészet 1990-es évekbeli (túlzásba vitt) divatjától teremt distanciát azzal, hogy visszatér a kötött formák egyik legkötöttebbjéhez és legősibbjéhez. Külön úton indult el, mert sem a nyelvjátékok, a travesztia, a rontáspoétika – egyébként igencsak formafetiszizáló – szemléletmódját nem sajátította el, mint például Parti

Nagy Lajos, sem a rapszodikus, erősen önvallo-
 másos vagy tárgyiasan absztraháló szabadver-
 sek tónusát. Fogalmi és egyszerű nyelven, sőt
 a tárgyat érintő hétköznapi okoskodásokat ösz-
 szegyűjtve beszél a gyermekvállalás mibenlé-
 téről. A vers tárgya, hogy szülő és gyermeke
 között mi az egzisztenciális kapcsolat, a művész
 és műve alkotáslélektani és hermeneutikai vi-
 szonyának is metaforája. Ezt a többletjelentést
 számos szöveghely támasztja alá. Az „alvó gyer-
 mek”, „szebbik szerencséd mása” ír „Neved fölé
 a könyvbe saját nevet”, akiért „Elégeted még
 szebb magad is [...]”, hogy „[...] Napra segítse
 neved betűit”. Később pedig kifejezetten műal-
 kotásként, létrehozójánál „jobb anyagból” gyúrt
 „angyali szép” utódként jelöli a költemény a
 gyermeket: „Csupán a másod? Műved is egy-
 ben! Ép / Egész [...]”. A zárathoz közeledve pe-
 dig a létrehozás a teremtés szakrális, az antik
 és az újtestamentumi mítoszt evokáló cselek-
 véssé, csodává emelkedik. A szülő/szerző vég-
 tére is „béranya”, aki „Kihordja élő istene köly-
 keit”, és bár sorsa „utálatos”, vagyis magasabb
 szellemi erők terhére viseli, „Trónörököst ad az
 ingoványoknak”. Az argumentáló szöveg, amely
 a felütésben még fiatal szülőknél a gyermek-
 kel kapcsolatos kollokvialis társalgási témája
 – önző döntés-e a gyermekvállalás, a szülő ön-
 magát teljesíti-e ki, gyarapítja-e általa, avagy
 aggodalmat keltő áldozat, mert az áldozatot
 hozó „Százszor sebezhetőbb az Egynél” –, a be-
 fejezésben már az isteni elrendelésből fakadó
 morális kötelezettséget fogalmazza meg. A vers
 súlypontja azonban a „Rettenetes hagyomány
 jegyében” kitételen nyugszik: a biológiai repro-
 dukció („Génjeid élcein”, „Virágba szökken, nő
 a családfa [...]”) természeti törvénye és az üd-
 vösség, a megváltáshit, az evilági gyötrelmek
 transzcendentális értelme együttesen érvénye-
 sül. Térey műve az előideitől kölcsönzött esz-
 közökkel – gondoljunk a változatos modalitás-
 ra, a megszakításokra, az érzelmi hullámzásra,
 a fordulópontokra az érvelésben – ugyanúgy
 a teljes világnézet, az anyagiasságnál parancso-

lőbb szellemi javak hatalmát ismeri el, mint
 Tóth Árpád és Somlyó György versei. A szülő és
 a költő szkepszise elvetendő, mert az ősbűnből
 táplálkozik; a magzat szentsége adományként
 oldoz föl a bűn alól, és szabadít meg a kételytől.
 A „menlevél” és a „letéteményes” középkori
 akusztikájú kifejezései is ezt a kettősséget de-
 monstrálják. Az úr, akár a földesúr, akár az
 egyházi méltóság – a király vagy a pápa –, „ko-
 pokat” küld arra, aki menlevelet kér, és mene-
 külné a büntető joghatóság elől. De a jogi fele-
 lősség az erkölcsi felelősség analogonja a letét
 intézményének esetében is; a rendhagyó letét
 (*depositum irregulare*) fogalma itt új jelentéssel
 gazdagodik: az utód letéteményesként kezeli
 szülője értékeit, miként Krisztus és az egyház
 is az Atyától származó hitet. A birtokügylet me-
 taforája az Isten országáról szóló teológiai ta-
 nítást eleveníti föl, valamint Vörösmarty híres
 sorait (*A merengőhöz*): „Egész világ nem a mi
 birtokunk; / Amennyit a szív felfoghat magá-
 ba, / Sajátunknak csak annyit mondhatunk”.
 A gyermek ekként a világról való tudás meg-
 szerzésének egyszerre tárgyias és spirituális
 eszköze is Térey költeményében.

A költő tehát számos elemét veszi át az alka-
 ioszi hagyománynak; érvel, vívódik, kinyilatkoz-
 tat, általános igazságra jut, régi toposzokat ír
 újra, és a merész enjambement-okat is alkalmaz-
 za. Ugyanakkor a tendenciózusan hosszabb szó-
 alakok nem a stilizált, hanem az élőbeszédszerű
 nyelv hatását úgy érik el, hogy alapvető mítoszok
 reminiscenciáit is a szöveg univerzum részévé
 avatják. Az isteni rend, a nagy elbeszélések és
 az irodalom funkciójának megkérdőjelezésekor
 Térey János talán azért folyamodott ehhez a vers-
 formához, azért nyúlt ezekhez a versidomokhoz,
 hogy ars poeticáját a nagy hagyományvonulat
 egyik magaslataként mutassa föl, és oly sok elő-
 zmény után újraértelmezze az alkaioszi megszó-
 lalásmódot. A feltárt hálózati kapcsolatrendszer
 különféle gondolkodók világnézetét szövi át te-
 rebélyesen; egy végeérhetetlen láncolathoz tar-
 tozik, amelyet úgy nevezünk: nemzeti kultúra.

Szalai Zsolt

(1979, Győr) költő,
kritikus, szerkesztő,
Öttevényben él

Szalai Zsolt

süppedő tavasz

a külső várfalról leapadt a Rába;
koslatok a hídon, repedést keresek
a délutánban; medret szűkítenek,
a torkolatnál az iszapot kotorják;

változó mélységekből emlékek
ólmos úszóval; kikövezett part
réseiből kihajt-e még a pinyő,
indázódó szerelmünk vadvirága;

a konyhaablakban vár letakarva,
múljon a tél; cserepébe szórod
felfogott magjait; elszáradt indáit
nyírod, ne fusson szertesztét;
finoman bogozod tévutaiból;

a Radó-szigeti platán kérgébe
vésett lánynevet levedlette a fa
már régen; csak avarját taposom;
haza; szeretek süppedő tavasszal

Menetrend szerint

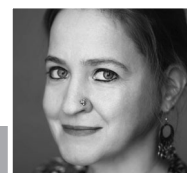
Azok az utak már a föld alatt futnak,
belőle nőttek ki új elágazások,
a kerekek vájatait
feltöltötte a ráhordott zúzalék.
Elsöpörte nyomaikat a szél.
Ledöngölt történetek lapulnak
az ablakok előtt.

A felgyűrődő magas útra vágyom,
elindulni menetrend szerint.

A nyárfa gyökere már felnyomta a járdát.
Állok a kerítés előtt, és elkallódott híreket várok.

Burns Katalin

Az úsztatás

Burns Katalin
(1976, Budapest)
író, énekes

Már akkor sejtenem kellett volna valamit, amikor reggel megláttam a falakat.

Nem is a falakat, a szobasarkokat. Az ágyból nézve, ahogy az egyenesek a sarkok közelében kissé meggörbültek, és bezártak egy-egy szöveget. Olyan volt, mintha rám akarna dőlni az egész szoba, és vele együtt a kis parasztház is. Tisz-tára, mint Van Gogh képein.

Egyedül magamnak köszönhettem ezt. Kapkodtam, menekültem; bár mindezt akkor még képtelen voltam beismerni. Gyakorlatilag meghívattam magam Janához, kizárólag szakmai érdeklődéstől hajtva, egy szóval sem említve a kórházi beutalót, se azt az egész rémséget, ami már fél éve az életem része volt. Még Budapesten végigültem Jana nyári lengyel népszokásokról szóló előadását a néprajzi konferencián, ahová mint néprajzos érdeklődésűt a magyar tanszék delegált. Kezdetben még nem is tudtam elmerülni a témában – emlékszem, azon járt az eszem, milyen furcsa, hogy nekünk, vigrádiaknak az angol jutott közös nyelvül. Végül aztán mégis rákapcsolódtam a gondolatmenetre az aratásról, a szalmakötegekről meg a bábúról, amit leúsztatnak a folyón. Bólogattam; ilyesfajta kiszebábu-úsztatásról nekünk is vannak emlékeink.

– Csakhogy a mi falunkban még mindig van ilyen, azaz megint. Felelevenítettük a néphagyományt – mesélte Jana büszkén, már a kávészünetben. – Gyere el egyszer, és nézd meg!

Mi lehet emögött? Valami skanzen-szellemű törekvés? Vagy egyfajta újhullámos, rituális turizmus? Jana komoly arccal folytatta.

– A hallgatóimmal rekonstruáltuk a népszokást. Már negyedik éve kötözünk szalmabábot, és eresztjük le a tóba – mert nálunk folyó nincs. Aki a bábu után ugrik, annak át kell úsznia vele a túlsó partra. Ez már nem olyan könnyű, de eddig még mindenki baj nélkül átért. És ha valaki képes a mutatványra, az nem kevés előny jár.

– Az meg mit jelent?

– Egy jeggyel jobbat kap a szemeszter végén – vágta rá Jana, és végre elmosolyodott.

A néprajzi konferenciára az első kivizsgálásom után estem be, csoda, hogy egyáltalán figyelni tudtam. Hiába lett jó a hallástereszt, a fülszűrésre, zakatolásra még nem volt magyarázat. Az orvos szerint elkerülhetetlen volt a kórházi kivizsgálás, amit az egyre erősödő fejfájás is igazolni látszott. Akit a családi legendárium bolondként tart számon, mind agydaganatban halt meg, de nem volt egy élő rokonom sem, akit rendesen kikérdezhettem volna a tünetekről. Egyszerre akartam megtudni mindent, és magamat ámitva, késleltetni a rossz hírt.

– És ha sikerül átérni a bábuval a túlpartra, akkor mi van? – kérdeztem Janától jóval később, a telefonban. A hangja nem árulkodott semmiféle meglepetésről, amikor felhívtam, hogy komolyan szeretnék elmenni az úsztatásra. Olyan lapos volt és semleges, mint a nőé, akitől telefonon a kórházi kivizsgálás időpontját kellett kérnem.

– Az a helyzet, hogy a „rituálnak” ez a része még kidolgozatlan. Lényeg, hogy aki átért, ki-

mászik a vízből a bábuval együtt, aztán vége a programnak. Mindenki szépen hazamegy.

Bár sok pontja volt a programnak, amit nem értettem egészen, azért megvettem a repülőjegyet. A kórházi beutalót kidobtam a szemétkébe.

Augusztus volt, de közel sem olyan meleg, mint odahaza. A fülem lüktetését annyira megszoktam már, hogy csak a közös reggelinél tudatosult bennem, milyen régóta hallom a dobolást – és ez nyugtalanított. Bevettem a gyógyszer, és igyekeztem figyelmen kívül hagyni a testem jelzéseit. Az éjszakai érkezés után jól és sokat aludtam, csodálkoztam is, miért volt olyan nyomasztó az ébredés a fehérre meszelt falú szobában. Jana tanítványai – vagy húszan, a később csatlakozókkal együtt – tapintatból angolra váltották a beszélgetést, és büszkén megmutatták a szalmababát. Míg a szememmel Janát kerestem, elmagyarázták, hogy a köteget épp csak átcsomózták egy-két helyen, hogy nagyjából emberi formája legyen, csináltak neki kart és lábat, aztán szalagokat aggattak rá. Bár ezek a színek nem éppen autentikusak, jól szoktak mutatni a fotókon. Második éve dokumentálja az eseményt a helyi újság.

– Erre szükséged lesz, ha nem hoztál – szólított meg egy magas fiú, és elém tett a földre egy pár strandpapucsot. Mire visszaértem a szobába, az ágyon várt egy XL méretű fehér póló is, meg egy kölcsön fürdőköntös. Tisztára, mint a kórházban. Nem készültem a vízbe ugrani, így a köntössel nem foglalkoztam, csak a pólót húztam fel a fürdőruhára.

Jana kertje alatt húzódott egy kis, mester-séges halastó, ide gyalogoltunk ki együtt. Szerettem volna megkérdezni valakitől, hová tűnt Jana, de ezen a ponton már senki sem beszélt. Idáig minden hihetetlen gyorsasággal történt, aztán, ahogy átsétáltunk a pár lépésnyi, löszös partszakaszon, mintha lelassult volna az idő, ebből tudtam, hogy már a rítusban vagyunk. A hűvös délelőtt vakító napsugarai kiterültek az égen.

A parton törökülésben vár minket egy hátizsákos lány, a kezében Canon-géppel. Ő volna tehát a sajtó. Bár ennek a részletnek pont semmi jelentősége, láttára az arcüregemben mégis valami furcsán összerándul. Legszívesebben visszafordulnék. Egy e-mail Janának, néhány sajtólink az úsztatásról, fotók, talán egy cikk az egyetemi lapba. Ami érdekel, mindennek utánajárhatnék utólag. Miért kellett idáig eljőnöm? Janának meg nyoma veszett. Ha itt lenne, rákérdeznék néhány részletre, mondjuk, van-e jelentősége, hogy éppen ketten viszik a babát? Kinek az ötlete volt a vállukra emelni, mintha ravatalon volna? Vagy ennek a néphagyományban is volt előzménye? Feltennék neki néhány gyors kérdést, és kapnék rájuk kimért, lassan emészthető bölcsészválaszokat. Janára jellemző, hogy olyan hangsúlyt ad a mondandójának, amitől a legegyszerűbb dolgoknak is szakrális jelentésük lesz. Vagy csak én akarok mindenáron még egy vetületet adni annak, ami történik?

Felsorakozunk a parton. Valaki megszólal; kicsit később észreveszem, hogy a szótagok verslábakba csoportosulnak, nem prózában beszél. Az egész fehérpólós csoport bekapcsolódik, a rímek kellemetlenül pattannak le a dobhártyámról. Ketten, kezükben a bábbal, beállnak középre, és a dobásra készülnek. Arra gondolok, mennyire lehet hideg a víz. A fotós, számomra zavaróan, vég nélkül kattintgatja a gépét. A fiúk karja lendül, és a bábu kis csattanással töri meg a víztükröt. Hosszában megfordul, és most fejfel mutat felénk. Számolok. Tíz-tizenöt másodperc alatt tett meg egy teljes kört a tengelye körül. Lassan megállapodik, nem kezd újabb körbe, csak várakozón lebeg egyhelyben, körülötte önálló életet élnek a színes szalagok. A verselés elhallgat.

Mintha egy belső parancsszót hallanék, kilépek a kölcsön strandpapucsból, teszek egy lépést előre, és ugrom. A víz mélyebb, mint hittem, összezárul a fejem felett; egy pillanatra elmerülök a hideg sötétségben. Felbukkanok a szalmababa mellett, és egyik karomat átve-

tem rajta. Most át kell úsznom vele a túlpartra, ami innen nézve semmiképp sincs közel, bár kintről úgy látszott, hogy a táv egy medence-hossznál nem több.

A fejem pillanatokon belül átfázik, az orrom megtelik a saras víz szagával. Normális vagyok? A kórházi kivizsgálásom időpontját hagyom elúszni, ezzel együtt annak a lehetőségét is, hogy kiderüljön, nincs komoly bajom. Helyette itt tempózom egy lengyelországi tó közepén, épp csak araszolva a cél felé. A gondolataim nekilódnak. Gyakran álmodom, hogy mit sem sejtve, egy áttetsző víztükör tetején úszom, míg a mélyben egy hatalmas tengeri szörny alakja rajzolódik ki. Most, alattam a teljes feketeséggel, egy egészen másfajta rémület tör a felszínre. Bizonyos vagyok abban, hogy a táv becslését elvétettem, és nem tudhatom, lesz-e erőm elúszni a célig. Pánikba esem, és jobb híján két kézzel megragadom a babát, hiába tudom, hogy nem fog fenntartani. Hátranézni nem merek, így is magamon érzem a többiek tekintetét, akik biztosan későn fognak kapcsolni, ha már elmerültem. Úgy tűnik, a szalmabáb mégis megtart, legalábbis nem süllyedek el. Megnyugszom anynyira, hogy elengedem, átfordulok a hátamra, és várok. Ez mindenképp előnye az állóvíznek, hogy van idő, a baba megvár. És valahol, egy fixált ponton, a jövőm is vár türelmesen, mindegy, hogy az optika közelre vagy távolra vetíti a történéseket, az időfalak meggörbülésében, az egyenesek találkozásában. Valamikor, pár ezer évvel ezelőtt, egy kiszemelt áldozatot löktek be a tóba, a folyóba, a mocsárba, és a halála biztosította a következő évi termést. Az embert idővel felváltotta egy szalmabáb, most pedig, ennek a kreált bölcsész hagyománynak köszönhetően, ketten vagyunk a vízben: egy élettelen, arctalan bábu és én. Esküszöm, ezután mindent elolvasok a témában, nemcsak a kizsérőről, hanem a gabonaistenről, meg Nemi főpapjáról, most már végigolvasom az *Aranyágot*, sőt, ki is jegyzetelem. Feltéve, ha lesz rá idő. Visszafordulok a hasamra, a karcsapások ritmusára

figyelek, kizárva mindenféle gondolatmenetet és az esélyek latolgatását.

Egyszer csak rátalálok a ritmusra. Ütemesen rúgom előre magam, és határozottan haladok a túloldal felé. A part felé, ahol a rituálé vége még tisztázatlan.

A baba feje egy ponton odébb sodródik, lassítja a haladást, meg kell igazítanom. Csak a víz surrogó hangjait hallom, a karcsapásokat és a fülem saját, önkényes zörejeit. A túlparton, alig néhány tempónyira, áll valaki. Még nem tudom eléggé kiemelni a fejem a vízből, hogy jobban szemügyre vegyem. Itt, ahol a mesterseges tó partjáról az általam keltett hullámok visszaverődnek, különösen fontos, hogy ne engedjem a bábud elsodródni mellőlem, vissza, a tó közepe felé.

Jana vár a parton, egyik kezében törölköző, csíkos tréningruha, a másikban pálinka. A nyakában egy olyasmi szalag lóg, mint amit a bábu fejére is kötöttek. Közelebb lép, hogy a vízből kisegítsen. Most, hogy itt van, ezzel a szalaggal a nyakában, hirtelen megvidámodom, mintha a színes szalag az egész rítuson átkacsintana, nincs ok ekkora komolyságra, az egész nem több, mint egy jókora bölcsész-csíny. Nyújts kezét, angyal – gondolom, majdnem nevetve, engedve egy másik rítus szövegét átsejleni. A fotós is odaért; mellette, a földön egy bicikli hever, és távolról fényképezi, ahogy ráérősen törölközöm. Janával egy darabig nem szólunk egymáshoz. Nem tudom, tart-e még a rítus, nem merem megtörni a csendet.

Eltelt fél nap. A ház kiürült, Janával megebédeltünk, aztán felváltva ittuk a kávé és a pálinkát a konyhában, mint akik az emberáldozat idejét idézve, a súlyos percek után az érzékek bő táplálásával, csömörrel könnyítenek a lelkükön. Az lett volna a természetes, hogy mint bölcsész a bölcsésznek, részleteiben megosztom Janával az élményt, a tüneteim keletkezésétől egészen addig a pillanatig a víz felszínén, amikor már nem kavart fel, hogy a saját halálommal kell teljes egyetértésben áttempóznom a tavon.

Joggal várhatta, hogy meséljek a benyomása-
imról, a vendéglátás fejében ennyi járt volna
neki. De akkor erre még képtelen voltam, ő meg
tapintatból nem kérdezett semmit.

Később, már itthon, a táskám kicsomagolá-
sa közben kezembe akadt a nyirkos fürdőruha,
és olyan erővel tért vissza az úsztatás emléke,
hogy a földre kellett ülnöm. A leszegett fejek,
a félszeg pillantások. Jana szólhatott nekik,
hogy maradjanak a háttérben, várják ki, amíg
a vendég ugrik – idén talán mindnek jobb jegyet
ígért. (Mosolyogtam. Eszembe jutott, hogy ré-
szesültem már ilyen túlzott vendégszeretben,
egy kijevi úttörőtáborban, ahol a szépségver-
seny díját magyar versenyzőként én nyertem,
slamposan, tréningruhában, hiába öltözött mi-

nibe a helyi ukrán kislány. Ez a régió már csak
ilyen.) A testemben még ott volt a felemás izom-
láz, a rögzült mozdulatsor, a karcsapások, az
ölelés. A víz hideg közege, amint először bele-
csapódtam. A baba lebegő színes szalagokon át
nézett vissza rám, épp úgy kivárt, ahogy a par-
ton állók.

Jana ilyenkor vacsorázik. Kicsit később fel-
hívom. Nem lepne meg, ha már várna a jelent-
kezésemet.

A kórházba csak másfél hónappal későbbre
kaptam időpontot. „Hát jó. Akkor ússzunk!”
– mondtam a babának, beletörődően vissza-
nézve rá, és vigyázón ölelve nekiindultam, hogy
addig is egymás mellett maradjunk, tempózva
a két part között.

Szemereki Teréz: Madárkapu

Jász Attila

Forever Krakkó

F. K. nővér találkozása Fausztinával

Jász Attila
(1966, Szőny) költő, esszéíró,
József Attila-díjas,
az Új Forrás főszerkesztője,
a Gerecse-hegységben él

[induláshaiku]

az indulás mindig nehéz,
nehéz időket élünk, mindig,
amíg idő van, lesz

[PÁRNAFELHŐK. Ünnepi alkalom]

két apáca utazik a buszon, Teréz Anya Nővérei,
csak elsuhanak előttem, kutyát sétáltatok épp,
szerintük persze én suhantam el, pedig ugyanott
vagyok azóta is, és egyfolytában integetek nekik
(*Anyám és Fausztina nővér születésnapján*)

[UTÓIRAT. Reményteli esőben]

levelek csüngenek a fákon, mint fáradt indiántollak,
miközben a tévében lengyelül megy Az utolsó mohikán,
a teraszon (negyedik emelet) még zöldek a virágok,
az ablakból épp az egykori iskolára látni, amit a nácik

rágyújtottak a bent levő gyerekekre, tűzvörös, klasszikus
téglaépület, elmosódik az esőben, mintha ősz lenne októberben,
a nők kacéran piros színt vegyítenek sötét színű ruháikba
az utcákon, a szentek a kapualjakba húzódnak, eltűnünk mi is

[ADDIG IS. Az utolsónak hitt bejegyzés]

addig is reménytelenül ömlik az eső, mert Jézus alszik éppen,
aludj, aludj csak nyugodtan, Uram, álmodj rólam, kérlek szépen,
addig is hadd fürödjek könnyeidben, miként az angyalok,
hadd merüljek el irgalmasságod sötét tengerében, csak ragyogj

[pillanathaiku]

nevelem a tekintetem, szépen viselkedik,
növekszik, nyomát ott hagyja mindenem,
egy pillantással szeretném átfogni a világot

Marafkó László
(1944, Győr)
prózaíró, publicista,
szerkesztő

Marafkó László

Bot és karó

József Attila-sorok rejtelméi

Megismerésük óta izgat némely József Attila-sor jelentésbokra. Ilyen a *Hazám* 6. szonettje utolsó terzinájának többértelműsége: „Hol lehet altiszt, azt kutatja, / holott a sírt, hol nyugszik atyja, / kellene megbotoznia”.

Tudjuk, József Attila nemcsak az elhivatott költőknél bevett módon, azaz a saját ars poetica alapján írt tudatosan, hanem az alkotói folyamat előtt-mögött már meglevő teoretikus megalapozottság jegyében is. Az *Irodalom és szocializmus (Művészetbölcseleti alapelemek)* egyik gondolatát talán túl sokszor (bár nem mindig pontosan) idézik: „a mű világának minden pontja archimédeszi pont”. De a szabadeloadás szövegében található egy másik fontos gondolat is: „a szó önmagában is műalkotás, hiszen a szó a műalkotás legkisebb eleme”. Majd néhány mondattal később: „Így a szó a műalkotásban a saját keletkezésének a szerepét játssza. Mégpedig olyan módon, hogy a költeményben levő összes többi szóval együtt keletkezik. A költeményt eszerint úgy is fölfoghatjuk, hogy egyetlen keletkező szó, hogy a keletkező neve annak a dologi csoportnak, amelyet bontatlan egységbe és végső szemléleti egészbe foglal.”

Mindezek jegyében legalább kétfelé ágazhat az idézett versszak értelmezése. Az egyik, a kézenfekvőbb, nyilván a fiú ösztönök vezérelte bosszúvágy, az apa felelősségének elemi számonkérése a saját sorsa miatt. Mindezt tehetetlenségében csak a síron tudja kitölteni, így

A 115 éve született József Attila emlékére.

hát bottal végigveri, azaz megbotozza, miként egy rabiátus szülő tenné a gyermekével. A pszichikai mögöttes, s abból a versbe szüremkedő élmény joggal feltételezhető, hiszen a félárva József Attilának volt része verésben, egyrészt Öcsödön, a nevelőszülőknél, másrészt a ferencvárosi nyomorúságos időkben is. Az utóbbi esetben az állandó gürcölés miatt a kényszerű távollétével, majd később a teljes hiányával mitikussá növelt Mama kezétől is elszenvedve, ami aztán örök lelkifurdalást okozott mindkettőjüknek. (Konkrét esetként említhetjük Jolán életrajzi könyvének epizódját, amikor is egy alkalommal a szeretethiányos, frusztrált kisfiú, éjszaka kilopózva megette az anyja süttötte, családnak szánt buktát, aminek kétségbeesett verés lett a következménye.)

Ám a szónak lehet egy másik olvasata is: „megbotoznia”, tehát szegényes, egyszerű síremléket, egy botot tűzve a netán jelöletlen halomra. A „z” igeképző az eléggé tág, ’valamit gyakorol’ jelentéskörben jól ismert: pofoz, (be)poroz, boroz.

A befogadónak nem dönteni kell, hanem rezonálni. Ha ugyanis egyáltalán megmoccan, előnyomul a többféle értelmezés lehetősége, az már visszavonhatatlan, asszociációs terük ott vibrál, sugallatként ott rezeg a befogadóban, s jelentésük akár felesel egymással, akár egymást erősíti, vagy éppen gyengíti, mindenképp módosítja, egészében titokzatossá teszi a pusztán fogalmi jelleget. Az adott szó archimédeszi jellege így mélyíti el a versegész élményét.

József Attila 1937-es gyógykezelése lezárultával, a némileg kikényszerített szárszói pihenés rokonai közegéből, de egyfajta lelki magányzárkából írta november 24-én Hatvany Bertalannak: „Nektek kellene megállapítanotok most, hogy mennyire használhattok engem. Csak most fogok a versíráshoz, tehát új verseimen és személyes találkozáson megállapíthatjátok.” A versek vitathatatlanul remekművek. S a bekövetkező vég – ha lehet paradoxonnal élni – polifón.

A halála előtti, felkavaró és tökéletes lezárást képviselő versek közül a *Karóval jöttél...* első sora szintén rejtélyes: „Karóval jöttél, nem virággal / feleseltél a másvilággal”. A költő halála után, a Szép Szó 1938. január–februári számában jelent meg, eddig ismeretlen szövegforrásból közölve. A kritikai kiadás megjegyzi: „A 4. szakaszt Németh Andor is idézi az Újság 1937. dec. 5-i számában, a 15–16. sort eltérő központoszással: »akartad, / s hány hét a világ, te bolond?«”

De az interpunkció eltérésénél sokkal lényegesebb az, amiről a szakirodalom tud, hogy Mándy Stefánia birtokában volt egy korrek-túrapéldány, amelyben a „karó” helyett „kóró” szerepel. A hangulatában így lényegileg más, bár a szembeállítást talán képileg konzekvensebben képviselő sor elemzésébe (kóró, tehát elszáradt, halott növény s a virág, míg a jól ismert változatban a fenyegető karó s a bizalmat, harmóniát kifejező virág ellentéte) mégis felesleges belemerülni, hiszen a kritikai s a rengeteg korábbi kiadás mind a „karó”-t vélte és tekintette egyetlennek, tehát úgymond hitelesnek. Ezért – érthetően – az említett szakirodalmi adatról a nagyközönség, a versolvasók többsége egyáltalán nem is tud.

Az önmegszólító (Németh G. Béla véleménye szerint egyben időszembesítő) vers kezdő szava („karóval”) elsőre mélységes fenyegetést s egyidejűleg fenyegetettséget sugall. Hogy másodjára mit is, arról majd később.

A verés, a megveretés a költő mély gyermekkori traumája. Vers elemzése során életrajzi tényekre hivatkozni azért sem külsődleges

szempont, mert a barátok, kortársak emlékezései szerint a költő nemegyszer beszélt arról, hogy költeményeivel a maga belső problémáit akarja megoldani. Természetesen úgy, hogy művé szublimálja őket (mint például a kötete élére is mottóul választott pásztortánccban: „Aki dudás akar lenni, / pokolra kell annak menni”). Az ütlegelés motívumra érdekes korai példa az 1924-es *Milyen jó lenne nem ütni vissza* első versszaka: „Mikor nagyokat ütnek rajtunk, / Milyen jó lenne nem ütni vissza, / Se kézzel, se szóval, / Világítani a napvilággal”. A záró két sor, ha nem is teljes szövegszerűségével, de ritmikájában, ragrímeivel sajátos hangulati előképe a szóban forgó nagy versnek („feleseltél a másvilággal”). Tulajdonképpen az egész életművön végigvonul, visszatér ez a bot-érés képzetkapcsolat. Az 1929-es *Nincsen apám, se anyám* kötet egyik szerelmes versében olvasható: „Zsákom rádobom a bokorra, / bottal ütök a virágokra” (*Sok gondom közt*). S az utolsó élet-szakaszban ott a *Kései sirató* megrendítő önvádja: „Lásd, örülnék, ha megverné még egyszer!” Majd az 1937-es *Gyönyörút láttamban*: „megöl az ellenség és megver”.

De a karónak lehet egy másik kontextusa is: a segítése, a támaszé. Az 1931-es *Döntsd a tőkét, ne siránkozz!*-kötetben a *Farsangi lakodalomból* idézve: „Görbe karónk meghízott! / Kolbász lesz belőle, ám / paraszti bendőbe!” A *Medvetánc* című kötetében a *Holt vidék* (1931) egyik versszaka: „Sorakozó sovány karók, / öreg parasztoknak valók / járkálni”.

Figyelmet érdemel az utolsó esztendőben, a Flóra-szerelem ambivalenciájában, mintegy alkotáslélektani háttéremlékként Kozmutza Flóra 1937. augusztus 27-én, Tihanyból írott levelének egyik mondata: „Nagyon szeretném, ha optimistább tudna lenni, nem keresné ki mindig a »rózsa közül a tövist«.”

A karó a rózsató támasztéka is lehet, tehát a rátámaszkodás a *Karóval jöttél...* versszövegének implicite hangulati részeként is már ott rezeghet a vers felütésében.

Tehát már a vers első sora vibrál a különböző hangulattartományok között, még akkor is, ha a legtöbb olvasó – nem rendelkezve ennyi életrajzi, irodalomtörténeti háttérismerettel – nem analízáló attitűddel, készséggel fogad be egy verset.

A versek utalás- és jelentésbeli sokrétősége a költő életművének kutatói között is nézetkülönbségek indukálója volt – és marad. A József Attila-versek kritikai kiadásának jegyzetapparátusa, a variánsok sokasága szinte egy szövegkorall gazdagságát mutatja, bizonyítva a köl-

tő végsőkig alakító, csiszoló munkamódszerét, s egyben megerősíti az értelmezések világának tovább táguló, tágítható voltát. Bármennyire tartják szerelmes versnek, átfogóbb értelmű a *Flóra* című költemény „alversének”, a *Rejtelmek*nek első két sora: „Rejtelmek ha zengenek, / őrt állok, mint mesékbe”. Mert a költészetben az egyértelműség, a lezárttság inkább leegyszerűsítő jellegű, szemben a dolgok mikrouniverzumát megsejtető, lebegtető, interferáló jelentésterrel. A klasszikusok (utó)életét ez a hatás is táplálja.

Vanyúr István: Szent György

Vasas Tamás

A ninivei Jónás

mennyi szemét, mennyi lom. kicuccolt az oltalom
ebből a városból, és talán végleg. az utcákat nem
mossák, a járdákat nem söprik, egy kukát sem
ürítenek ki. mindenki ott végzi a dolgát, ahol
rájön, mindenki ott csinál, amit akar, ahol
csak kedve támad. szétfújt síkátorok,
feltört bankautomaták, negyedikről
zuhanó csecsemők.

nem ismerek utálatosabb porfészket,
mégis mindig, én mindig csak ide
tartok. hogy legalább egy útszéli
gengszternek, egy cipőtisztító
fiúnak, egy öreg kurvának
névjegykártyát adhassak.
hogy tudják, én vagyok
az, az a jónás, nem az,
a másik. akit tényleg
lehet hívni, az, aki
tényleg visszatér
oscar-díj nélkül
is, bármikor.

Jób felejtője

minden nap szebb nap volt.
mégis, egyet sem cserélnék
el erre. mert most, ma vagy
itt, láthatod: nem hazudtam.
megöregedtem és beteg
vagyok. meghalt mindenki.
utcán lakom. kuponokat
gyűjtök, hogy néha sült
krumplit ehessenek egy
eldugott gyorsbüfében.
és a szívemet szétfeszíti
a nyugtalan, kíváncsi
hála. mert még nem
látom ennek a
történetnek
a végét.

Vasas Tamás
(1989, Debrecen)
költő, zenész, jogász,
Budapesten él

Farkas Gábor
(1977, Miskolc)
költő, kritikus, tanár,
Szigetszentmártonban él

Farkas Gábor

A „lélekszemű ember”

Szagrális versbeszéd Dsida Jenő költészetében

A korstílusok jellemzői általában jól kivehetőek az adott korszak művészeinek alkotásaiban. Általában, tehát nem minden esetben. A korszakhatárok ugyanis úgy lettek megnevezve a kultúra történetében, hogy nem vehettük figyelembe az egyes alkotók, illetve életművek „igazodását” a tudományos korszakoláshoz. Ezért fogalmazunk meg – jobb híján – olyan kijelentéseket az irodalomtörténetben is néhány szerzővel kapcsolatban, hogy életművük „átível a korszakhatárokon”, vagy „a szerző hangneme nem illeszkedik korának stílusába”. A bölcsészettudomány ezt a kultúratörténeti problémát úgy hidalja át a diskurzus során, hogy főként a korstílusok határán megnevez olyan irányzatokat, amelyek egyaránt magukban hordozzák a korábbi és az új korszak művészeti törekvéseinek fontosabb jellemzőit. A magyar irodalomtörténetben például ilyen módon tudjuk vizsgálni a barokk, a manierizmus és a klasszicizmus stílusjegyeivel egyformán jellemezhető Csokonai-életművet megragadva annak műfaji, stiláris sokszínűségét. De ugyanezzel a módszerrel – tehát a korszakhatárok némileg figyelmen kívül hagyásával – tudjuk elemezni 20. századi magyar irodalmunk számos alkotójának életművét. Az erdélyi lírában Dsida Jenőtől Kányádi Sándorig, Reményik Sándortól Szilágyi Domokosig, vagy Lászlóffy Aladártól László Noémiig állítható ez számos szerzőről.

Dzsida költészetére a „mámoros életszeretet, önfeledt játékosság, buja, fejlett természetérzék és fölényes magabiztossággal kinyilatkozta-

tott szépségimádat” jellemző¹ – írja Lisztóczy László, és erről a jellemzésről a figyelmes műértő talán rögtön Kosztolányi Dezső költészetére asszociál, hiszen róla is ezzel összhangban állapítható meg, hogy költői alkatát leginkább a *homo aestheticus* fogalmával jellemezhetjük csakúgy, mint Dsida Jenő esetében. Csakhogy a Kosztolányi-líra recepciója időről időre felülvizsgálat középpontjába került az elmúlt évtizedekben, árnyalva ezzel az irodalomtörténetben róla kialakult képet. Dsida életműve ezzel szemben nem képezte ilyen mértékben elemzések tárgyát, ennek következtében a lírai világról született megállapítások statikusabbak. A Kosztolányi-párhuzamnak némileg ellentmond Láng Gusztáv jellemzése, aki Dsida Jenő költészetét inkább tartja hasonlónak József Attila szürrealizmusához, vagy nagy, egész világgépet magukban hordozó kompozícióit például Babits Jónás könyvével hozza párhuzamba.² Szintén Láng Gusztáv fogalmazza meg, hogy „Dsida Jenő költői világképeinek meghatározó eleme kereszténysége. Érett költészetében azonban nem találunk hitbuzgalmi költeményeket, mint diákkori zsengei között. Isten-élménye csaknem olyan ellentmondásos, mint Adyé.”³ Játék- és szépségszeretet, keresztény humanizmus, szürrealizmus, egyik sem

1 Lisztóczy László: *Dsida Jenő nyomában*. Korunk, 2005. január, 76.

2 Láng Gusztáv: *Bevezetés. Dsida Jenő összegyűjtött versei*. Savaria University Press, 2011. 3.

3 Uo. 3.

vagy inkább mind egyformán jellemzi-e Dsida lírai világát? Költői alkata Kosztolányihoz, Babitsához, Adyhoz vagy József Attilához hasonlítható-e inkább? A művészettörténeti korszakolás, vagy a nemzedéki azonosságok és eltérések vizsgálata – látjuk – olykor meglehetősen megnehezítheti vagy akadályozhatja is egy életmű recepcióját, hiszen „lezártnak tekintett életművek újraolvasása esetén szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy az olvasói és értelmezői magatartásformákat gyakran meghatározzák azok az előítéletszerűen tételeződő megközelítésmódok, amelyek az évek során az életmű értelmezésére, kanonizálására, irodalomtörténeti elhelyezésére tettek kísérletet.”⁴

Hegedüs Gézával egyetérthetünk, amikor azt írja, hogy az 1907-ben született és szívbetegsége miatt tragikusan rövid életű Dsida Jenő „nem volt válaszadó, nem volt irányt mutató, tömegeket helyes történelmi útra vezető lángelme, nem volt költészetével egyben történelmi alak.”⁵ Verseiben talán a legmegragadóbb – amit már többen is megállapítottak, és ami következik a *homo aestheticus* lírai alkatából is –, hogy az élet apró pillanatait ragadta meg impresszionizmusával és olyan érzékenységgel, hogy tolalából a leggiccsesebb, már-már hatásvadász nyelvi megformáltság is nemesebb lírává tudott emelkedni. Megfigyelhető ez Dsida vallásos ihletettséggű alkotásaiban is. Az „angyalok citeráján” játszó költő szakrális versbeszéddel jellemezhető verseiben három síkot is megkülönböztethetünk: az első a szereplíra síkja, amelyben az én egy határozott kapcsolódási ponton keresztül – például áldozatvállalás, hasonló sors – azonosítja magát egy bibliai szereppel. Ennek egyik legjellemzőbb példája az életműben az 1929-es *Nagycsütörtökön* című

vers: „Testemet ételül adtam, / véretem italul adtam, / könnyel mostam meg lábaitokat; / Mégis egyedül maradtam.” A sorok – a Dsida-költeményekben oly gyakran megjelenő – krisztusi végső magányt úgy ábrázolják, hogy az én eggyé válik ezzel a magánnyal, áldozatvállalással. Tekinthető ez a legteljesebb hitvallásnak, miszerint az egyén nem csupán hiszi Krisztus létét, vagy hisz tanításában, hanem átéli Jézus áldozatát.

Dsida Jenő szakrális költészetében a második sík az, amikor a vershelyzet alapvetően nem vallásos, csak a nyelvi megformáltság tesz egy-egy témát a versbeszédben szakrálissá. Az *Arany és kék szavakkal* a szerző harmadik, 1938-as *Angyalok citeráján* című kötetében jelent meg. A mű egy szerelmi vallomás, amelyet egy hasonlat keretébe foglal a lírai én: „Miképpen boltíves, / pókhálós vén terem / zugában álmodó / középkori barát, / [...] / úgy szeretnék én is / lámpásom esteli, / halavány fénye mellett / megörökíteni, drága / arany és kék szavakkal / csak téged festeni”.

A szerelmet valló alkotót egy kódex-másoló szerzeteshez hasonlító szókép első olvasatra mondhatni, súlytalan, nem eléggé expresszív, mégis egyszerűségében a szerelem érzése azonosul a vallásos hit emelkedettségével. Ráadásul olyan szimbolikus és stiláris jellemzői vannak ezáltal elemezhetővé a szövegnek, mint az archaikus, imákban is gyakran előforduló „miképpen” hasonlító kifejezés itt érvényesülő jelentésrétegei, vagy az arany és kék színek szimbolikája a szakrális szövegekben.

E második sík jellemző példája még az életmű „nagy” verse, a *Psalmus Hungaricus* is. A mű az *Angyalok citeráján* kötet záró költeménye, amelyben a hazaszeretet, az önvád és a bibliai történetek, példázatok megidézése alkot ciklusos kompozíciót. A vers első részében két jézusi példabeszéd, a tékozló fiú és a koldus Lázár történetét hívják elő az olvasóban a következő sorok: „Elhagytam koldus, tékozló apámat / s aranyat ástam, én gonosz fiú!”, „Koldusapám

4 Vincze Ferenc: *A későmodern poétika jellegzetességei Dsida Jenő költészetében*. Forrás, 2010/2. 42.

5 Hegedüs Géza: *Dsida Jenő élete és munkássága*. Forrás: http://www.literatura.hu/irok/xxszazad/eulira/dsida_jeno.htm Letöltés: 2019. 10. 28.

visszafogadsz-e, / [...] s férges rongyaid csókkal
illetem / s üszkös sebeid tisztára nyalom?”
Mindkét megidézett képben könnyen „lefordí-
thatóak” a szimbólumok. Az elsőben az Atya
a nemzet, a tékozló fiú a nemzetéhez hűtlen
gyermek; utóbbiban a nemzetet Lázár jelképezi,
a koldus sebeit nyalogató kutya pedig a hűtlen
lírai én. Bár a *Psalmus Hungaricus* már címében
is szakrális hangot üt meg, hiszen egyértelmű-
en a *Zsoltárok könyvére* utal, mégis a hazasze-
retet verse, ilyen értelemben nem vallásos té-
májú mű. De ahogy az *Arany és kék szavakkal*
esetében is a szerelem érzését emeli a nyelv
szakrálissá, úgy a *Psalmus Hungaricus*ban is
szent erővé válik az a bibliai utalások segítés-
gével megfogalmazott önvádoló ragaszkodás,
amely a lírai ént a magyar identitáshoz köti.

Dsida Jenő költészetében – ahogy ezt a kor-
társak közül többek között Juhász Gyulánál
és Tóth Árpádnál is megfigyelhetjük – jelentős,
az egész életműben folyton visszatérő téma
a magány. A költő első kötetének címe is *Lesel-
kedő magány* (1928), amelynek fejezeteiben sok
példát találunk a szakrális versbeszéddel meg-
fogalmazott izoláltság érzésére. „A *Leselkedő
magány* című kötet harmadik versében (*Túl
a formán*) tematizálódik már a létezés titokza-
tossága, majd megismerésének szándéka és
ennek nehézsége. A világ a már ismert szavak-
ból nem felépíthető, nem leképezhető”.⁶ A ki-
fejezés elégtelen voltának egyenes következmé-
nye pedig az egyén és közösség izolált
viszonyrendszere. A költő célja mégis kimon-
dani a kimondhatatlant, megnevezni a megne-
vezhetetlent. Erre – és ez nem csak Dsida élet-
művére jellemző a két világháború közötti
irodalmunkban – legalkalmasabb kifejezőmód
a szakrális versbeszéd, amelyben a transzcen-
dens és immanens jelentést hordozó fogal-
mak egyszerre képesek olyan versteret alkotni,
amely által alkotóban és befogadóban egyaránt

manifesztálódik – megragadhatóvá válik – a
megnevezhetetlen tartalom. Így képes a prófé-
ta a költő alteregójaként szembesülni a Terem-
tő felfoghatatlan nagyságával (Babits Mihály:
Jónás könyve), és ezáltal jut el a felismerésig
a lírai én Kosztolányi Dezső *Hajnali részegség*
című nagykompozíciójának végén: „úgy érzem
én, barátom, hogy a porban, / hol lelkek és gö-
röngyök közt botoltam, / mégis csak egy nagy,
ismeretlen úrnak / vendége voltam.” És ez
a „lélekszemű ember” perspektívája is, ahogy
önmagát és viszonyát a világgal csak „imásan,
összefont tenyérrel” képes láttatni a befogadó-
val (*Összefont tenyérrel*).

A szakrális versbeszéd harmadik síkja Dsida
Jenő verseiben az Úr – vagy a Szentháromság
bármelyik személyének – közvetlen megszólítá-
sa. Nagy hagyománya van ennek a világiroda-
lomban a korai középkortól kezdve napjainkig.
A magyar irodalomtörténetben Balassitól Köl-
cseyig, *Az Ómagyar Mária-siralomtól* Adyig számta-
lan példát találhatunk erre. Dsida Jenő első,
1928-as kötetében sincs ez másképp. Talán az
egyik legmegrendítőbb ilyen költemény a *Siralom*,
amelyben a költő a magányt az isteni kegyelem
hiányával azonosítja: „Elbújt előlünk az irgalom
napja, / ronggyá olvastuk már a bibliát, / s a har-
sonás, ítéletes világvége, / ki tudja, merre még.”

Ennek a magánynak az okozója az emberi
közöny, vagyis a vers beszélője szerint „mintha
pályaudvaron ülnénk, / únosan valami vonatra
várva. / [...] Unatkozó emberek karácsonyfát /
gyújtottak a főtér közepén.” Jól kivehető a so-
rokból, hogy e közöny következtében a szent
dolgok is silány pótcselekvéssé üresednek, de
épp ezért katartikus a vers zárásaként meg-
fogalmazott – a latin katolikus liturgiából
strófába emelt – könyörgés: „letérdepelünk és
kórusban zokogunk: / Miserere! Miserere! Mi-
serere!”⁷

6 Vincze Ferenc: *A későmodern poétika jellegzetességei
Dsida Jenő költészetében*. Forrás, 2010/2. 43.

7 A Miserere jelentése: Irgalmazz, könyörülj. A latin
mise teljesebb szövegében: Miserere mei Deus! (Kö-
nyörülj rajtam, Uram!)

Babits verses elbeszélésének, a *Jónás könyvének* azon fő jellemzőjét, hogy benne a főhős próféta maga a költő, vagyis a költői hivatás alteregója, már fentebb említettük. Dsida Jenő lírájában ez, azaz a vallásos szerepvers típusa képezi a negyedik síkot. Az ószövetségi zoltáralkotó Dávid alakját idézi meg az 1933-ban megjelent második Dsida-kötet, a *Nagycsütörtök* első fejezetének *Purgatórium* című költeménye. A vershelyzet kerete a *Biblia* egyik legismertebb szakasza, a 23. zoltár negyedik része: „még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy.”⁸ A köznyelvben többek között ebből a szakaszból vezethető le a siralomvölgy kifejezés. Az egyházi dogmatikában a purgatórium tana „a halál utáni tisztulás katolikus tanítása”, amelyet a költő-próféta a versben azonosít az idézett ószövetségi völgygel.⁹ „Mérges, dús sárga növények / rejtenek el valakit, / ki a mély völgyekben mindegyre járkál, [...] Megy, megy, vándorol. Mosolyog mindig” – írja a költő, majd versének zárásaként hozzáteszi: „Csak egy út van innen a völgyből és az a mennybe vezet” – Purgatóriumból a Paradicsomba, a sötétség völgyéből a megtisztulásba, a meg nem értettség magányából az Úr közösségébe, ez az ember mindenkori vágya, ezt a nagyszerű utat ábrázolják itt Dsida sorai.

Az evangéliumi ihletettség szép példái a Dzsida-életműben az olyan krisztusi sorsot példának állító művek, mint a *Nagycsütörtök*. Az Evangéliumok szerint Jézus kétszer élte át a teljes magányt keresztre feszítése előtt: először – önként vállaltan – a negyvennapos böjt során a pusztában, amikor háromszor kísértette meg őt a Sátán. Ekkor isteni mivolta érvényesült, hiszen egyrészt ember feletti erővel

bírta a böjtöt, másrészt pedig harmadjára e szavakkal úzta el a Sátánt: „Ne kísértsd az Urat, a te Istenedet” (Lukács 4,12). Jézus másodszor már emberi mivoltában volt elhagyatva a Gecsemáné-kertben töltött átvirrasztott éjszaka során, miközben tanítványi mind aludtak. Ezekkel a magányos órákkal azonosul Dsida Jenő versében a lírai én „a koczárdi / váróteremben nagycsütörtökön.” A szöveg sajátossága, hogy benne az ateista és a keresztény egzisztencializmus „vitája” érvényesül, a befogadóra bízva a vita lezárását. „Minden világnézeti katekizmus egyik alapkérdése: mi végre vagyunk a világon?” – fogalmazza meg Tüskés Tibor egyik, Pilinszky János költészetéről írt tanulmányában.¹⁰ E Dsida-versnek is ez az alapvető kérdése, és ahogy a Pilinszky-életmű számos alkotásában tetten érhető létünk céljának bizonytalansága, úgy Dsida Jenő költészetében sem ez az egyetlen költemény, amely „a homályos látás drámáját és tragikumát jeleníti meg”.¹¹ „Csak ez a sápadt kínzó félhomály / múltjék el Tőlem, Uram, ha lehet” – kéri például az Úrtól a lírai én az 1927-es *Imádság* című versben, jelezve, hogy „a körülöttünk lévő világról csupán sejtéseink és megérzéseink lehetnek, bizonyosságunk azonban soha.”¹² Érdekes egzisztencialista értelmezésben látja az ontológiai értelemben vett bizonytalanság kifejeződését a *Nagycsütörtök*ben Jánossy Lajos: „Megérlelt, lepárolt, kocsonyás ez a magány. [...] Dsida tárgyilagosan invokált prózamondatai a vágányzárnál összetorlódnak, verssé sűrűsödnek. [...] Benne az elhagyatottság csontig ható tapasztalata, hogy egyedül vagy, végső soron és ugyanakkor: szabadon. S hogy mindezt Dsida a krisztusi alaptörténet vízjeleivel futtatta át, nem kis

8 Károli Gáspár fordítása

9 Akatolikus tanítás a Purgatórium bibliai hátterének nem a 23. zoltárt, hanem egyebek mellett Pál Korintusbeliekhez írt első levele 3. fejezetének egyes szakaszait fogadja el (vö. 1Kor 3,10–15).

10 Tüskés Tibor: *Introitusz*. In: Hafner Zoltán szerk.: *Senkiföldjén. In memoriam Pilinszky János*. Bp. 2000. 11.

11 Péteri Annamária: *Zarándok levelém és hívő keresztény. Dsida Jenő költészete*. Bp. 1995. 7.

12 Uo. 7.

kockázat.”¹³ Tény, hogy a vers egyik legerőteljesebb üzenete az egyén magányos világba vetettsége, de az is tény, hogy a *Nagycsütörtök* nem csupán címében hordozza az evangéliumi ihletettség jellemzőit, és az alvó apostolok a műben nem csak a krisztusi alaptörténet vízjelei. A megidézés ugyanis túlmutat a biblikus tartalomra, benne az egyéni és krisztusi sorsazonosság fogalmazódik meg.

„A vallásos költészet (az istenhit, az istenkeresés vagy éppen az Istennel folytatott lelki küzdelem) mindig is jelen volt a modern magyar költészetben, irodalomban [...], [de] az istenhívő vagy istenkereső költészetnek és a vallásos érzésnek (egy időben) többféle változata is érvényesült”¹⁴ – írja Pomogáts Béla. A szerző tanulmányában a szakrális versbeszéd tipológiáját tekintve az esztétikai, a népies és az evangéliumi ihletettségű vallásos líra mellett negyedikként a „talán leginkább átszellemült” változatnak az Istenhez forduló közvetlen könyörgést tartja. Dsida Jenő költészetében – mint fentebb kifejtettük – szintén több síkon érvényesül a szakrális versbeszéd. Bár a tipológiai kategóriák eltérőek Pomogáts Béla említett csoportosításától, elmondható, hogy a vallásos líra szerepváltozatai közül a Dsida-életműben azokra a versekre jellemző a magasabb esztétikai érték, amelyekben a bibliai történet vagy tanítás megidézése mellett megfogalmazódik az odafordulás, a könyörgő megszólítás adta immanens kapcsolat is.

13 Jánossy Lajos: *A hét verse*. Forrás: <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/a-het-verse-dsida-jeno-nagycsutortok.html> Letöltés: 2019.10.29.

14 Pomogáts Béla: *A népi vallásosságtól a transzcendenciáig*. Vigilia, 2006/1. 29.

Major Janka: *Lót felesége*

Iancu Laura

Körima

ítéld meg magad
jácint homlokod
futó vonalait

készültem mondani nekem
fogoly szempilláid
hosszú árnyéka tetszik mintha

magához hívna

a tört hátú Krisztus

egy nyomorék fa

előtted állok otthonomban

félig takart arcoddal

megjátszott bűnbánattal

és körmenetben viszlek

ahogy illik magasan

de hullámokban fel-feljajgatok

mégiscsak fáj a nyelvem fájnak a szavak

Iancu Laura
(1978, Magyarfalu)
költő, néprajzkutató,
József Attila-díjas,
Velencén él

Az ő szava ez is

az ajkak időtlenséget

hazudnak akár

éhesek akár csak görcsben vannak

egyszavas nyelvet beszélnek

énekelnek akkor is amikor gyászolnak

jóízű fájdalomtól

táguló hangszálak

a nyak ívelése szenderegő

pillangó

szíve helyén elrepedt kő

nem fázik

nem öli meg a tél

mi másnak csók mi másnak

ölelés nászutazás

neki csak kései

mandulavirágzás

Mózses Huba
(1941, Kolozsvár)
irodalomtörténész,
esszéíró, Szabó Lőrinc-díjas

Mózses Huba

Sár van, köd van, mégis jól van

Lövétei Lázár László *Ködök* című versének párbeszéde
Ady Endre *Az eltévedt lovas* című versével

Lövétei Lázár László beszámolóját *Ködök* című verse születésének körülményeiről Ferenc Zsolt foglalta össze egy közönségtalálkozót követően, a kolozsvári Szabadság hasábjain: „eredetileg csak annyit tudott, hogy verset kell írnia Király László költő hetvenedik születésnapjára, de fogalma sem volt arról, hogy miről is szólna majd a költemény. »A feleségem Pestre ment konferenciára, és én bevittem Domokoson a vasútállomásra. Sűrű köd volt. Abban a pillanatban beugrott egy kép a *Fény hull arcodra, édesem* című Király László-novellából készült filmből, amikor a lovasok elővágtatnak a ködből. Elvittem a kölköket iskolába, oviba, és mire beértem a szerkesztőségbe, már kész volt a vers«”.

Azt azonban a költő versének reménybeli olvasójára bízta, mi egyébbel hozható még összefüggésbe a költemény.

Többszöri olvasás után, magam úgy vélem, hogy a vers nemcsak összefüggésbe hozható *Az eltévedt lovas* című Ady-verssel, hanem a szó szoros értelmében párbeszédet folytat vele.

A címekből kiindulva: Ady versének kilenc strófája az eltévedésről, Lövétei Lázár versének hat strófája a tévelygést előidéző, az eltévedést lehetővé tevő közegről szól: „Vak ügetését hallani / Eltévedt, hajdani lovasnak” – „lovasok a sűrű ködben / jönnek jönnek egyre többen”.

Mindkét vers aranymetszéses.

Ady versében a strófaalapú 6+3 aranymetszés szintjén a variációsan megismételt „Hajdani, eltévedt lovas” sor a hosszabb és a rövi-

debb rész közötti határjelző szerepét tölti be, mintegy előkészítve a módosított szórendű első versszak keretező visszatérését a vers végén. Az aranymetszés ugyanakkor külön is ráírnyítja a figyelmet a *csupa* szó ritmikus ismétlésével kiemelt hatodik strófára, és ennek végén a sajátos tartalmú, főnevesített *eszélősök* szóra: „Csupa vérzés, csupa titok, / Csupa nyomások, csupa ősök, / Csupa erdők és nádasok, / Csupa hajdani eszelősök.”

Lövétei Lázár versében a 4+2 aranymetszés a nagyobbik rész többes szám harmadik személyben fogant szakaszait határolja el a kisebbik rész egyes szám első személyű fogalmazására átváltó strófáitól. Az első versszak első két sora fordított sorrendben és a második sor variációs visszatéréssel ismétlődik a második és a negyedik strófa végén. A változatlanul ismétlődő „lovasok a sűrű ködben” sor így a vers nagyobbik részének keretezőjévé válik. A másik változatlanul visszatérő sor: a „sár van köd van mégis jól van”, a negyedik szakaszt indítja, és a hatodik szakasz élén ismétlődik. A negyedik strófában ily módon kétféle, egyrészt az aranymetszéses, másrészt az igeidő-használat meghatározta tagolás csúszik egybe, s figyelmeztet a *van* ige ritmikus ismétlésével nyomatékosított fogalmazás fogalmi és hangulati holdudvarára: „sár van köd van mégis jól van / fél szemmel és dadogósan / ők csak jönnek egyre többen / lovasok a sűrű ködben”.

Mindkét versnek kulcsszava a köd.

Tóth Ernő: Hegedülő kecske

Az Ady-versben a köd szó öt alakban, többféle funkcióval fordul elő: *ködben, köd-gubában, ködös, ködébe, köd-bozótból*.

A Lövétei Lázár-versben – amely, ne feledjük, három szakasszal rövidebb, mint Adyé – egy kivétellel minden strófában, összesen nyolc-

szor szerepel: *sűrű ködben, ködbe vész, köd van és sűrű ködök* alakban.

Kis túlzással állíthatnám, hogy ahány olvasó, a két versnek annyi a megközelítése.

Ady kiemelkedően fontosnak ítélt versével – nemegyszer egymásnak ellentmondva – különösen sokan foglalkoztak. Szerb Antal 1934-ben a *Halottak élén* című Ady-kötetről, azon belül *Az eltévedt lovas* ciklusról és természetesen a ciklus címadó verséről így írt: „Az egész magyar sors minden kísértetiessége, múlt bukása és jövőveszedelme képpé és formává lesz itt”.

A Lövétei Lázár László költészetét 2020-ban laudáló Markó Béla a *Ködök* című költeményre is érvényesen így fogalmazott: Lövétei versei „az elveszett hazáról szólnak, pontosabban az otthonosság és idegenség különös keverékéről”.

Mindannak a kezdeteire, ami *Az eltévedt lovas*ban képpé és formává vált, Ady a vers harmadik strófájában a *nagyapáink óta* szavakkal utal: „Itt van a sűrű, a bozót, / Itt van a régi, tompa nóta, / Mely a süket ködben lapult / Vitéz, bús nagyapáink óta.”

Aligha véletlen, hogy Lövétei Lázár Adyéhoz képest száz évvel később írt versének úgyszintén a harmadik strófájában tágítja az időt ellenkező irányba is – a felmenők további generációinak a megnevezésével: „Lőrinc Dénes Dani Ferenc / ködbe vész a pajtaeresz / ködbe vész a kapuzábé / ükapáké szépapaké”.

Ady verse magyarságvers. Lövétei Lázár versének székelly beágyazottsága sem vitatható. Hozzátenném azonban, hogy mindkét verset éppen sajátosságai folytán illeti meg kétségbevonhatatlan hely az európai szemmel látott és láttatott egyetemességben. Az egyetemesség ugyanis nem földrajzi helyhez köthető. Ahogy Markó Béla fogalmazott fentebb is idézett laudációjában: Lövétei Lázár László virtuóz költeményei, ha úgy tetszik, „az egyszer már meglett, aztán ismét elveszített erdélyi egyetemesség nosztalgiáját is hordozzák”.

Lanczkor Gábor
(1981, Székesfehérvár)
költő, író, zenész, József
Attila-díjas, Szegeden él

Lanczkor Gábor

Zen

27.

Véka fenekére ragadt arany,
a véka szurokkal megkent fenekére ragadt arany-
pénz, fák fojtó árnya az éjjeli kertben, éj szurkába ragadt telihold,
nemzettem két lányt,
a prózáirót egy idő után magamban is lenéztem,
verseket írtam, mint egy ópiumfüggő szúfi mester vagy kung-fu mester,
prózában már csak meséket írtam a lehető legszemélytelenebb alanyiséggel,
nem pénzért, mert volt pénzem, és volt viszonyom a pénzhez,
iskolát nyitottam, mert
kellett a pénz az ópiumra,
véka fenekére ragadt arany,
a véka szurokkal megkent fenekére ragadt arany-
pénz, a fák fojtó árnya az éjjeli kertben, az éj
surkába ragadt telihold.

28.

A meredek mart tetejéről nézem a Tiszát,
a keskeny ártéri erdősávból, egy vaskos törzsű fehéرنyár mögül nézem a Tiszát
a mart tetejéről, ahonnét ez a vaskos törzsű fehéرنyár
a Tisza fölé bedőlt,
húlt helyén állok az ágbogas fatörzsnek,
amely mégis megtartotta magát derékszögben
gyökereivel, földharc,
zizegnek szürkészöld levelei.
Hús szél, fodrozódó víz, vibrál a nap fénye
(a vízszintes fatörzs
megindult újra az ég felé
erős oldalágaival),
tűz a nap, húsen fúj a szél, a fodrozódó vízen vibrál a nap fénye,
átvillog a kőrismagoncok sárguló levelein
a nap, a szél, folyó.

Lakatos-Fleisz Katalin

Krúdy Gyula titkos tájai

Lakatos-Fleisz Katalin
(1978, Nagykároly)
irodalomtörténész, tanár,
Kolozsváron él

Valamikor a kétezres évek elejének egyik tavasza, húsvéthétfő. Nem az tipikus a fejfájós, fülzúgós nap, amikor a hirtelen jött napfény szinte teher. Már érezni a közelgő nyarat. A nap sokáig elidőz a tornácon. Estefelé majdnem nyári a hűvösség. De most még délután van. Félálom. És Krúdy.

Az *Ál-Petőfi* Krúdy „boldog tizenkilencedik század” témájú regényeinek egyike. De mint minden igazi Krúdy-szöveg: nem elsősorban arról szól, amiről beszél. A „múlt század” ötvenes éveiben járunk, az önkényuralom bujkálós, titkolódzó világában, amikor is egyre-másra bukkannak fel a szabadságharcból rejtélyesen megmenekült Petőfik. Habár az olvasó számára világos, hogy ezek az ál-Petőfik ügyefogyott kóklerek, a regényben szereplő, egymással rivalizáló úriasszonyok mindegyike saját igazi Petőfijének hiszi ezeket a szerencsétleneket.

A cselekmény ironikus. A regény valójában a képekről szól, arról, hogy mennyire hiszünk a képeknek, sőt, csak a képeknek hiszünk. De ez Krúdy bármelyik regényéről elmondható.

Úgy sejtem, ha a regény nem bővelkedne a múlt századi balatoni táj zsongító, érintetlen, ráadásul nyári, kora őszi képeiben, valószínűleg *akkor*, azon a húsvéthétfői délután nem tolakodott volna a tudatomba, hogy foglalkozzam vele. Félálomban tisztábban láttam a regény cseleit, és az ébredés utáni tiszta percekben már előttem állt a regény megoldása. A napsütés zavartalan: ez már ismerős. Az ünnep nem él-

hető át fiktív világok segítségével. *Ott* is így süt a nap.

Egy helyütt a regényben ezt olvashatjuk: „Szép kora őszi nap volt, egy egész elmúlt századnak a drágalátos, szüreti illata lengett a tájon. Boldog, gömbölyű arcú nők tettek-vettek a szőlők között, mintha ötven esztendővel hátrább járna itt a világ; csak egy rossz álom volt Jellasics vörös köpenyeges katonáival, amint néhány év előtt a palotai Zichy-kastélyban ütötte fel hadiszállását. [...] A szem körüljárt az aranyzöld tájképen, az élet végtelennek, izgalom és bánat nélkülinek látszott.”

Hogy működnek a fentiekhez hasonló Krúdy-képek? Habár Krúdy a nyelvi képek zsenije, ez a kép „látványkép”. A nyelvi képek egy idő után valamilyen zsongító masszaként állnak össze, lágy, hömpölygő ritmussá, mint Mahler *Adagiettója* (V. szimfóniája). Egy ponton fejbe kólint, onnantól zsibbadtan hagyjuk magunkat lebegni ezen a hömpölygő szóáradaton. A történetek alakjaival nem tudunk azonosulni. Az ál-Petőfik ironikus figurák. Nem az olvasóval állnak tükröző viszonyban, hanem magukkal a képekkel. A tükrök egymást tükrözik. Az alakok ugyan beszélgetnek, de dialógusaikban nincsenek jelen, legfeljebb egyikük-másikuk néha hosszas monológokba kezd – azokat viszont úgy olvassuk, mintha a múzeumokban csodálnánk valamilyen egzotikus műtárgyat. Visszatérő „látványképeit”, a nyírségi ködös, mocsaras tájat, vadszőlős tornácot, felvidéki

behavazott városkát, óbudai macskaköves utcát viszont nemcsak látjuk, hanem *emlékezünk* rájuk. Ahogy a képek is emlékeznek magukon kívül valami másra, korábbira. Olyan ősképekre, amelyeknek csak *egyik* változataik. Krúdy sosemvolt vidéki Magyarországnak tájképei egy töről fakadnak emlékkönyv-figuráival, regényekből kivágott papírmasé alakjaival, a „múlt század” lépten-nyomon feltűnő tipikusságai-
val. Negativitás ez, mert a kép sosem azonos önmagával. A kép tudja magáról, hogy (csak) kép, mindig ott van a tükrözés markere. Az idézett balatoni tájképet szinte keretben látjuk, amikor is ez a keret a szemlélő tekintete. A tájon ott található az ember tekintetének lenyomata: a szemlélőre is hat a látvány, ugyanakkor a táj a szemlélő projekciója is egyben.

Ebben a végtelenített tükrözésben számomra az érdekes az, hogy nem csak az irodalmi szövegek kiváltsága. Magához a látáshoz tartozik. Megérteni teljességében soha nem tudom, de mindig izgatott, ahogy a valóságos tájak képekké alakulnak. Egy fát mindig csak a körötte vibráló levegőggel látom. Az ég rajzolja ki a fát valamilyenné, ami azt is jelenti, hogy legalább annyira nézem az eget a fák ágai között, mint magát a fát. Mint az optikai csalódást tematizáló rajzok: két emberi arcél kelyhet rajzol ki. Melyik a fontosabb? A fa önmagában nem létezik. A fa: vigasztaló forma, testet öltött levegő. Keménysége csak álca. A tapintás ellenében a látásnak hiszünk: az ághajlatok ívelt formáinak, amelyek még a *szavak előtt* vannak.

Egyszer láttam egy fát: vékony törzséből kivált egy másik majdnem-törzs, mintha a fa megkettőzte volna önmagát. Nem lehetett eldönteni, hogy az elágazás törzs vagy ág. A törzs az elágazás pontján épphogy kiszélesedett, mintha ugyanazt a törzsvonalat

Beretvás Csanád: Vitorlás

akarta volna folytatni, miközben engedményt tett az elválás felé is. Sehol máshol nem láttam ezt a kecses, gondolatteli V-alakot. A forma kivált a tájból, a körötte álló fák közül, és ha arra jártam, mindig ezt a fát kerestem. Miközben tudtam, a szokványos, készen kapott kérdések: mit mond nekem, mit akar ez jelenteni, semmit sem érnek. A fa arcot kapott, de néma maradt.

Nem tudom, miért van jelentősége egy-egy fa furcsa elhajlásának, a görbeség ezernyi változatának, az égre karcoló krikszkrakszoknak. De mondani akarnak valamit. A látvány vigasztal. Egyszerre érezni a *titkot* nagyon távolinak, ami mégis ismerősként üzen. A titok nyelve a képek nyelve, a szó ilyenkor kifulladás, dadog, behozhatatlan hátránnyal küzd.

A Krúdy-szövegek olvasásakor értettem meg, hogy mindig *ugyanazokra* a képekre emlékezünk. A látott, minket körülvevő táj képe a Krúdy-szövegek képe. Előbbi esetben a látvány fordul át képpé, Krúdy olvasásakor a szó *felidézi* azokat a tájakat, amelyeket már eleve képként látunk. Az átfordulás termékeny hiány. A képpé való átfordulást mindig megelőzi a titok nyugtalan-sága. Vajon a Krúdy-szövegek befogadása nem kíván-e valamilyen ürességet: vándorlétet, féltőhonosságot, vidéki, önként vállalt száműzetést? Mostanában egyre inkább ezt gondolom.

Csak te, és körötted a fényárnyékos tavaszi táj.

Petőcz András

Pygmalion keservei

Petőcz András

(1959, Budapest)

költő, író, szerkesztő, tanár,
Babérkoszorú-díjas

Hiába gyúrom, hiába
dolgozom ujjaimmal,
nem látom azt,
hogyan élne.

Építem a testét, építem
a lábát meg a kezét,
a hasán időzöm,
és mégsem.

Nem hallom a lélegzetét.

Gyúrom az arcát, gyúrom,
szemhéjat építek, meg
készítek ajkat, hátha
beszélne.

Építem a mellét, építem
a köldökét, a combja
tövét, amit tudnék
szeretni.

Nem érzem a vágyakozását.

Suttogják barátaim, suttogják,
*micsoda ivor, mintha valóban
élne!*, így gratulálnak kalapot
emelve.

Nem veszik észre, nem
is sejtik, szavaik mennyire
fájnak, arcul csapás
mindegyik

vállveregető gesztusuk.

Lackfi János

(1971, Budapest)
költő, író, műfordító,
József Attila-díjas,
Zsámbékon él

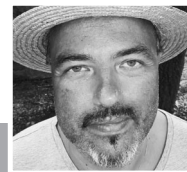
Lackfi János

A számócalelet zsoltára

Uram,
a faluból kijövet,
kocsimban a frissen vásárolt
felvágottal, paradicsommal
olyan fogadót kerestem,
melynek mennyezete kék selyem,
padlója zöld bársony,
és tücskök pattognak léptem nyomán,
találtam is barátságos kis dombokat,
leparkoltam, letelepedtem a mező közepén,
vadvirágorgia vett körül,
részegülten adtam hálát
az egyszerű, de jobb-se-kell
ételekért, a pazar helyért,
melyet lábam alá terítesz,
mikor felvágottamon és bokámon
futkosó hangyák jelentek meg,
és a habos mennyből lehuppantam
a valóság rögs talajára, na szép kis
vendéglátó vagy, Uram, mondhatom,
igazán kihívhatnád a rovarirtó céget,
mielőtt kedvenc fiacskád jön vendégségbe
hozzád, a mezőn bóklászva nem leltem
tenyéryni leülni való füves részt,
egyetlen hangyaboly az egész,
megálltam tanácstalanul,
és akkor pillantottam meg
a valószínűtlen bőségű számóca-
csillagképeket, melyek izzó pirosan
világítottak a hangyák és fűvek
birodalma közt, teliszedtem egy kis zacskót,
persze, véletlen, naná, mindenben Istent
véli látni a bolondja, mondja rá bárki,
s én bevállalom, így van, Uram, mindig
mást és többet tartogatsz nekem,
mint amit csökkent képzeletem
megálmodni képes, holnap Krisztus
zamatos vércseppjeit reggelizem majd,
most pedig itt ülök a számócaillatú
kocsiban, írom ezt a verset,
a még nem egész éretteket
meghagytam az arra járó,
jövőbeli Isten-keresőknek.

Novák Valentin

A szolnoki csata

Novák Valentin
(1969, Budapest)
költő, író, tanár

Játszódik: *Budapest, Május 1. út 45.,
Állami Szociális Intézet, 1979. március*

– Kedves fiatal elvtársak! Gondolom, nem kell már bemutatkoznom, bár látok néhány új lakót. Legyen hát. Karmazsin Kálmán elvtárs vagyok, a zuglói KISZ-bizottság ideiglenesen megbízott elnöke. Jövetelem célja nem egyéb, minthogy az Állami Szociális Intézet növendékeit, akik tevékenységükkel, tanulás, továbbképzés, önművelés, majdan – rokkantságuk ellenére is – hasznos tagjai lehetnek az országnak, s fontos tényezőivé válhatnak az öt éves tervek megvalósulásának, arra biztassam, tegyék mindezt szervezett keretek között, s ha még nem tették volna, lépjenek be a kerületi KISZ-szervezetbe, így erősítve a kommunista ifjúság lelkületét, s élvezve azt a számos előnyt, amelyet egy ilyen tagság biztosít.

Kedves fiatal, kommunista barátaim!

A Magyar Szocialista Munkáspárt és a Magyar Népköztársaság kormánya egyaránt arra törekszik, hogy minden állampolgárnak biztosítsa a szabad élethez, a szakmatanuláshoz, a munkavállaláshoz, a családtervezéshez, egy szóval a boldoguláshoz vezető utat. Nincs ez másként a rokkant fiatalok esetében sem, legyenek bár születésüktől fogva hátrányosan érintettek, vagy, hogy úgy mondjam, csak életük folyamán szereztek maradandó sérülést.

Nyugodtan mondhatom, hogy pártunk és kormányunk minden lehetőséget biztosít a hendi keppel induló fiatalok társadalomba integrálása érdekében. Az infrastruktúra egyre fejlődik, már nemcsak a múlt úri osztályának lakhelyei állnak rendelkezésre, hanem építünk és átépítünk

a kor legmagasabb szintű követelményeinek megfelelően.

Az Állami Szociális Intézet két telephelye is jó példa erre a fejlődésre. Itt, a Hermina úton, megépült a rámpa, amely a szabad ki- és bejárást, végső soron a hatásos társadalmi beilleszkedést segíti, valamint a belső helyváltoztatást megkönnyítő lift is ünnepélyes átadásra került, mikor is a nemzetiszín pántlikát nekem volt szerencsém átvágni. Ezen kívül nagy figyelmet fordítunk arra is, hogy a kommunista erkölcs és szellem kifejlődése érdekében minél izgalmasabb és tanulságosabb műsorokkal szórakoztassuk, neveljük az ifjúságot. E felfogásnak megfelelően ebben a félévben járt nálatok két kabarészínész, egy nótáénekes, egy kamarazenekar, a Munkásörtség kamarakórusa, rendeztünk sakkversenyt, illetve szerveztünk két kirándulást, egyet Szolnokra, egyet pedig a Vörös Kalász MGTSZ marhatelepére, Tiszaprücskére, hogy az ott folyó munkát tanulmányozva, az itt lakók kedvet kapjanak *a társadalmi integrációba való minél előbbi betagozódásra*. Úgy hiszem, a szolnoki KISZ-alapszervezettel, valamint a TSZ KISZ-szervezetével lefolytatott eszmecsere mindenki épülésére szolgált.

Kedves fiatal, kommunista barátaim! Az...

– Karmazsin elvtárs!

– Igen, kedves, ifjú barátom?

– Honnan tudja, kedves Karmazsin elvtárs, mi történt Szolnokon és Tiszaprücskén, mikor ott sem volt?

– Kedves, ifjú elvtársam, mi sem egyszerűbb ennél. A nevezett KISZ-alapszervezetek jelentéséből. Ez a tájékozatlanság is azt mutatja, mennyire nagy szükség van arra, hogy megis-

merkedjenek a kommunistává nevelés rendszerével, a felépítménnyel, a struktúrával és a működéssel...

– Karmazsin elvtárs! Nem volt ott más, mint egy másodosztályú ebéd, aztán erős poharazgatás.

– Nem értem, ifjú barátom. Hogy is mondta?

– Karmazsin elvtárs, berúgtunk, mint az alban számár, és a kötelező *Bunkócska* után népdalokat, pajzán énekeket, s ha megbocsát, de hát így volt, irredenta és nacionalista dalokat, és háború előtti kuplékat énekeltünk... Aztán meg ereszd el a hajam, és csavard fel a szőnyeget...

– Kedves elvtá...

– Tényleg így volt... Én összejöttem Jucikával, aki kicsit sántít, de nagyon erős a combja. Ő volt a téesz egyik tehenészlánya. Úgy meglovagolt, hogy defektes lett mind a két nagykezem.

– Jut eszembe, én viszont Szolnokon összerőttem egy hollóházi Lenin-szobrot, amikor nekihanyatlottam részegen a relikviás vitrinnek, de, nyomtalanul eltüntettem, lapáttal és vödörrel...

(Röhögés...)

– Lapát és vödör... Sarló és...

(Még nagyobb röhögés...)

– Elég le...

– Nekem is van egy sztorim. Én Szolnokon...

– Ez gyalá...

– Hallgassuk meg! Neki mindig nagyon jó sztorijai vannak, mióta a lábát leszelte a vonat...

– De kedves ifjú elvtár...

– Kérem, Karmazsin elvtárs, hadd mondjam el, ez is hozzátartozik a teljes igazsághoz, hiszen nem vezet egyenes út a kommunistává válás Golgotájára...

(Kuncogás innen-onnan...)

– De kérem! Ez botrá...

– Most én beszélek, Karmazsin elvtárs. Csak hogy tisztában legyen a dolgokkal. Néha meg kell kérdezni a jelenlévőket is, akik nem titkárok... meg pártfunkcik...

– Üljön le, Karmazsin elvtárs, mintha csak hazajött volna hozzánk, foglaljon helyet, nem kell, ott feszengjen a katedra mögött. Csüccs, hogy úgy mondjam!

– Úgy, úgy...

– Hallatlan...

– De egyszer megéri meghallgatni. Maga még fiatal, maga még ép, s talán így is marad, talán még az elméje is kiépülhet. Megépülhet, hogy úgy mondjam...

(Valaki felnyerít, majd többen csatlakoznak...)

– Szóval... Szóval és tettel. Nem úgy, mint maguk, hanem tettel is! Az úgy esett... Megittunk már vagy három Szkander bég konyakot, üveggel persze, mert a szolnoki alapszervezet elég jól el volt látva, nem hiába kommunista fellegvár, meg egy palack Boszorkányvért, amikor kitaláltuk, hogy menjünk el az ép KISZ-esekkel, meg az egyetlen bicegővel, aki tutira megúsztta a gyermekbénulást, szóval menjünk el házibulizni, mert feszélyezi az embert, ha Marx, Engels, Lenin és Kádár János arcképe alatt kell feloldódnia... Az eszmében, hehe...

(Értő kacagások jobbról és balról...)

– Fejezze be!

– Nem, Karmazsin elvtárs. Nem fejezem. Most kezdtem csak el! Szóval a szolnoki fellegvár elég jó bulival kecsegtetett. Hordáink kigurultak, sántítottak, bicegtek a Zagyva-partra, s ott tovább folyt az ivászat azzal a tervvel, hogy nem sokára felmegyünk a KISZ-titkár lakására, aki csak azért lett KISZ-titkár, Józsi, ha jól emlékszem...

– Ja, Lanker Józsi. Nagy marha volt...

– A langaléta Józsi!

– ...mert megkérte rá apuci, aki nagy fejes a megyében... A kérés zsarolás volt tulajdonképp, mivel kilátásba helyezte, nem kap Zsiguli paripát, ha fel is veszik a gépiparira.

– Mondd tovább, az oltári este volt!

– Szóval kinn voltunk a folyóparton. Volt egy betonrampa, bele a vízbe, de hogy mi végre építették oda, azt szerintem Rákosi Mátyás sem

tudná megmondani. Pedig ő nagy szakértelemmel nézett a jövőbe, kalászos markát dörzsölgetve.

– Túl költői vagy, Csusza! Lényegre, mert elalszik Karmazsin elvtárs, s akkor nem tud miről írni a jelentésében...

– Jó, jó... Szóval és tettel, képzelje, Karmazsin elvtárs, leállítottuk oda, a betonrámpa tetejére Perc kocsját, de már mindenki annyira mák volt, Perc is, hogy elfelejtettük, nem fognak jól a fékjei. Ott tombolunk, nyomjuk a vakert, kortyolgatunk, arról ábrándozunk mindahányan, hogy elvisszük Gizit, a KISZ-titkár titkárnökjét, s görgünk vele, lerítt róla, hogy országos ribi, amikor egyszer csak felnyerít Perc, és jajveszékelnéi kezd. „Buzik, buzik, gurulok, faszfejek, bele a vízbe, mentsetek meg!” Hát odapislogunk, de már csak mellkasig látzódt, s a következő pillanatban a feje búbja is eltűnt a sötét habokban...

– Na, ne költs, Csusza! Csak úgy mondd, mintha tollba mondanád a titkár elvtárs noteszébe... Szárazon, a lényeket kétszer aláhúzva... (Derültség fut át a termen...)

– Szóval Percnek se híre, se hamva. Lefagyott arcunkról a kedélyes mosoly. Hirtelen egyszerre felejtettük el Gizit. Pedig elég perverznek nézett ki ahhoz, hogy egy fél évre betöltse a fantáziáinkat. Rohantunk, botlottunk, gurultunk a víz széléhez. Kótyag úgy behúzta a fékei, hogy pofára esett az éltető elembe, úgyhogy neki is elsősegélyt kellett adni. Én bele egy lábaltam a Zagyvába, az egyik mankómmal próbáltam körözni a folyófenéken, hátha megérezem Percet vagy a kocsját. Aztán még beljebb, vagy két méterre. No végtére, elkapta valaki a botot, mint később kiderült, Perc volt, s nem egy kapitális harcsa, s majdnem berántott engem is. Szóltam a többieknek, húzzanak kifelé, mert ez a marha magával ragad a hínárvilágba. A fél lábam még érezte a víz alá is benyúló betonrámipát, de a támaszkodó mankóm gyors iramban süllyedt az iszapban. Megfogtak hátulról, s végre kihalásztuk a balféket, aki ahe-

lyett, hogy fulladozott volna, röhögve bugyborogta ki a sárlevet. A kocszi iszapsírba szállt. Gizi a háttérben a hasát fogta, és szexuális hanghordozásban nevetett, ha tudja, mire gondolok, Karmazsin elvtárs, biztosan maga is ismer ilyes elvtársnőket, akik ezt a regisztrert ütö meg, ha érteni tetszik, s amíg fél szemmel a szexuális kacagás irányába sandítottam, jól láttam, Lacus a seggecskéjét pöcögtette az egyik botjával. Ideges is lettem, mert úgy gondoltam, hogy ekkora életmentés után csak az enyém lehet Gizella. De nem volt vége a bulinak, elvtárs, ekkor kezdődött a java. A csuromvizes és totál járasképtelen, de kellően ittas Percet Gyogyi ölébe tettük, aki nem lelkendezett a rányakló vizes csomagtól. Néhány Zagyva-parti házban kigyúltak a villanyok, mert éjfélkor nem helyénvaló a kommunista erkölcsöt megkísérteni. Lehet, még a rendőrséget is megcsörgették egynémely vörös purifikátorok, mert amikor kinyílt Lanker Józsi lakásajtaja, hallottuk a szirénázást... De mozgásállapotunkhoz és maligánfokunkhoz képest gyorsan betódultunk a pecóba.

– Kérem, engedjenek el, én ezt a fertőt... egyszerűen nem...

– Maradjon csak, Karmazsin elvtárs...

– Lanker Józsi nevében is kikérem magamnak, együtt voltunk KISZ-továbbképzésen Csilibércen. Az egy talpig úriem... Az egy talpig elvtárs! Absztinens. Monogám. Tisztelettudó. Erkölcsös. Közösségi. Újító. Nagybetűs kommunista. Ez, ez pofátlan hazugság, amit maguk... Megkes...

– Bementünk... Nyomjátok már le Karmazsin elvtársat, ne fészkelődjön, ne cihelődjön, nem megy sehová. Értse meg, nem szolgálhatunk egyébbel, mint egy-két történettel. Mi nem leszünk hasznos tagjai ennek a mit tudom én, minek...

– Ez hallatlan, azonnal engedjenek el...

– Tíz perc, Karmazsin elvtárs, és elengedjük. Csak tíz perc az életünkéből... Az igazi életünkéből... Ez nem kirakat, ez nem kartotékadat, ha érti...

– Ááááá...

– Ne idézz már annyit, látod, hogy unja Karmazsin elvtárs.

– No, várjunk egy-két pillanatot, amíg kényelmesen elhelyezkedik a fotelben. Úgy látom, figyel. Akkor hát...

– Elkezdődött a házibuli... Került konyak, meg whisky, Szkander bég, Vinjak, mert valahol azért bejön nekünk a Jugoszlávia is, meg Club 99, lemezjátszó, hozzá Shadows-, Beatles-, Stones-, meg Cream-bakelit. A Nyugat összes mákonya! Józsi telefonált három csajszinak, mert telefon is dukál egy pártfinak, s máris benne voltunk a kommunista felső tízezer örvénylésében. A puritán létezés sűrűjében. Mire eszméltünk, megjelent három ledér szépség. Vörös haj, tűzvörös körmök és rúzs, piros nyakendő, de az se brahiból, ők igazi kommunista kéjnők voltak... És perverzek. Képzeld, az a rakat kripli bejött nekik... Még hancúroztak is velünk. Van, akinek az volt az első és utolsó nemi élménye, némelyek még most is arra az emlékre maszturbálnak itt, a Róheim-villában, amely egy barlang... rokkant csurungáknak.

– Tényleg, na, Csusza, úgy beszélj, hogy értse az elvtárs, meg mi is...

– Maga meg itt hivatalos jelentésekről beszél. Mi vagyunk a hivatalos jelentés. Mi, a kriplinép, ez a szedett-vedett siserehad.

– Áááááááá...

– Csitt, csitt, Karmazsin elvtárs. Ez a valóság, nem az ötéves terv, nem az MSZMP ikszedik kongresszusa. Orbitális táncolás vette kezdetét. Négykeréken, kétkeréken, két bottal, csípőficam-figurával. Bújtak hozzánk a vörös rébék, ribik, párdon, és el-eltűnt egyikünk-másikunk a lépcsőházban, a kis szobában. Karelgett a két lábán jött be, pedig még sohasem láttuk a kocsiján kívül, legföljebb, ha alszik, s nőtt egy harmadik lába is. Gombafej percenként hajította el a mankóit, s hanyatt vágódva vonaglott tovább a szőnyegen, mígnem az egyik vörös tündér kezelésbe nem vette.

– Kérem, engedjenek el...

Oláh Máttyás László: Metafizikai szakmunkás

– Karmazsin elvtárs, maga is kielégítetlen? Legyen rokkant, s életében egyszer jusson el egy ilyen bulira. Értékelni fogja az életet, értékelni fogja azt a keveset, amit ad... A buli tetőfokán minden botos és mankós srác meg csaj kisereglett az erkélyre, és onnan vezényszóra, asszem, Lanker Józsi parancsszavára, akárcsak a gerelyhajítók, eldobták a mankóikat, botjaikat. Azok lándzsákként fúródtak a park gyepebe, bukfenyeztek a betonkockákon. Rokkantmagyarok nyílzápora, ha érti, Karmazsin elvtárs. Közben Stones ment, ha jól emlékszem... Ja, kedves Karmazsin elvtárs, a csúcs azonban nem ez volt, hanem amikor két helyi KISZ-aktivista meg-

fogta Gyogyi kerekesszékét, és kivágta az erkélyről. Gyogyi pedig majdnem két lábra állt az örömtől. Amikor visszazálogtunk a lakásba, már éreztük, nagy baj lesz, főleg, hogy ekkor tolult ki a három félmeztelen vörös ribi, és erotikus táncot kezdtek járni az egyre dühödtebb teleplakók örömeire, akik már mind egy szálíg az ablakokban tolongtak, és átkozódtak. Jegyet is szedhettünk volna...

– És?

– Á, kezd megjönni az étvágy, Karmazsin elvtárs! Ugye, milyen jó kis hepaj lehetett? Már bánja, hogy olyan száraztészta módon éli az életét? Kíváncsi, kíváncsi ember... Na, hogy kerék legyen a jelentés, beszámolunk róla, hogy ezen az estén, vagy inkább hajnalon, kiszállt a szolnoki rendőrség, de miután észrevették Lanker Józsi, aki az előszoba hátsó traktusában szerénykedett, valószínűleg a KISZ-igazolványa után kotorászott, szinte haptákba vágta magukat. Odajött az egyik tányérsapkás fakabát, franc se igazodik el a rangjelzéseken, tudja, kimaradt nekünk egy fontos momentum, ha érti...

– Mit cifrázod, nem voltunk katonák, mert a honvédelemnek másfajta tüzéség kell...

– Pedig milyen állat nyílzáport tudunk produkálni! Elhomályosodnak a szemek, ha meglátják...

– Az egek, nem?

– A szemek, te nagyon hüle! Ez vicc, Csoki, vicc...

– Ja, vicc...

– Szóval... Megzavartatok... Hmmm, igen... és a rendőr nyomatékosan megkérte, Lanker papa tekintélyére is hivatkozva, hogy fejezze be a rendbontást és a csendháborítást, s ha öt percen belül eltüntetik az összes mankót, botot, meg a tropára ment rokkantkocsit a gyepről, akkor eltekintenek az igazoltatástól, az előállításoktól és egyéb kellemetlen procedúráktól... A lányokat pedig szigorú, helyszíni dorgálásban részesítették, amelynek folyamán gyakran

elhangzott a szocialista erkölcs szóösszetétel. Ja, igen. Az ő címeiket felírták...

– Vajon, miért?

– Úgyhogy megúsztunk mindent, kedves Karmazsin elvtárs. Mindössze a környék lakóinak tekintetnyílzáporán kellett átvergődnünk másnap. A pályaudvarra elkísértek újdonsült barátaink, akik segítettek a szocialista gondoskodás által élénk gördített lépcsők leküzdésében, s a vonatba is bevagoníroztak minket... Hát ennyit a valóságról. Így esett a rokkantak találkozója a szolnoki KISZ-alapszervezettel.

– Azért azt még elmondhatod, hogy a buli előtt volt pogácsa, Vitis, meg Oázis, és egy-két mondatot beszélünk arról, mennyire nincs esélyük a rokkantaknak bármire is. Legalább mi legyünk hitelesek...

– Ja, és ekkor már látszott Lanker Józsi fején, hogy forgat valamit a kalács képe mögött...

– Szóval így, elvtárs. Mi tettekkel bizonyítottunk.

*

JELENTÉS

– részlet –

...A Hermína úton tett látogatásomon a mozgássérült fiatalokkal nyílt és haladó szellemű eszmecserét folytattunk, amely méltán mondathatja velem: jó irányt vettünk a fogyatékos emberek szocialista nevelése, és végső soron, társadalomba való beillesztésük terén. A beszélgetés során a szolnoki KISZ-alapszervezetnél tett látogatás is előtérbe került, s az a meglátásom, hogy a szolnoki elvtársak és ifjú kommunisták élen járnak a mozgássérült személyek *beolvasztásában*. Ezért szorosabbra kell fűzni a kapcsolatot az ottani vezetéssel, különös tekintettel Lanker József KISZ-titkárral, akinek kiforrott módszerei vannak erre nézvést is. Személyes látogatást tervezek...

Karmazsin Kálmán, megbízott titkár

A magyar irodalom önismerete

Jánosi Zoltán
(1954, Miskolc) irodalomtörténész,
József Attila-díjas

Rádiusz Könyvek címmel új könyvsorozatot indított a Magyar Napló Kiadó. A sorozat céljáról és jövőjéről Jánosi Zoltánt, a kiadó irodalmi vezetőjét, a sorozat elindítóját kérdeztük.

– *A Magyar Napló Kiadó szakmai életében, amelynek Ön 2016 óta irodalmi vezetője, jól érzékelhető az összegzésre, a szintézisre és az értékfelműtásra törekvés. 2002 óta jelenteti meg a kiadó az adott év legjobb összegyűjtött verseit, novelláit, s 2012-ig esszéit. Erre építve adta ki A századelő irodalma antológiacsaládot, amely 2016-ig mutatja be a magyar irodalom legjavát. Most pedig elindult a Rádiusz Könyvek sorozat. Mi a célja ezeknek az összegzéseknek? Adódik a kérdés: kánonépítésről, kánonkorrekcióról van-e szó?*

– A kánont nem a kiadó, és nem is a tudományos műhelyek alkotják, hanem maga az irodalom. Az irodalom immanens értékvilágát kívülről hosszabb távon befolyásolni, sőt konstruálni nem lehet. Az irodalomelmélet mint a társadalmi „felépítmény” része jóval kiszolgáltatottabb a különböző irányokból fújó eszmei vagy teoretikai szeleknek, mint maga az irodalom, ezért esendőbb is. Valamennyi eddigi összegző sorozatunk ezért elsősorban irodalmi értékek koncentrált felmutatására törekedett. A Rádiusz Könyvek darabjai is ezt a szándékot testesítik meg és szimbolizálják.

– *Impozáns az első hat kötet szerzőinek névsora: Babosi László Ratkó József-monográfiája, valamint*

Cseke Péter, Gion Nándor, Lászlóffy Aladár, Lászlóffy Csaba, Páskándi Géza művei. Milyen szempontok alapján döntött a sorozat szereplőiről?

– A sorozat szikráját Páskándi Géza feleségével történt beszélgetésem adta. Ő elmondta, hogy férje számos, különböző folyóiratokban közölt esszéje, sőt néhány kéziratban maradt alkotása még sohasem jelent meg kötetben. Nemsokára Lászlóffy Aladár feleségével váltottunk szót hasonló ügyekről, majd Babosi László Ratkó-monográfiájának kézírata került a kezembe. A Tokaji Írótaborban Cseke Péterrel beszélgettünk új könyvtervéről. Rövidesen Kurcz Ádám keresett meg egy Gion-kiadvány gondolatával, majd Korpa Tamás közvetítette Lászlóffy Csaba kötettervét. A sorozat neve és karaktere a Nyíregyházára tartó Intercity „fedélzetén”, Püspökladány állomásnál – ahová Brassó felől a „Székely tántorgó” is megérkezik – született meg bennem. Az a felismerés tehát, hogy nem egyedi könyveket kell ezekből az igényes kötettervekből kiadni, hanem a külön-külön értékeiket még magasabba transzformáló – s a különböző műfajokban is egységes ívet képező – sorozatot.

– *Kik működnek közre a sorozat szerkesztésében?*

– A kiadásra szánt művek megkeresését több vélemény meghallgatásával és ezek mérlegelésével döntjük el. A könyvprogram esztétikai megformálása Árkossy István festő- és grafikusművész kezét dicséri. Számos kiváló javaslattal élt, hogy a jelölt tartalom a legmértöbb arculatban juthasson el az olvasókhöz. Több esetben neves szakértőt kértem meg a kiadott szerző könyvbeli munkájának – utószóban összegzett – értékelésére. Lászlóffy Aladár verseskönyvének záró szövegét Széles Klára, Gion Nándorét Kurcz Ádám, Lászlóffy Csabáét Balázs Imre József írta. Bertha Zoltán és Korpa Tamás műválogatási és kontrollmunkákban vettek részt. Több könyvhöz magam adtam záró összefoglalást.

– *A sorozat célját így fogalmazza meg: „Az emberi és a nemzeti lét meghatározó kérdéseinek gondolkodó, a történelmet átvilágító, a mindenkori emberi helyzetet lényegszerűen felismertető lírai, epikai, drámai, esszéírói és műelemző munkákat tárja olvasói elé.” Úgy is értelmezhetjük mindezt, hogy a magyar irodalom identifikációja mintegy kiegészül a sorozat segítségével, vagyis javulhat önismerete?*

– Úgy gondolom, hogy minden jó színvonalú, egyedi könyv kiadásával javul a magyar irodalom identifikációja, tovább mélyül az önismerete. Feltéve, ha olvassák is a művet. A sorozatban történő megjelentetés az erre felhívó funkciót is nyomatékosítja, miközben erős materiális és szellemi testet ad a nemzeti irodalmi értéktudat egy fontos részének. Ennek minőségi tartalmait pontosan idézted a valamennyi kötet belső borítóján szereplő fülszövegemből. Ezt sem szűkíteni, sem tágítani nem akarom: a teljes sorozatnak ez szabja meg az identitását.

– *Nem lehet nem észrevenni az első hat kötetben a határon túli, pontosabban a határon túl született alkotók markáns jelenlétét. A sorozat által képviselt és bemutatni szándékozott esztétikai és tartalmi irányok az ő életművükben jelennek meg határozottabban?*

– Inkább úgy fogalmaznék – Trianon századik évében –, hogy az ő műveikben foglalt gondolatok és művészi értékek tudatosítása volt a legsürgetőbb. Másfelől ma már nagyon nehéz a vonalat meghúzni, ki a határon túli, és ki az anyaországi, hiszen Páskándi Géza, Gion Nándor, Lászlóffy Aladár életük jelentős teremtő éveiben már Magyarországon éltek, noha témaviláguk, szellemiségük mindvégig erősen kötődött szülőföldjükhöz. S oldódtak Európa határai is. A magyar diktatúrában alkotó Ratkó József életművének pedig a határon túli nemzetrészek sorsa volt egyik kiemelt meghatározója. A sorozat a Kárpát-medencei magyarság szellemi egységét, a trianoni határok fölémelkedését az erős minőségelven akarja megjeleníteni – a könyvek által kifejezett közös virtuális haza gondolatával. Csak természetes, hogy 1920 századik éve körül a kisebbségben élő magyarság műveire esik a hangsúly.

– *Mely szerzők bemutatásával folytatódik a sorozat?*

– Rövidesen megjelenik az Erdélyben felnőtt filológus és kultúrdiplomata, Beke Mihály András válogatott esszékötete, előkészületben van – a Páskándi Gézához hasonlóan szintén a Partiumból származó – Kenéz Ferenc válogatott verseskönyve, továbbá a Felvidéken élő Tözsér Árpád irodalmi tanulmányainak gyűjteménye. Vári Fábrián László kárpátaljai alkotó válogatott verseihez most készítem az utószót, amint befejezem, ezt a kötetet is nyomdába küldjük. 2019-hez hasonlóan ebben az évben is hat könyvet szeretnénk útjára bocsátani a sorozatban.

Nemes Attila

Nemes Attila
(1972, Zalaegerszeg)
szerkesztő

Turczi István

(1957, Tata) költő, író,
műfordító, Babérkoszorú-
díjas, a Parnasszus főszer-
kesztője, Budapesten él

Turczi István

Motetta, 2020

„Ne beszélj Istenről fény nélkül!”
(Püthagorasz)

Úgy van, ami nincsen,
fut a hátgerincen,
felsajdul legbelül,
soha nem teljesül,
nem enged el mégse
a test törekvése,
a köreit rója,
a köreit rója,
nincs megmondhatója.

Ahogy tárul a mély,
egyre több szenvedély,
s mint fohász az eget,
megtartja képzeted,
s el is képzelheted:
ha már fényből lettél,
s jót vagy rosszat tettél,
végül fénné leszel,
végül fénné leszel,
bármennyit vétkezel.

Ahogy égre a nád,
vízre a fény írja,
míg erővel bírja,
sors-szimfóniád.
Zajok és hangsorok
susognak a szélben,
életre ítéltén,
elporló dallamok,
csak az ígéretetek,
csak az ígéretetek
halhatatlanok.

Nem vagy több, ennyi csak,
mint kő a nyelv alatt,
s mire feldadognál,
sírodnál is ott áll
a rákövetkező,
s megnémulva kérdi,
látja, és nem érti,
látja, és nem érti:
„Döbbenet. Ez ő?”
Dobozba zárt idő.

Ha válaszra várna,
úgyis visszafájna,
és nem legyőzhető.
De addig ott a fény,
a te, az ő, az én!
Áldassék a neve.
Áldassék a neve,
ki gondol rád, s megért
élethalálodért.

Balog Zoltán

Prédikáció a Makkai Ádám professzor úr emlékezetére tartott gyászistentiszteleten

„...mert tudom, kiben hiszek, és meg vagyok győződve,
 hogy neki van hatalma arra,
 hogy a rám bízott kincset megőrizze ama napra.”
 (Pál apostol 2. levele Timóteushoz 1,12)

Balog Zoltán (1958, Ózd)
 református lelkész,
 miniszterelnöki biztos,
 2012 és 2018 között az
 emberi erőforrások minisztere

Három sor a hitről, amely itt nem egyszerűen valaminek – hittételeknek, teológiai, filozófiai igazságoknak – az igaznak tartása, nem is valamilyen hiszékenységre, hanem „szívbeli bizalom”. S mivel szívbeli bizalom, ezért meggyőződés. Meggyőződés arról, hogy a kincs, életünk kincse nincs alávetve a mindent megsemmisítő erőnek: a halálnak.

Ehhez a hit-bizalomhoz legalább ketten kel-
 lenek: aki bíz, és akiben bízni lehet. Akiben
 bízni lehet, az Jézus Krisztus. Ő az első. Aki
 pedig bízott és bíz, az Makkai Ádám. Ezért
 illik rá gyászjelentésének mottója. Mi, mind-
 annyian lehetünk azok, akik bízunk. Bízunk
 abban, hogy neki, Jézus Krisztusnak, van ha-
 talma arra, hogy a ránk bízott kincset megőriz-
 ze „ama napra”.

Ezekben a sorokban az egyetemes keresz-
 tény hit lényege van benne: predestináció.

Hiszem, meg vagyok győződve arról, hogy
 az életem nem a fogantatás pillanatában kez-
 dődött, mert az életem Ura és Gazdája gondo-
 latában már születésem előtt elgondolt, életem-
 nek tartalmat, irányt és célt adott, rám bízta
 ezt a kincset, az élet kincsét. Ezért életem nem

fejeződik be a biológiai halállal, hanem újrain-
 dul, életre kel „ama napon”. Így is mondhatjuk:
 életem valósága, jelentősége megmarad, és nyil-
 vánvalóvá lesz „ama napon”. Nem miattunk lesz
 ez így, hanem amiatt, akinek van hatalma, hogy
 a ránk bízott kincset megőrizze „ama napra”.

Az a nap a feltámadás. Ennek hirdetése, az
 ebbe vetett bizalom és meggyőződés nélkül
 nincs keresztény, református temetési szertar-
 tás, gyászistentisztelet: „Mert tudom, hogy
 kiben hiszek, és meg vagyok győződve”.

S akkor kezdjük sorolni Makkai Ádám élet-kin-
 csének gazdagságát.

Micsoda élet sarjadt abból a transzilvániai
 televényből apai, anyai gyökerekkel! Élet, amely
 itt, Budapesten szökkent szárba, borult virág-
 ba, és aztán az Egyesült Államokban hozott
 gyümölcsöket. Vannak avatottabbak, akik
 a gyümölcsökről, a teljesítményekről beszélnek,
 azt veszik majd számba. Mi az igehirdetésben
 az éltető nedveket nevesítjük, amelyek a gyü-
 mölcsöket megérlelték.

A hit kincsét. A református keresztények
 hitét, az ősök hitét hozzuk ide, amely Makkai
 Ádám számára az élet mindennapi valósága
 volt. A tudós, püspök keresztapától indulunk:
 Makkai Sándortól. A fiát a református teoló-
 giáról sikeres felvételi vizsga után lebeszélő
 édesanyján – Ignác Rózsán – át, aki attól féltet-
 te fiát, hogy a szószéken az oroszok ellen fog
 prédikálni, s majd el fogja vinni az ÁVO. A hit

Balog Zoltán, Mezey Katalin és Szócs Géza 2020.
 február 19-én, a Fasori református templomban
 elhangzott beszédeivel búcsúzzunk Makkai Ádám-
 tól, a Kossuth-nagydíjas költőtől, nyelvésztől, mű-
 fordítótól, a chicagói Egyetem nyugalmazott pro-
 fesszorától, az MMA rendes tagjától.

kincse szolgált a több évtizedes presbiterségben a chicagói magyarok között, amely még katolikus feleségéből is képes volt presbiteri segédjegyzőt csinálni. S vele volt hite egészen a betegágyig, az utolsó vacsoráig: az úrvacsoráig. S mi hiszünk benne, hogy ennek a hitnek a síron túl is érvénye van.

A hit kincse mellé sorakozik a szó-kincse, az igei kincs: a magyar nyelv. Saját verseiben, fordításaiban, könyveiben, életében ott lüktet, árad az anyanyelv szépsége és gazdagsága. Majd a magyar nyelv mellett az angol – ilyen ez a magyar sors –, amelyen angoloknak alkotott alapművet az ő nyelvük szerkezetéről.

Majd pedig a legfontosabb: a szeretet-kincs: a haza és az emberszeretet kincse; mindig és először magyar, mindenütt és végül is: ott a Kossuth-címer az amerikai lakás csengője alatt...

A jóság, a szeretet-jóság kincse. Már a dédapjáról, a néhai nagyenyedi főiskolai tanárról, Makkai Domokosról is feljegyezték – a családban ez a monda járja –, hogy egyszer felment a hegyre, ahol állítólag beszélt az Úristennel, s onnan lejövet szétosztotta a fizetését az arra járóknak. A praktikus magyar asszonyok a családban pedig megjegyzik, hogy mennyire örülhetett ennek a felesége 13 gyerekekkel.

Kincsek. Kincsek, egy egész kincsesztár!

De mi lesz majd ebből addig a napig, és mi lesz majd ebből „ama napon”? Amikor (hallottuk, mondjuk újra és újra) „akinek van hatalma”, majd világosságra hozza az életünket. Mi lesz addig a napig és „ama napon”, amikor előhozza az élet Ura újra Makkai Ádámot és mindannyiunk életét? Hogy addig mi marad meg, hogy addig mi marad ránk ebből a kincsből, az a mi dolgunk: hogy hogyan őrizzük, hogyan kamatoztatjuk Makkai Ádám életművét. A család dolga, a Magyar Művészeti Akadémiáé, a kultuskormányzaté, a magyar nyelv- és irodalomtudósok világáé. Ez a mi dolgunk.

De ezeket a szavakat: „megőrizni a kincset ama napra”, nem egy ember mondja, ezt Jézus

Krisztus mondja. Ez nem egyszerűen az ő örökségéről szól, hanem róla, rólunk mint EGÉSZ-ről, mint egész emberről, teljes személyiségről, a feltámadás hitéről szól. Hogy nemcsak fennmarad „valami”, hanem mi magunk – és ő, Makkai Ádám – újulunk meg, mi magunk alakulunk át: hogy beteljesedjen, kiteljesedjen életünknek az üzenete, ami életünk értelme és célja!

Jó kézbe venni, forgatni – még ha megkésetten is érkezett haza – az életmű darabjait, az emlékeket... De ennél többet kapunk. Ennél többet kapunk az ő életével és az ő halálával. Azért kapunk többet, mert ő többet kapott Jézus Krisztus életével és halálával. Mi itt és most, újra és újra a földi életünkben rácsodálkozhatunk arra a hitre, amely neki teremtő erőt adott, amely legyőzi a világot azáltal, „akinek van hatalma”. Aki a halálon át is őrzi őt, minket, és új életet ad neki, nekünk. Bátorság kell ehhez a hithez, bátorság kell ehhez a bizalomhoz!

De amikor érezzük, hogy gyengék vagyunk elhinni a hit csodáját, gyengék vagyunk ehhez a bizalomhoz, akkor kérdezzünk mindig újra vissza: lehet-e egyáltalán keresztényként, magyarként enélkül a hit-bizalom nélkül élni? Lehet-e anélkül a bizonyosság nélkül élni, hogy lesz „ama nap”? Hogy lesz és van, aki megőrzi a mi életünket? Valaki, aki ember és Isten egyben: Jézus Krisztus? Lehet-e élni e bizonyosság nélkül, hogy van élet a halál után, hogy lesz a testnek feltámadása?

Mi ebben a bizonyosságban búcsúzunk, azzal a Mi Atyánkkal, amelyet Makkai Ádám szedett versbe magának egykor Szentendrén, halottak napján, 1998-ban.

„Teremtő Szent Szellem! Mi Atyánk! Az Ige,
ki lakozol Mennyekben, Napokon, Holdakon
a földekig le,
legyen a Te Neved szentség, szakramentum,
hitbéli megtérés, teremtő momentum!
Valósuljon meg a Te világod rendje,

Terved fénye süssön rá az emberekre!
 Akarjuk akarni, amit Te gondoltál,
 s ne éreznők soha, hogy mily messze volnál!
 Legyen egy-ugyanaz, amit „fent” és „lent” láatsz,
 teremtett világod sátra: székesegyház!
 Adj kenyeret hozzá, napról-napra élünk,
 testünk épségéért hogy ne kelljen félnünk.
 Amit elrontanánk, kérünk, úgy ird jóvá,
 mint mi a másokét – lerótt kegy-adóvá...
 Lásd, könnyű az embert kísértésbe vinni –

szabadíts meg ettől s taníts Benned hinni!
 Ahrimán-Lucifer-Sátánt kötnéd fékre,
 Szabadíts meg, Isten, a gonosztól végre!
 Tiéd minden ország, hatalom s dicsőség –
 örök Ámen-t zeng az angyali díszörség...”

(Jézus és a démonok imája)

Mi is azt kérjük és kívánjuk, hogy Makkai Ádámot fogadja az angyali díszörség, és zengjen neki örök Áment!

Mezey Katalin

Makkai Ádám útja

Mezey Katalin

(1943, Budapest)

költő, író, kiadóvezető,
 Kossuth-díjas

Makkai Ádám nagy utat járt be élete 84 éve alatt. Mondhatni, megkerülte a világot, úgy ért vissza 2015-ben szülőföldjére, szülővárosába. Ő, aki 1956 novemberében szinte egy öltözet ruhában hagyta el Magyarországot, úgy tért haza, hogy költői, írói, műfordítói életművében hazahozott mindent, amit élete során „zsákmányolt”. Hosszú és változatos vándorútjának minden fontos élményét, és minden gondolatot, ami a fejében, a szívében megfordult. Mindent hazahozott.

Világtapasztalata az évtizedek során azért tudott szerves egészszé épülni, mert szellemének volt kiindulópontja, volt viszonyítási pontja. Mindvégig kötődött a szülői ház igényességéhez: a magyarság melletti elsődleges elkötelezettségéhez, a magyar irodalom, zene, a magyar kultúra sokrétű, büszke örökségéhez. Rendhagyó tehetségű édesanyjától – irodalmunk máig méltatlanul mellőzött, nagy prózaírójától –, Ignác Rózsától, a székelyföldi Kovászna szü-

löttétől örökölt istenhitét mindvégig megőrizte, úgy is mondhatnánk, hogy bárhol élt is, mindig tudta, hogy hol lakik az Úristen. A gyermekkorától magába szívott magyar és európai műveltség Makkai Ádám szellemi karakterének épp olyan fontos jellemzője volt, mint az a könnyedség, ahogy számos idegen nyelvet elsajátított, egymással összevetve, elfogulatlanul vizsgált. Megkockáztatom azt a merész állítást, hogy a csaknem egész életét igénybe vevő, nagy világtapasztalatai hitelességével bizonyította, hogy minden ország, minden nép történelme, de mindennapi valósága is ismerős és értelmezhető annak, akinek van saját kiindulási pontja. Aki a sok közül egy országot, egy népet a sajátjaként ismer, megért és szeret, benne értelmezni tudja önmagát. Az idegen világok megértése természetesen nem hozza föltétlenül magával az otthonosság érzését, ahogy ezt az *Akamu próféta harmadik levele a hawaiiakhoz* című

versében megfogalmazta: „kilógunk szörnyen a sorból / hát maguk meg hunnét gyűttek / maradunk tökkel ütöttek / gyúratván másféle porból.”

Élete két legnagyobb szellemi vállalkozásához talán az adta a bátorságot és az erőt, hogy a megismert új világokat tudta mihez viszonyítani, valóságképében el tudta helyezni, és kihívást látott bennük. Az egyik ilyen nagy vállalkozása az *Angol/amerikai idiomatikus szólások és kifejezések tára* címen magyarul is megjelent (*A dictionary of American idioms*. International House, Budapest, 1987), de a világ számos más nyelvén is kiadták. Sok ezer angol nyelvi fordulatot, idiómát gyűjtött össze és látott el értelmezéssel ebben, megajándékozva ezzel magát az angolszász nyelvtudományt is. Ez a gyűjtemény nemcsak kortárs nyelvi fordulatokból táplálkozik, hanem tartalmazza a klasszikus angol írásbeliségben fellelhető idiómákat is, mint ahogy vélhetően új és új kiadásai kiegészülnek majd az elkövetkezendő évtizedekben születő nyelvi fordulatokkal.

És mintha ugyanennek a szellemi függetlenségnek, bátorságnak lenne köszönhető Makkai Ádám másik nagy vállalkozása is. A *csodaszarvas nyomában* című kétezer oldalas szöveggyűjteményében – egy hadosztálynyi költőt műfordításra csábítva – sokszínű kóstolót adott az angol nyelvű olvasóknak a magyar líra kincseiből (*In Quest of the Miracle Stag I–II. The Poetry of Hungary*, International Association of Hungarian Language and Culture, 2003). Seamus Heaney Nobel-díjas író költő írta erről a monumentális antológiáról, hogy egy nagy és ismeretlen irodalmi földrészre vezet: a magyar költészet máig felfedezetlen terepére.

A sok nyelven értő, beszélő és író Makkai Ádám rendkívüli tehetségét szívesen állította a játékos, „kísérleti” nyelvészet szolgálatába is. A versfordítás természetéről például aligha lehet többet elmondani, mint amennyit Johann Wolfgang von Goethe *A vándor éji dala* című versének különböző műfordításai segítségével, azoknak az eredeti nyelvre való „vissza fordítá-

saival” elmondott („*Cantio nocturna peregrini*”. *Hétnyelvű rejtvény*; Chicago–Budapest, 1996). Erre a vaskos kötetére a költő mindig nagyon büszke volt, hiszen kísérlete épp komolytalanságánál és szertelenségénél fogva vált tudományosan tanulságossá és az olvasók számára szórakoztatóvá.

Makkai Ádám élete és munkássága bizonyítja, hogy mennyi mindenre elég egyetlen emberélet, néhány évtized is, ha valakinek olyan fáradhatatlan a lelke, mint az övé volt, amely, mint írta: „képtelen a feledésre / öntudatlan szendergésre / nyugalomra elalvásra / körömszakadtig elvászva / álmok formájában kísért...” Halála napján, 2020. január 18-án szívbeli társán, Makkai Arany Ágnesen túl ránk is testálódott nyolcvannégy nyughatatlan esztendejének gazdag öröksége. Ránk maradt a feladat, hogy értékeit a maguk valóságában megismerjük, kincseit a magunkénak érezzük, annyi játékos leleménnyel és olyan komolysággal használjuk, amilyenel ő megalkotta, egybegyűjtötte azokat.

Tudom, hogy most sem kell félnünk attól, hogy kialszik a lelke, hiszen, ahogy írta: az „képtelen kialudni”. Mégis nehéz felfogni, hogy fáradhatatlan szelleme, tapintatos, de eleven humora holnapi kérdéseinkre már nem válaszolhat.

Oláh Katalin Kiga:
„Európai völegény”

Szócs Géza

Isten hozzon, Makkai Ádám!

Szócs Géza
(1953, Marosvásárhely)
költő, drámaíró, műfordító,
Kossuth-díjas, Budapesten él

Makkai Ádám életpályája szédületes távolságokat fog át, nemcsak földrajzi, hanem történelmi értelemben is. A Házsongárdi temetővel átellenben álló kolozsvári ház kovácsoltvas kapujától a hawaii pálmafákig, az úri magyar középosztály életformájától az 1956-os menekülsors és emigráns lét valóságáig, a Harvard Egyetemtől és a chicagói felhőkarcolóktól a vadászfordulói „Ermitázsig”, a nyelv belső szerkezetvilágának feltárásától a magyar költők önként vállalt szolgálatáig rendkívüli távolságokat, mélységeket és magasságokat ölelnek át ezek a sorsvonal-rajzolatok, ezek az életpálya-ívek, mintegy boltívkeként adódva össze egyetlen hatalmas kupolát képezve, amely most véglegessé zárul Makkai Ádám ravatala fölött.

Makkai Ádám fényes nevű elődökben gazdag családból lépett a magyar szellemi élet színpadára, ennek az örökségnek minden áldásával és terhével. Változatos élete során azonban valahogyan egy olyan tudásra is szert tett, amely nem szerezhető meg gimnáziumokban vagy egyéb tanintézményekben. Egyfajta metafizikai bölcsességnek nevezném, a sorsképleteket felismerő, átlátó és megragadó intuíciónak, amely képessé tette arra, hogy belelásson számára ismeretlen emberek életébe, személyiségébe, vagy a jövő kusza erővonalainak alakulásába.

Azt nem állíthatjuk, hogy pontosan látta volna, mit hoz a jövő. De azt igen, hogy a jövő idő semmi olyat nem hozhatott, ami őt meglephette volna, ami váratlanul vagy felkészületlenül érthette volna.

Ettől volt rendkívüli Makkai Ádám személyisége.

Rendkívüli volt az erudíciója is, mindent átfogó műveltsége általában, és a nyelv működésével kapcsolatos tudása különösen. Talán ennek az elméleti ismeretvagyonnak is lehetett szerepe abban az egyedülálló, virtuóz képességében, amellyel lefordíthatatlanként számon tartott magyar verseket volt képes nyelvi és poétikailag tökéletes, bravúros angol változatban újrafogalmazni.

És így történt az, hogy mialatt számos újabb kötettel gyarapíthatta volna saját műveinek sorát, ezalatt és ehelyett a magyar költők üzeneteit ültette át, adta ki és terjesztette – magyar verseket, magyar remekműveket a kezdetektől napjainkig. Ez olyan szolgálat, amelyhez foghatóval nem sokak dicsekedhetnek. Az angolul értő, angolul olvasó világban – olvasók, költők, kritikusok, egyetemek világában – a magyar költészet remekműveinek kötelező alapolvasmányait, az alapszövegeket Makkai Ádám munkái jelentik.

Budapestre való hazatelepülése után hogyanis törekedett volna a honi akadémiai és egyetemi világ arra, hogy megnyerje, hogy felkérje Makkai Ádámot, a világhírű nyelvész-professzort, tudóst, a jeles költőt, szerkesztőt, a nemzetimázs-építő műfordítót, hogy legyen csapattag, adja tudását, nevét és arcát a közös misszióhoz, legyen ő is rajta a tablón...

Ez sajnos csak irónia, keserű öngúny.

Ugyanis olyan gazdagok vagyunk, hogy akadémiai – az MTA-ra gondolok – és egyetemi világunkban egy Makkai Ádám méretű pátri-

árka észre sem vevődik. Fel sem igen tűnik, hogy itt él közöttünk egy kivételes szellem, aki angolt tanít az angoloknak, nyelvészetet a nyelvészeknek, költészetet a költőknek.

Mert ilyen gazdagok vagyunk.

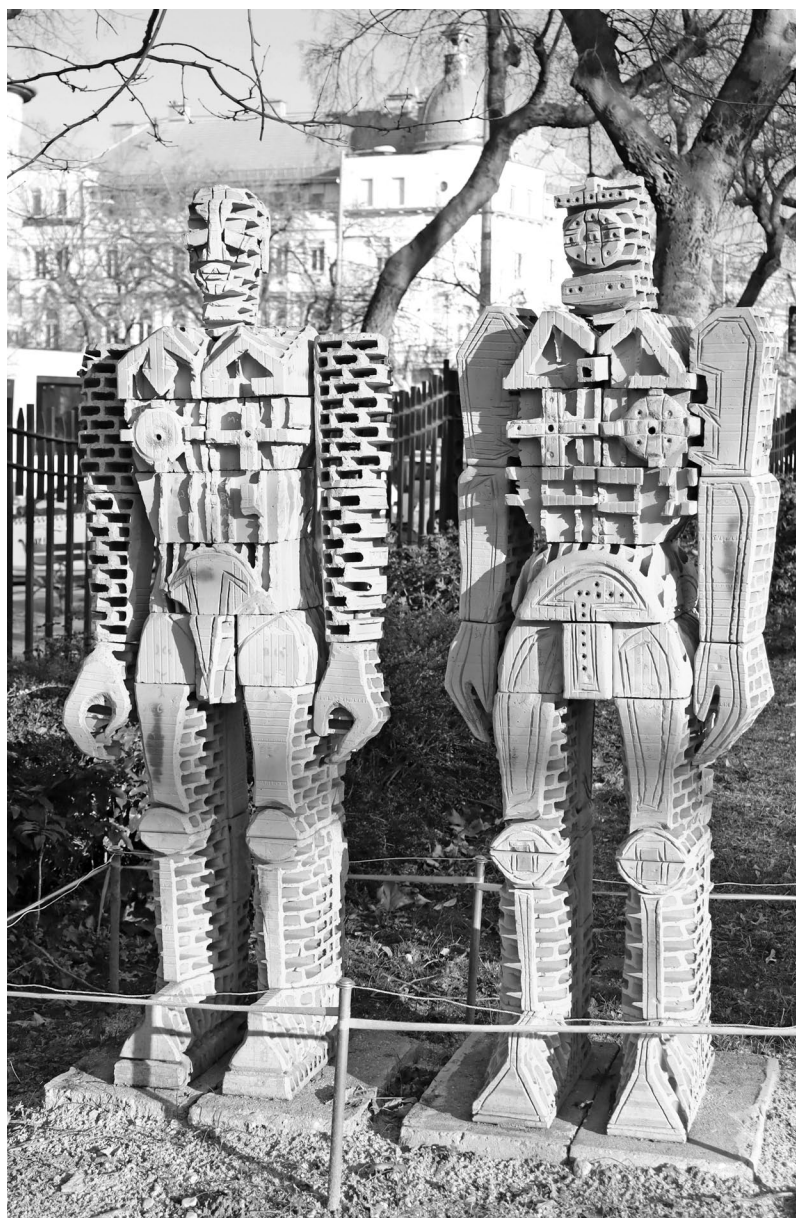
Ilyen gazdagok voltunk. Talán most már, így múlt időben ez mindenkinek világosabbá válik.

Az is, hogy kivel és hogyan letünk szegényebbek. Egy nagy szellemet és nagy patriotát veszítünk el.

Mi búcsúzzunk mindenesetre a költőtől négy verssorával, amelyek az újjászületésről szólnak. Az első kettő archaikus felező tizenkettesekben fogalmazott szentencia: „Élj férfi vagy női testben: egy a lelked, / Újjászületsz, ember: ezért úgy viselkedj!”

A másik idézet is részlet, de egy másik verséből, amely az élet és halál (sőt, többféle halál) végességéből kiemelkedő újjászületést mint hazatérést értelmezi: „Biosz, Dzoé, Nekrosz és Thanatosz / s az újjászületés, mely hazához”.

Isten hozzon hát, Makkai Ádám, otthonodban, hazádban, az Újjászületésben, a Feltámadásban, a Halhatatlanságban és az Örökkévalóságban!

Baji Miklós Zoltán: Őrzők I-II.

Szomorúan tudatjuk, hogy 2020. február 12-én, 70. életévében elhunyt **Dr. Papp István Géza** irodalomtörténész, adjunktus, a Magyar Napló szerzője. Az elhunytat szerettei, barátai 2020. március 3-án kísérték el utolsó útján a Kecskeméti Köztemetőben. Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Fecske Csaba

Válasz nélkül

kérdezni akartam tőled valamit
 már nyelvemen volt a kérdés
 amikor belém nyilallt de hiszen
 te már nem vagy én csupán
 élve felejtettelek olyan sokszor
 szólnék (szólok) hozzád: „hallottad
 hogy...” „tudod kivel találkoztam ma...”
 szívesen panaszkodnék
 esetleg dicsekednék
 önkéntelenül jönnek számra a szavak
 hiába néma maradok hát
 némaságod rá a felelet

Fecske Csaba
 (1948, Szögliget)
 költő, publicista,
 József Attila-díjas,
 Arnóton él

Leiratkozás

Isten hozott hát öregség
 te haszontalan örökség
 jelzáloggal terhelt vagy
 amely terhével nyom agyon
 fogyó fogak és hajszájak
 napok tátogó halszájak
 amelyek elnyelnek végül
 az idő eledelélül
 rendeltettünk élők mi mind
 volt-e igazán valamink
 aritmiás szív gyöngye kéz
 nem meghalni élni nehéz
 hajam ami még van fehér
 nevem egy szó csupán nem ér

Tóth Erzsébet

(1951, Tatabánya) költő, író,
Babérkoszorú-díjas,
Budapesten él

Tóth Erzsébet

Lágyan permetezett a hó

Mindig csak az első, az első
az első ünneplése
holott az utolsók a fontosak
a *komi*
ahogy utoljára még kiejti a szavakat
egy nemzet utolsó három öregje
könnyet csal szemembe a kép
esélyük sincs már
hogy megmaradjanak
talán vannak még társaik valahol a világban
de már nem emlékeznek arra
hogy ők valójában komik
vagy már *elzürjénese*dek
valami angolféle nyelven motyognak valahol
ahogy a többiek mind
akik azt hiszik, hogy megmenekültek
elképzelem a három utolsó jegesmedvéről készült képet
azt már nem fogom megélni
de most is azt élem
évek óta hosszított havazásban élek
a havazást akarom megmenteni
mint egy varázsló vezetem elő a jelenetet
lágyan permetezett a hó
az utolsó havak egyike volt
nemcsak az év
az évszázad utolsó hava hullott
életem utolsó hava hullt rám
olvadt el azonnal az aszfalton
a hajamon a kabátomon
de arra elég volt
hogy egyszerre érezzek minden
régvolt havazást, hószakadást
hóvihart és hófúvást
az első és második világháború
minden hóba fagyott katonáját
és a diadalmas sífutókat
búcsúzott ez a havazás tőlem
ettől a tájtól
melynek bőven kijutott már a havakból
most elköltözik más ég alá, más tornyok
más földek, más kunyhók fölé készült
az utolsó havak egyike volt
az évszázad utolsó hava
valamelyik évszázadé...

” Nekem valaki diktál ”

Beszélgetés Tóth Erzsébettel

Fotó: vadóc David

Költészet napja közeledtével Tóth Erzsébet József Attila- és Babérkoszorú-díjas költőnél kopogtattunk. A közéleti kérdésekről is markánsan gondolkodó alkotót ezúttal elsősorban a versekről: olvasmányélményeiről, mestereiről, lírikusi pályájának meghatározó történéseiről, valamint műhelyitkairól Zsille Gábor kérdezte.

– *Érettségi után közgazdaságtant tanultál. Mikor és hogyan jelent meg az életedben a vers? E kérdés persze máris kétfelé ágazik: mikor lépett be az életedbe a versolvasás, illetve a versírás?*

– A Közgázról ma már csak az jut eszembe, hogy Berend T. Iván az egyik vizsga során keményen rám szólt: „Jöjjön vissza egy hét múlva, ha már volt ideje belenézni a könyvbe!” Nem volt rossz élmény az egyetem, de egyszer évet kellett ismételnem. A kiesett időben a Telefongyárban dolgoztam, tanultam az életet, és ez rám is fért. A Teleki Blanka Leánygimnáziumban érettségiztem, ott egy árva fiú nem volt. Sőt iskolaköpenyt kellett viselnünk, mint a lányoknak az *Abigél*ben. Még a szoknyánk hosszát is előírták. Azért nem voltunk olyan ártatlanok, folyton a fiúkon járt az eszünk, és a villamoson nézhettük is őket.

Szüleimnek köszönhetem az egyetemet: „Mindegy, hová mész, de egyetemet végezni muszáj” – ez volt a diktátum. Ők mindketten felnőtt korukban végezték el esti tagozaton a középiskolát, közben dolgoztak persze, és neveltek

engem és a húgomat. Nagyszüleim földművesek voltak; kezdetben uradalmi cselédek, később a földosztáskor kaptak földet, onnantól érezhették embernek magukat. Náluk könyv csak egy *Biblia* volt, s hozzá a kalendáriumok. Nagymám olvasni sem tudott. Innen jött talán szüleim kitörési kísérlete: Pestre menni, tanulni, taníttatni a gyerekeket. Ezt ma már megköszönöm nekik, bár megtapasztaltam, hogy a tudás nem minden: „Nagy tudományú, buta ember” – e szavakkal jellemzi Szilágyi István az egyik hőst.

– *Származásod nem volt kimondottan előny az értelmiségi létformához...*

– Innen szép győzni, mondhatom, de akkor rengeteg embernek valódi fölemelkedést jelentett 1945. Nem születtem könyvtárba, helyette nagyon sok szeretetet kaptam, és a Népszabadságot, a Nők Lapját, a Film Színház Muzsika hetilapot. Tizenévesek voltunk, anyánk többek között ezekről gondoskodott. A Nők Lapjában és a Népszabadságban mindig voltak versek is. Hétvégén a Népszavában és a Magyar Nemzet-

ben is. Ezt csak később tudtam meg, amikor hajnaltájt hazafelé ténferegtünk, és a Blaha Lujza téri aluljáró újságosánál mi akartuk elsőként látni, ha megjelent egy-egy versünk. Fiala költőnek képzeltük magunkat ugyanis.

Emlékszem, nem sokkal az érettségi vizsgánk előtt dolgozatírás céljából választanunk kellett három kortárs költő: Juhász Ferenc, Nagy László és Váci Mihály közül, és én Vácit választottam. Nem tudom, ma el merném-e olvasni, ha megjelenne. Nem Váci, hanem magam miatt aggódnék. Ez a kortárs irodalmi élményem azért is érdekes, mert az iskolai oktatás során Petőfit, Adyt, József Attilát ismertették meg velünk (módjával), de valószínűleg a tanórák után, egy Nők Lapját lapozgatva került először a szemem elé Pilinszky, Csoóri Sándor, Váci Mihály egy-egy verse. Váci apám nagy kedvence volt. Ez nagyon különös, mert rajta kívül azóta sem ismertem olyan embert, akinek iskola után olyan sokat jelentett a költészet. Kívülről tudta a *Toldi* első énekét és más verseket is. Az átlagos helyzet manapság is az, hogy az iskola elvégzése után a vers feledésbe merül. A szépirodalom csak azoknak mindennapi kenyerük, akik verset írnak, vagy irodalommal foglalkoznak. Sajnos. Pedig az emberek mindennapi szükségletük a vers, bár nem tudnak róla – mert annyira anyagiás, kemény világban élünk. Úgy kellene a vers, mint az esti ima a hívőknek, de akár délután is, ha nagyon elfáradunk.

– *Mikor tudatosult benned, hogy sorsod lesz a költészet?*

– Nem tudom pontosan megmondani. Valószínűleg húszéves korom után. Klári húgom a bölcsészkaron tanult tovább, és én, mivel úgy látszik, még barátkozni is lusta voltam, elfogadtam magamnak az ő barátait és barátnőit. Klári ezt soha nem vetette a szememre. Valahol megismerkedett Nagy Gáspárral, aki egy darabig udvarolt neki, egy másik költő, Pintér Lajos pedig az évfolyamtársa volt. Én általában jobban éreztem magam a bölcsészek között. Már

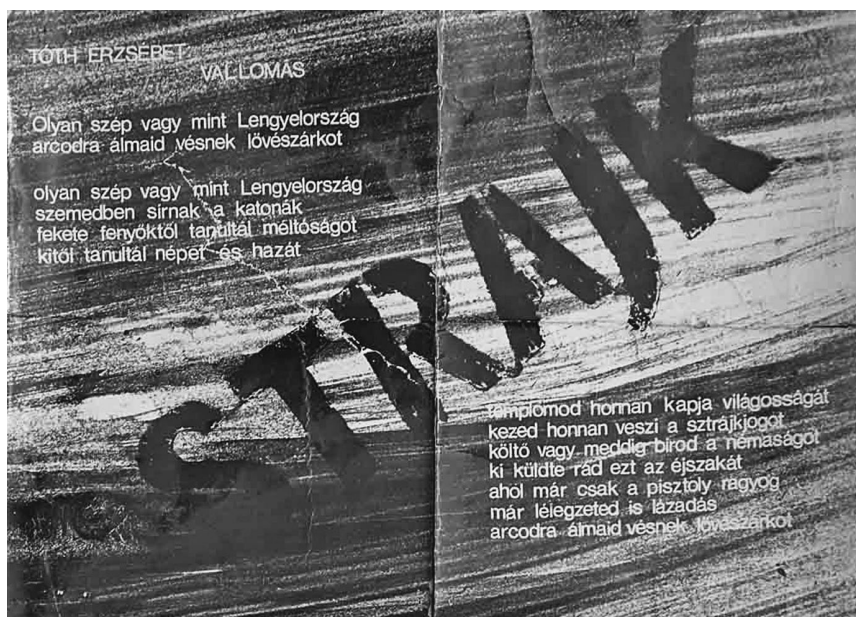
gimnazista koromban is rengeteget olvastam, kilószám hordtam haza a könyveket a könyvtárból: Dosztojevszkij, Jókai, s ki tudja, még hány szerző műveit. Sokszor kiíratam magam a drága házi orvosunkkal, hogy ne kelljen iskolába mennem, és olvashassak. Egy óriási szerelem hatására kezdtem verseket írni, éppen akkor, amikor a diplomamunkámat kellett volna összeállítanom. Ez aztán meghatározta a sorsomat: „költő leszek, vagy semmi”. Még nem tudom, sikerült-e költővé válnom – majd ötven év múlva kiderül, de én azt nem érem meg szerencsére. Életem végéig azt fogom képzelni magamról, hogy költő vagyok.

– *Kik voltak az első kedvenceid, mely klasszikus szerzők és művek hatottak rád leginkább?*

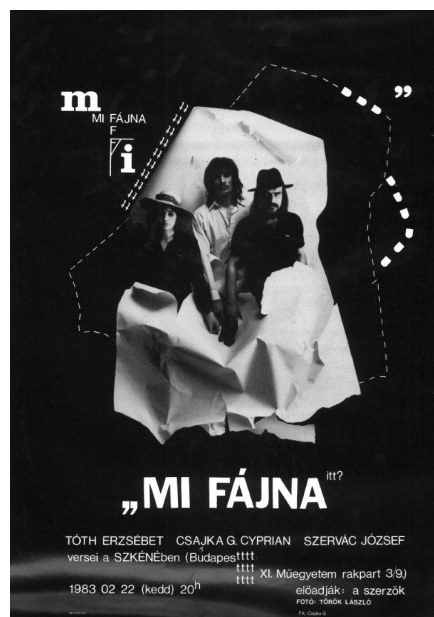
– Jól kérdezed. Kedvencek lehetnek, de egyetlen kedvenc nincs. Az igazán kedves költők viszont annyira átjárják az életemet, a lelkivilágomat, hogy már szinte életem társai. Ilyen

Szüleim fotója 1950-ből

A sokáig betiltott vers eredeti példánya, egy eredeti lengyel plakátra kasírozva

Egy mitikus plakát a régműltből

nekem József Attila. Annyiszor olvastam, hogy egyszer azon kaptam magam: szinte kívülről tudom. Előfordult, hogy beleírtam két sorát a versembe, nem direkt, hanem mert úgy tudtam, hogy azt én írtam. Egyszerűen átjárnak a mondatai a napjaimon, talán azért, mert annyira élőbeszédszerű verseket írt – nem mindig, de gyakran –, és nem múlik az időszerűsége azóta sem. Magától értetődően jut eszembe mindig: „Az én vezérem bensőmből vezérel! / Emberek, nem vadak – / elmék vagyunk! Szívünk, mig vágyat érlel, / nem kartoték-adat.” De úgy is velem van, hogy húgommal gyakran mondjuk, ha valami méltatlanság ér: „Engem vigyen föl a padlásra!” Hát nem szebb így az élet, József Attila-sorokkal mindhalálíg?

– És a kortársak közül?

– Csoóri Sándort, Orbán Ottót, Szécsi Margitot, Nagy Lászlót, Pilinszkyt, Hervay Gizellát szerettem legjobban. Óriási költők éltek akkoriban. Az élők közül hozzájuk sorolom Kiss Annát, Oravecz Imrét, Ágh Istvánt, Zalán Tibort.

Számomra Szervác József és Csajka Gábor Cyprian is nagyok. Sajnos, nagyon fiatalon meg-

haltak, de a költészetben megszűnik az idő. Ha volt egy soruk, versük, amely ma is szól hozzám, ahogy egy évszázadokkal ezelőtt élt kínai költő is szólhat, akkor ott vannak a költészet Pantheonjában...

– Nagyon szeretem egyik korai versed, amely e szavakkal indul: „Olyan szép vagy mint Lengyelország”. Kérlek, tárd fel e költeményed műhelytitkait!

– 1981 végén természetesen nagyon figyeltük a lengyelországi eseményeket, a hadiállapotot. Lengyelország különben is a kedvencünk volt, a költészete főleg: Czesław Miłosz, Zbigniew Herbert. Wisława Szymborska és Adam Zagajewski műveit csak később ismertük meg. Azt sem tudtuk még, hogy él közöttünk Budapesten egy lengyel–magyar költő, Konrad Sutarski.

„Olyan szép vagy, mint Lengyelország” – szó szerint így mondta nekem egy akkori szerelmem, persze ő is költő volt, én pedig azonnal elkezdtem írni a verset. Még a Diafilmnél dolgoztam, valaki behozott egy igazi, Lengyelországból becsempészett, sztrájkra szólító plaká-

tot, és én ráraktam a betűket az akkor már kész versből. Valóságos performanszként tekintetem erre az alkotásra, ami persze provokáció lett volna a hatalom szemében. Még úgy sem engedték közölni, hogy csak a szöveg maradt, a plakátot kivettem alóla. Tizenöt évvel később, 1997-ben jelent meg, az *Ismeretlen könnyű szívvel* című válogatott kötetemben.

– *Megleptél válaszóddal, mert azt hittem, ez az „Olyan szép vagy...” verssorod egy konkrét lengyelországi utazás élményéből fakad. Persze nem baj, hogy nem így van. A hadiállapotot követően jártál Lengyelországban? A rendszerváltás előtti évtizedekben a Te nemzedéked nagyon szeretett lengyel földön kalandozni...*

– Igen, sokan kalandoztak akkor Lengyelországban, ahogy Erdélyben is. Én nem barangoltam lengyel földön, a valóságos Varsót soha nem láttam, viszont a lengyel nép és a lengyel hazaszeretet ma is példa számomra. Ezt közvetítették a lengyel költők és filmek, a bátor sztrájkolók. A képzeletünket megperzselő Varsó és Lengyelország így nekem több lett, mint az igazi. Tehát röviden: nem jártam Lengyelországban, viszont három-négy lengyel fiatal sátrat vert a pestújhelyi udvarunkon, mert apám kedvesen megengedte nekik. Néhány napig vendégeskedtek nálunk, nem zavartak senkit. Erről jut eszembe, hogy Lisszabonban sem jártam soha, pedig az egyik verseskötetem címe: *A lisszaboni járat*. 2000-ben Év Könyve-díjat kapott. Lisszabonba Pessoa miatt vágyom, Isztambulba pedig Orhan Pamuk miatt. Az irodalom hívása nálam ilyen nagy, és ezek a hívások majd csak a halállommal szűnnek meg. Ám ha a verseim megmaradnak, majd mások utaznak helyettem. A képzelet nálam meghatározóbb, mint a valóságos lehetőségek; talán ezért nem nyomorodtam meg annyira a Kádár-rendszerben, mint mások. „Bensőmben sokan élnek” – ez a Pessoa-mondat a hitvallásom, és ha az egyikük meghalna, él tovább a másik. Utaztam azért nagyon messzire, New Yorkba például többször is; egyik alkalommal az 1984-es költőfesztiválra

hívtak meg, mert abban az évben Magyarország volt a díszvendég. Csoóri Sándor, Tolnai Ottó, András Sándor és Baránszky László voltak a küldöttségünk további tagjai. Soros György vacsorát rendezett tiszteletünkre: mi az asztal egyik végén ültünk, ő pedig a túlsó végén. Később kaptam Soros-ösztöndíjat is. Pontosan tudom, hogy az 1980-ban elmondott szentendrei beszédem volt a meghívásom „részvételi díja”, ugyanis akkor nyíltan rákérdeztem Kádár szerepére az 1956-os forradalom leverésében. „Név lettem” a világszínpadon a Szabad Európa Rádió révén – egy kicsi név ugyan, de bántani már nem mertek. A rendszerváltás után valóságosan is jártam Helsinkiben és Tallinnban, mert finn és észti nyelven is megjelent válogatott kötetem. Azt az északi vidéket második hazámnak tekintem, és Tiiu Koklát, az észti fordítót nagyon megszerettem, azóta is levelezünk egymással.

– *Tatabányán születted, az alig négy évvel korábban egységesített, erősen szocreál jellegű városban. Gyerekkorod a komor, félelemmel terhes ötvenes évekre esett. Hogyan emlékszel erre? Milyen volt Tatabányán gyereknek lenni?*

– Ez a legjobb kérdés, ami rámutat életem abszurditására is. Nem tudom, milyen volt gyereknek lenni Tatabányán, mert éppen csak megszülettem, és kétéves koromban már mentünk is vissza Nyíregyházára. Húgom már ott született. Édesapám asztalos volt, de a nyíregyházi repülőtéren volt hangármester, és még ejtőernyős is. Egyik repülése alkalmával rosszul esett, és többé már nem ugorhatott. Adyt idézve: „Ugrani már: soha már.” Azután átirányították Tatabányára, az ottani repülőtérre, de hogy miért, azt csak ő tudta volna megmondani. Ezért véletlenül születtem ott, és semmiféle emlékem nincs arról az időről. Egész gyermekkorom, amikor már járni is tudtam, a nyírségi Perkedpusztán maradt, az ottani homok talán még őrzi a lábnyomom. Csodálatos volt nagymamáékkal tölteni a nyarakat, olykor részt venni a földműves munkákban, vigyázni egy szem

tehenünkre, Szegfűre, és bebarangolni a határt. Semmit nem éreztem a kor sötét hangulatából. Nyíregyházán végeztem az általános iskola első éveit, azután költöztünk Budapestre. Verseim nagyrészt ebben a gyermekkorban gyökeresnek. Tatabányáról ma már csak annyit tudok, hogy ott született Pollágh Péter, a kiváló költő, és ott jelenik meg az Új Forrás folyóirat, amelybe Jász Attila főszerkesztő több alkalommal kért tőlem verset.

– Egy időre kivonultál az irodalmi életből, s ha jól emlékszem, a vendéglátóiparban dolgoztál. Ez meglehetősen csodálkozást keltett kulturális körökben. Emlékszem, akkoriban olvastam egy riportfélést az egyik napilapban – a cikk szerzője megpróbált a döntésed mögé látni. Mi ösztönzött Téged a kivonulásra, majd pedig a visszatérésre, és milyen tapasztalatokkal gazdagodtál? E vargabetűd révén átértékelődött benned az irodalmi élet fogalma, tétje?

– Ez a „kivonulás” ma már szinte legenda, holott csak annyi történt, hogy anyám az akkori társa segítségével nyitott egy zöldségboltot, ami szintén az udvarunkon volt, mint a lengyel fiúk sátra. Segítettem neki, mert hajnalban beszerezni a nagypiacon az árut, aztán este hatig kiszolgálni a vevőket rettentően kimerítő – ezt nem tudta volna egyedül csinálni. A rendszerváltás hajnalán jártunk – emlékszem, Szűrös Mátyás híres 1989-es beszédét, a köztársaság kikiáltását még New Yorkban néztem a tévében. Hazautazásom után otthagytam a Diafilmet, és úgy tűnt, néhány évig zöldségesként dolgozom, ami földművelő őseimhez méltó foglalkozás. Ahogy Mallarmé macskája mondja a másik macskának a tetőn: „Pillanatnyilag úgy teszek, mintha macska volnék Mallarménál.” Én is úgy tettem pillanatnyilag, hogy eladó vagyok anyám üzletében. Ebből aztán jó öt-hat év lett,

Ratkó József és Szikszai Károly társaságában Nagykállón, 1980-ban

A veránkai író tábor 2002-ben. A felső sorban: Fekete J. József, Dobozi Eszter, Alföldy Jenő, Pécsi Györgyi, Füzi László, Szabó Palócz Attila, az önkormányzat képviselője, Gion Nándor, Gálfalvi György.
Alul: Tóth Erzsébet, Pintér Lajos, Buda Ferenc

mert a zöldségbolt megszűnése után vendéglő lett ugyanott, én pedig úgy tettem, mintha felszolgáló lennék. Akkor sem lehetett verset írnom, mert az étterem addig tartott nyitva, ameddig jött vendég. Ha már senki nem jött, beültem a kocsiba, és gyakran késő éjjel száguldottam haza. Képzelted, mennyi költői véna marad így az emberben... Mindig írni akartam, nem eresztett az irodalom, de akkoriban ez mentálisan és fizikailag lehetetlen volt.

– *Kétségtelenül merész lépés volt belevágnod a zöldségkereskedői, majd a vendéglői kalandba...*

– Nemrég kaptam egy levelet a Hitel szerkesztőségétől, mert Nagy Gáspár-emlékszámot állítottak össze, és engedélyemet kérték Gáspár egy hozzám írt levelének közlésére. Megdöb-

bentem, ugyanis teljesen elfeledkeztem erről a momentumról. A levél 1990 októberében íródott, és arra reagál, hogy én – megunva a Csoóri ellen a *Nappali Hold* megírása után indított hajtóvadászatot – valami örült lépésre szántam el magam; ezt most nem részletezem, valószínűleg pillanatnyi elmezavar lehetett, de végül is nem tettem meg. Abból a levélből kiderül, hogy akkoriban már próbálkoztam állást szerezni. A Hitelnél nem volt hely. „Csoóri-val és Bíró Zolival is beszéltem állásügyedről. Sajnos itt, a Hitelben, mostanság semmi lehetőség nincs” – így Nagy Gáspár. Naná, hogy nem volt. A rendszerváltás kezdeti mámorában és tülekedésében már minden hely elkelt. Gáspár Lezsák Sándort javasolta, forduljak hozzá

állásügyben. Később Sándor segített is, az Új Magyarországhoz és a Magyar Nemzethez ő ajánlott be, de addigra már megjártam az Élet és Irodalmat.

– Valóban, 1994-től az Élet és Irodalom versrovatának szerkesztője voltál. A jelenlegi szekértáboros helyzetben ez már egészen hihetetlennek tűnik. Hogyan lettél a szerkesztőség tagja?

– Mint a mesében. Megtörtént az életemben a fordulat. Mostanában ha nem interjúkérdésekre válaszolok éppen, minden időmben az életrajzi regényemet írom, és mindenhol tízhúsz, harminc évvel ezelőtti levelekbe, dokumentumokba botlom: életem töredékeit megpróbálom összegyűrni egy olvasható anyaggá. Így most könnyű helyzetben vagyok: előttem egy levél, Csoóri Sándortól kaptam, 1991. június 3-án írta. Még egy év sem telt el azóta, hogy

a Hitelben nem találtak nekem helyet. Az Élet és Irodalomban Szikszai Karcsi – egyik legrégebbi barátom – egész kolumnás interjút készített velem, amelyben nyugodtan beszélhettem a Csoóri-ügyről, Csurka Istvánról, a rendszer-váltás akkori helyzetéről. Csoóri azonnal reagált, levele így kezdődik: „Jó volt olvasni válszait az ÉS-ben. Szabadok és üdítően gorombák voltak. Úgy tetszik, az igazság ma ilyen elemekből gyúrható össze. Szerénytelenül azt is mondhatnám, hogy hasonlóan fogalmaztam volna én is. Már napok óta azt hittem, magamra maradtam ebben az elárult, kurva, zülledő irodalmi életben, hisz még a jobbak is örökké csak a siratófal árnyékában szédelegnek, de a maga megszólalása megvigasztalt. Tudtam, mindig is tudtam, hogy léteznie kell olyan beszédhangnak, amely az elnyálasodott »entellektüelek«

Mészáros Katalinnal a 2016-os Versmaratonon (fotó: Vadócz Dávid)

magas szintű csacsogásától elüt, amelyben elkezdhetjük a magunk legújabb, legidősebb megváltását.” Nem idézem tovább, mert a regényemben majd benne lesz.

– Miként reagáltál Csoóri e kézszerítésére?

– Gondolom, nagy örömmel nyugtáztam. Állásom viszont továbbra sem volt, güriztem tovább. 1994 nyarán megjelent a vendéglőben Szikszai Karcsi, aki időtlen idők óta az ÉS-ben dolgozott, ma is ott van, és azzal a meglepő ötlettel állt elő, hogy lenne-e kedvem az ÉS-ben dolgozni. Arra gondoltak Kovács Zoltán főszerkesztővel, lehetnék versrovatvezető. Én akkor még úgy tudtam, hogy ez a poszt Ladik Katalinéné, de Karcsi és Zoli már az utódját keresték. Azt feleltem, hogy gondolkodnom kell. Elmentem Krétára édesanyámmal, pénzünk már volt rá, és mire hazajöttem, tudtam: visszatérek az irodalomba! Abban az évben már ott voltam az ÉS évzáró buliján. 1995 márciusában pedig megkaptam a József Attila-díjat, Fodor Gábor minisztertől vettem át. Szervác József is akkor kapta meg, nagy volt az öröm.

– Otthonra találtál az ÉS szerkesztőségében?

– Furcsa helyzet alakult ki. Számomra is megdöbbentő módon az akkori barátaim, kedves költőim, Bella István, Csoóri, Ágh István, Szervác József teljesen, sőt szinte megvetéssel elutasítottak: „Hogy képzeled, hogy én küldök verset az ÉS-be? Egyáltalán hogyan kerülsz te abba a kígyófészekbe?” Ez iszonyú volt, hiszen a rendszerváltás után azt gondoltam, vége ennek a gyűlölködésnek. Holott akkor kezdődött csak igazán. Minden sérelem, sértődöttség, kiélhetetlen bánat előtört. Persze pont az én barátaim nem hiányoztak Kovácsnak, hiszen ő mindenáron Petrit, Rakovszkyt akarta látni a lapban. Ők viszont minden verskérő levelemre, ha válaszoltak egyáltalán, azt írták: nem tudnak küldeni, minden versük a Holmié. Ezt rótták fel nekem az egyik nagy hibámként később, hogy nem szereztem meg a lap számára a mérvadó költőket. Szótlatlanul néztem, hogy simán elküldik a szerkesztőség tagjai közül

Oravecz Imrét. Ez nagyon megviselt. Döbben-ten ültem, megszólalni sem tudtam, hogy az egyik legnagyobb élő költővel ezt megteszik. Persze azért voltak nagy élményeim is, például Baka István nekem küldte az ÉS-be egyik utolsó, szép versét, a *November angyalához* címűt. Dobai Péter is rendszeresen küldött, például gyönyörű versét, a *Találkozást*, ezt a Vajda János ihlette verset; és egyszer Nagy Gáspár is küldött egy karácsonyi lapszámba, különös ajánlással: *Csak és kizárólag T. E.-nek*. Arra emlékszem még, hogy téged is én közöltelek először. Eszembe jut, hogy Grecsó Krisztián is hozzám hozta első verseit, Kemény István kíséretében jött. Átnéztem a verseket, ott jelent meg először. Aztán hamar áttért a prózára. És tényleg: Kemény István emlékezetes verse, az *Egy nap élet* is a rovatomban jelent meg. Ezekre büszke vagyok. Csalódtam a barátaimban, mert szerintük elérultam őket, de más állást senki nem ajánlott. Rég túléptem ezen, szerencsére nem vagyok haragtartó, talán ezért is élek még.

– Csaknem két és fél év elteltével milyen körülmények között távoztál az ÉS-től?

– 1997 elején csöngött a telefonom, Kovács Zoli hívott. Mondandójának az volt a lényege, hogy nem tudja a szemembe mondani, de el kell küldenie engem a laptól, és aznap már ne is menjek be. Valójában nem lepődtem meg, de azért képzelheted, milyen lelkiállapotba kerültem. Már nem mehettem vissza vendéglősnek, ott álltam leforrázva. Később Ladik Kati mondta, hogy tudnom kellett volna: „Az ÉS nagyon huzatos hely.” Ezt tudtam is, az első nagyobb szél kiröpített onnan.

Ma már nem mennék se az ÉS-hez, se más-hová. Egyszerűen nincs kedvem beleszólni a mai közbeszédbe. Nagyon alacsony a színvonal, és nagyon mérgezett. Mentális egészségem megóvása érdekében önkéntes karanténban vagyok. Amit írok, szépirodalmat, verset, regényt, kritikát esetleg, az megjelenik: alig várják a szerkesztőim, hogy írjak valamit. Hogy a mai fiatalok csak önmagukat olvassák, nem

érdekel. Majd elmúlik. Annak idején mi is csak önmagunkat olvastuk, de idővel megjött az eszünk. Én ma már szinte mindent elolvasok, mert érdekel, mások mit írnak. Ezen a ponton nem hagyhatom ki, hogy mondjak néhány nevet a fiatalok közül, akiket nagyon szeretek: Pollágh Péter, Nagy Zsuka, Ayhan Gökhan, Iancu Laura, Deres Kornélia.

– *Nem tartozol a személytelen hangú költők táborába: verseidben meg-megjelennek életed történései, helyszínei, például a lakóhelyed...*

– Ez érdekes kérdés, mert kevés ilyen versem van. A *Japánbirs* Őrjárat utcai kertünkhöz kapcsolható: „Minden tavasszal van három nap / amikor a meggyfák fehér habja elborítja a kertet / fáj tőle a szemem / azután túl gyorsan kerülnek földre a szirmok / az ember a szirmokon lépdél / ilyenkor mindig lassúbb gyöngébb ostobább vagyok”. *Farkas utca* című versem pedig Kolozsvárhoz kötődik: „Néha eszembe jut a farkas utca nem pontos a / kifejezés hogy eszembe jut átfut a testemen / megremegtet ilyenkor néhány percig másképpen / veszem a levegőt pedig nem emlékszem a házaira / a kútjaira a rózsáira nem laktam ott nem / láttam egyetlen tavaszát egyetlen ablakára / nem emlékszem csupán magamra emlékszem”. Ez a néhány sor pedig *Sárgahomok* című versemből van: „Nagyamám földes konyhájában talpamra ragad / a frissen felhintett sárgahomok, és viszem / szétrombolva e gyönyörű mintát / sokáig, apró talpaimon ezt szaladom tovább.”

– *Bella István nem szerette azt a megfogalmazást, hogy „született egy verse”, mert azt tartotta, hogy „a vers nem születik, hanem írják, a verset írni kell.” Te mit gondolsz erről?*

– Bella István! Látod, ilyen nagy költőt is kihagytam a kedvenceim felsorolásakor. Óriási költészetben élünk. Ebben a konkrét kérdésben viszont vitatkozom vele. A „versmag” valahogy megtörténik, akárhol. Legritkábban az íróasztalnál. Sokszor megálmodok néhány sort. Azt hiszem, ezek a legjobb soraim, sajnos, reggelre többnyire elfelejtem őket. Ám néha megmarad-

nak, és akkor bármilyen cetlire, legtöbbször borítékok hátlapjára leírom. Elindul a vers, vagy a vers közepe. Ezt nekem valaki diktálja. Ezután viszont meg kell írni, kétségtelenül. Sokszor hónapokig dolgozom egy versen, még ha csak néhány soros is. Persze, dolgozni kell, mert a költészetnek ez a mesterségbeli része – de ehhez valakinek diktálnia kell.

– *Kérlek, végezetül avass be minket néhány műhelytitkodba! Számítógépbe írod a verseidet, vagy hagyományosan papírra, tollal?*

– A vers alapját azonnal le kell írnom, persze kézzel. Sokszor szinte transzban vagyok, nincs is időm a számítógépet bekapcsolni. Mire a géphez ülök, már van elképzelésem, hiszen a lediktált anyagot másolom át. A vers megadja a maga hangulatát, ha ez nincs meg, abba hagyom. Pontosan érzem, mikor kap el a vers „isteni” dimenziója, akkor érdemes továbbírni.

– *Van állandó versíró napszakod, órád?*

– Nincs. De a már elkezdett verseimet, amelyek már „megtörténtek” velem, általában reggel írom be a gépbe, az a legtisztább idő. Még szinte álom, még semmi köze a napomhoz, és szállhatok, mint a madár.

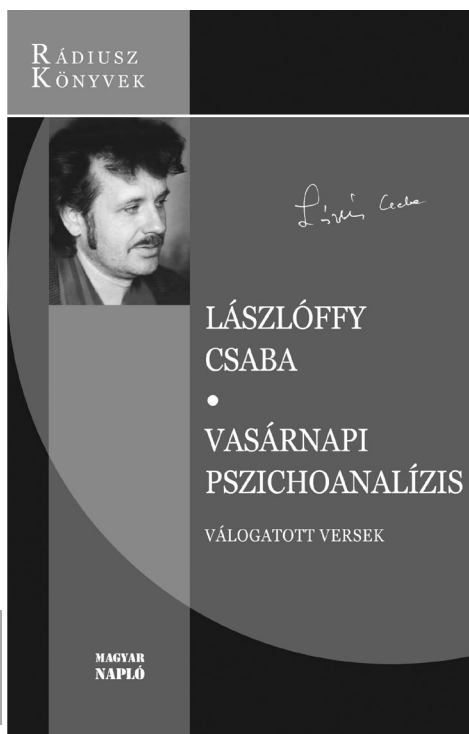
– *Amikor írsz, csendnek kell lennie, vagy háttérzene szól?*

– Általában tavasztól ősziig madárcsicsergés jön be az ablakon, ez az egyetlen hang, ami nem zavar. A zene kizárva. A zenéhez nekem teljes odafigyelés kell, a verseimben általában gondolatritmus van – ha azt nem kapom el, akkor nem sok sikert jósolok annak a versnek.

Zsille Gábor

Zsille Gábor
(1972, Budapest)
költő, műfordító, szerkesztő,
József Attila-díjas

A meg hasonl ás azonossá ga

Papp Máté
(1987, Kecskemét)
esztéta, szerkesztő,
kritikus

Lászlóffy Csaba: *Vasárnapi pszichoanalízis*,
Magyar Napló Kiadó, 2019.

A kétségbeesés méltósága – ez volt Csengey Dénes emblemikus (1988-as) esszékötetének címe, aki a rendszerváltozás átmeneti időszakának talán legszomorúbb sorsú halottja (s a politikai-kulturális emlékezet tetszhalottja azóta is), bár – Csoóri Sándor kifejezésével élve – ugyanezen korszakváltás *erkölcsi halottainak* napjainkig tartó elősködése még nagyobb kétségbeesésre adhat okot – a mértékadás és méltóság példái-
nak hiányában. Így valószínűleg az ezredfordulón túl is csak a – Lászlóffy Csaba irodalmi életműve által számtalan alakváltozatban mintázott – meg hasonl ás lehet az egyetlen azonosítási/azonosulási pontja az úgynevezett nemzeti közösség tagjainak.

Eme kollektív tudathasadásos állapot nagyvonalú analizálására nyilván nem vállalkozhat egy recenzió, ezért előláróban álljon itt egy esszenciálisnak mondható Kósa Ferenc-idézet: „Higgyétek el – veletek együtt – én is megéltém mindazt, ami az elmúlt öt esztendőben velünk és ellenünkre történt. Tudom, hogy a csoda va-

lamennyi eresztékében szertefoszlni látszik. Emelkedés helyett szinte minden tekintetben süllyed az ország. Gazdaságilag, kulturálisan és különösen erkölcsileg ismeretlen mélységekbe zuhanunk, már-már a szabadesés törvénye szerint. Az igazság hatalma helyett eszelős fél-
igazságok hatalmasodtak el fölöttünk, pedig hát a féligazság nem a teljes igazság fele, hanem annak éppen az ellentéte. (...) A nemzeti összefogás lakiteleki szellemét valakik valamiért szétroncsolták, az ország mentésére, a jövőteremtésre hivatott demokratikus erőket egymás ellen hergelték. A politika porondjain a kizárólagos hatalomért folyik a küzdelem, a teremtő energiák egymás ellenében tékozlódnak. A nemzeti demokrata mozgalom híveit ócska trükkökkel csapdába csalták, beterették őket egy konzervatívnek becézett ketrecre, és azt akarták velük elhitetni, hogy ebben az ideológiailag szűkre szabott ketrecren lehet majd igazán csodát művelni. Elszomorító tény, hogy ezeknek a szemfényvesztő jágóknak, vagy még

inkább cipollai sugallatoknak még ama sátorbeliek közül is sokan behódoltak.” A szöveg-részlet a 2018-ban elhunyt filmrendező egy 1996-os, Petőfi Irodalmi Múzeum-beli (Nagy Lászlóhoz kötődő) felszólalásából való, melynek – 2015-ös szerzői kommentárral – kiegészített változatát egy kortárs irodalmi folyóirat (véltetően) bizonyos kultúrpolitikai megfontolások miatt nem bocsátotta végül másodközlésre... Talán ebben a példában is reprezentálódik valami a fentebb említett meghasonlott néplélekből, amely – a személyes sorsvázlat mentén – Lászlóffy Csaba válogatott verseinek elsőrendű szellemi horizontját is képezi.

A Magyar Napló Kiadó Rádium-sorozatának újabb, *Vasárnapi pszichoanalízis* című darabja mintha azt a (szintén kolozsvári költőként is aposztrofálható) Szilágyi Domokos – versbéli prófétája – által rejtegetett „rádium-rögöt” próbálná újra közkinccsé tenni, ami a kimondott szó, az ige teremőerejét magában foglalva egyben a költői képviselést (mint olyat) is sugározza. Pintér Lajos egyik Szilágyi Domokosról szóló írásában „po-etikát” emleget, amely szó-játékban plasztikusan egyesül az esztétika, illetve a morál tárgyköre. Lászlóffy koránt-

sem önjelölten, mindinkább alkatánál fogva, és természetesen a közép-kelet-európai, azon belül is az erdélyi történelem szelét kikapva, az első Forrás-nemzedék tagjaként (többek között bátyja, Lászlóffy Aladár mellett) kerül póznélküli, de végső soron képviselheti pozícióba. Evidenciaértékkel, nem felvett attitűdként vagy kényszeres identitásképző elemként épül be tehát a versekbe az a fajta morális meghatározottság, amely a Balázs Imre József utószavában hangsúlyozott írói intenzitással, fokozott szenzibilitással együtt hozza létre a – több szálon Páskándi Géza költészetével és drámai érzékével rokonítható – Lászlóffy-féle szövegszervezői apparátust, amelynek alapzatat a családi emlékezet mint modell, valamint a történelem mint kiemelt valóságvonatkozás adja.

„...megindultam a képzelt hó- / rengetegben” (*Kerüld el a Duna keskenyebbik ágát*). Ebben a verssorban sok minden meghúzódik a szóban forgó költészet indíttatásából, intenciójából, amely egyfelől a gyerek- és ifjúkor világerzékeléséhez, másfelől pedig a közérzeti receptivitáshoz kapcsolódik, miközben tetten érhetjük benne az irracionális szféra iránti fogékony-

ságot is (ld. az álomversek tematikus felhozatalát). A lírai termés rostált, kronologikus (1964–2015) újraközlésének esztétikailag kiegészülő egyenetlensége talán ezekre az egymástól merőben eltérő megközelítésmódokra, a poétikai rétegződés „tektonikus mozgásaira” vezethető vissza. Hogy mi simítja egységessé az egymás után sorjázó szövegeket mégis? Nehéz megmondani, hiszen például a hó(esés) feltűnően gyakori motívuma is min-

Szemők Zsuzsanna: Nautilus

dig más és más kontextusban, más helyi értékkel helyeződik el. A Korpa Tamás válogatta darabok egymásutánja emellett nem ír le nagy íveket, inkább ugyanolyan kollázsszerű hatást kelt, mint Lászlóffy Lírja, amely kompilatív módon árnyalja vendégszólammokkal fogalmi felületeit – mintha folyamatos toldozásra-foldozásra, kommentárra lenne szüksége. Legalábbis e sorok írója ezt érezte, aki egy idő után saját hórengetegében indult el a kötetet lapozva; így próbálva talán saját hiátusait betölteni ezzel-azzal a személyes emlékezés, avagy a társadalmi gravitáció őt is érintő szabadesési törvényei kapcsán. „Amikor 1987-ben nekifogtam Szilágyi Domokos életművéről egy szintézist írni, kénytelen voltam rendszerbe foglalni mindazt, amit magam is tudok a világról; mindazt, amit a saját helyemről a világban tudok – ugyanis ez a költő arra kényszerít, hogy az ember rendezze magában a világot” – mondja Cs. Gyimesi Éva egy interjúban. Hasonló imperatívuszt érezhet magában a Lászlóffy Csaba verseivel foglalkozó interpretátor, de minden bizonnyal a nem hivatásos olvasó is; jelen esetben mindez a – szoros értelemben vett elemzői munkát mellőző – szintén kompilatív szándékkal tetéződik, amely egyszerre eredményezhet kevesebbet, de helyenként elbizakodottan többet is egy szokványos könyvismertetőnél.

Mert valamiképpen ezek a versek elrugaszkodást indukálnak a költészettől (mint tárgytól), egyfajta „távlatiságot” feltételezve a mindenkori befogadóban, aki mellett csak az *emlék érvel*; vagyis aki úgy tud úgymond kontextusba helyeződni, hogy képzeletében *mindent előről* kezd el vizsgálni magában, és ha úgy tetszik, magán kívül is – a magánkívüliség persze a meghasonlás szimptomájaként is értelmezhető a (fentebb körvonalazott) közösségi/egzisztenciális vetületben. „Borzongató / az irracionális logikája, mely / elszakít a költészet lényegétől” – tátong az egyik szöveghely, némileg enigmatikusan és látensen vetve fel azt

a – felmerülő poétikai problematikán inneni vagy túli – kérdést, amely ugyancsak azt az egymás között szétesztott, kifejezetten magyar (rádiumrögöt is felemésztő) áfiumot rejti magában, amelyről eddig is szó volt, és amelyre eddig nem találtatott ellenszer. Hogyan vonhatja magát önvizsgálatra hát a Petőfi Sándor által „vasárnapi népnek” nevezett identitáshalmaz, amely – ismét Petőfi szavaival – talán *azért olyan rongyos, mert mindig ragyogni akar?* Honnan meríthet, ha a *Jelenések – Cholnoky Jenő-vázlat* című Lászlóffy-vers következő sorával kell szembesülnie: „A Nemzeti Panteon kútville tiszta forrás-e?”

Valójában az előzőekben felvillantott gondolatfutamok és idézetek, a *Vasárnapi pszichoanalízis* általam citált vendégszövegei és vendégalakjai (Csengey Dénestől Petőfi Sándorig) is ezzel az éllel fogalmaztak és kérdeztek rá a magyarság sorsproblémáira, melyek feldolgozásához nem lenne elég a *két ülésben* való pszichoanalízis sem; hiszen az még az *Íme, hát megleltem hazámat...* félrekezelte szerzőjén sem tudott semmit sem segíteni. Igaz, a tavaly századjáról szomorúan feltámadó Adyt éppen egy szakorvos „tanácsolta” el a pszichés kezelésektől, mondván, azok csökkentenék a költői génusz skizofrén vonásainak alkotói potenciálját. Talán ezért is születhetett meg a *Duna vallo-mása* című – a folyót mint tudatot széthasító entitást megszólító – monumentális látomása, vagy a Babitsnak ajánlott *Nagy lopások bűne* című verse, ehhez hasonló részletekkel: „...Ezek itt honuk fórumát földülták, / Hulla-csarnok ez, ahol se meghalni, / Se föltámadni nem tudnak a hullák.” Lászlóffy Csaba költészete akár ellen-szer is lehet, kórlap egy esetleges, vasárnapra virradó pszichoanalízishez. Bár olybá tűnik, hogy „a sütkérező Diogenész még nem vetette oda / nagylelkűnek látszó zsarnokának hogy / »állj félre a Nap elől«” (*Forgatókönyv a karosszékben*).

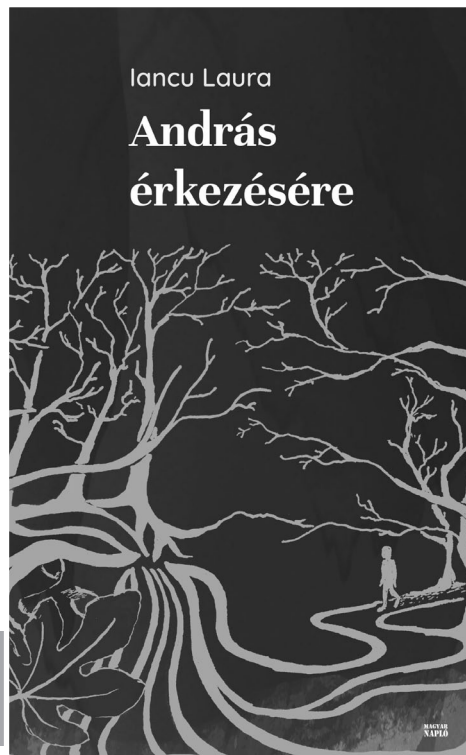
Papp Máté

„kőhajítás helyett keresztet vetni”

Bakonyi István
(1952, Székesfehérvár)
irodalomtörténész

Iancu Laura: *András érkezésére*,
Magyar Napló, 2019.

2019 pedig több okból is fontos esztendő volt Iancu Laura számára: megjelent új verseskötete, munkásságáról pedig egy tanulmánykötet: Halmai Tamás *Isten peremén* címmel írt a költői világról. Az *Isten peremén* cím természetesen nem véletlen. Jelzi a költő világgépének legfontosabb összetevőjét, a származással is összefüggő hitvilágát, és annak a lírában föllelhető mélységes hatásait. Iancu Laura kereszténysége, a hitnek a mindennapi életben és a költészetben való jelenléte vitathatatlan. Úgy, ahogy például Pilinszky János életművében is.

Az *András érkezésére* című verseskötet egésze erről győzi meg az olvasót: érzékeljük a líra és az eddigi életmű folytonosságát, a művek egymásra épülését is. Azt is mondhatjuk, hogy mintha egy nagy vers lenne ez a versfolyam, középpontban a szakrális és profán elemek egymást kiegészítő jelenlétével. Gyakran hétköznapi élethelyzetből bomlik ki a megemelt versbeszéd, amelyben a lélek legrejtettebb tit-

kait tárja föl a költő. Szemérmesen és őszintén egyszerre. Ez a versbeszéd puritán és sokszor a végsőig tömörített, mindig a legfontosabb közlendőkre szorítkozik.

Ugyanakkor azt is érzékeljük, hogy kik voltak nagy hatással rá különféle szellemi irányokból. A már említett Pilinszky mellett például Csoóri Sándor és mások is. Ady Endréhez, Kájoni Jánoshoz, Weöres Sándorhoz, Kányádi Sándorhoz, Nagy Andrásához, Sinka Istvánhoz szép emlékversek is szólnak. E nevek is mutatják, hogy mennyire nyitott, ugyanakkor rendkívül karakterisztikus ez a lírai-szemleli világ. A '18 *vecsernyéje* című, Adyra emlékező vers befejezése így hangzik: „...két hét után aztán az Isten / összeesett egy harangnyelven / félig zöld fát vett ölébe / s lobogók közé emelte”.

Halmai Tamás így kezdi könyvét: „Iancu Laura költészete úgy anakronisztikus, ahogy a tölgyfákban csobogó tenger vagy az izmok architektúrája egy szarvas nyakán. Nem kor-

szerű, ahogy megszólal, mert időtlen, amiről beszél. Naiv népi vallásosság és modern művészi energiák: kettős kötés, kettős kötődés szavatol a gondolat szépségéért és a beszéd szabadságáért”.

Az örök várakozás lírája. Várakozás valami valóságos, ugyanakkor rejtett érkezésre, biblikus elemekkel átszóve. Fölmutatja a szerelem összetettségét, az öröm és a kín váltakozását. Elénk tárja a lélek belső drámáját, a mindennapi küzdelmet. Ennek hátterében ott lehet a hajdani kiszakadás a kibocsátó közegeből, a nagy változások sora. Az „érkezés” vonatkozhat a társra, de akár a második eljövétel misztikumára is. (Tudjuk, Jézus egyik tanítványa is András, akire sokak szerint jellemző volt a józanság és a gondolatiság.) A versforma is szinkronban van a közlendőkkel. A központosítás gyakori hiánya sugallhatja a szabadság központi erejét is. Alapvetően jellemzi ugyanakkor versbeszédét a szikárság és a fegyelmezettség. Egy szép példa ennek igazolására: „leverten raskogatom / kezem / Csoóri fuvolaverseiben / s boldogok / a Tisza-part fái / kik bujdosó arcodra / istenlátó szemedre ébrednek / amikor / a templomtornyok verebei / nyelvemen énekelnek” (*Reggel Délen*). Izgalmas képzettársításokban gazdag szöveg.

A másik ember állandó jelenléte, a mindent átítató vágy az emberi kapcsolat után hasonlóképpen fontos. Idézzük néhány jellegzetes szókapcsolatát! „Bajjal rakott tarisznya”, „fölmárkol az este”, „églakó bőröd melege”, „kődbe veszett csillag”, „szerelmet fogyasztó évszak”. Mind-mind szuverenitást mutat, jól érzékelhető feszültséggel. A teremtett világot élteti ez a költészet, ám magába foglalja a kételkedés mozzanatát is. És a tragikumét. Például így: „...türelmém méri rajtam az ég / kezdetben volt az Ige / de az Igének nincsen kezdete // ne hangold át atya szavam / a rímek nem vigasztalnak / Krisztusnak mindig vermet ásnak / a feltámadt Júdások”. Verseiben gyakorta találko-

zunk másutt is biblikus elemekkel, ezek talán a legfontosabb összetartó elemek. Mellettük megjelenik az érzékiség és az intimitás számos jele is.

Néha felesel az éggel, a feljebbvalóval. Mint az alkotók közül oly sokan, számára is megadott a hitért folytatott küzdelem „ajándéka”, de sosem megy el a kételkedésig: Isten folyamatosan jelen van minden rezdülésében, így lírai világában is. Nincs egy vagy két kiemelkedő verse, de az egész kötet esztétikai színvonala rendkívül egyenletes. Úgy is felfoghatjuk, hogy egyetlen hosszú versbeszéd az egész kötet. Mint egy drámai monológ. Vagy párbeszéd Istennel és a másik emberrel. Mindebben Pilinszky, Kalász Márton és Csoóri hatásait láthatjuk, az egyértelmű különbségek ellenére is.

Titkokat rejtő szövegeiben a hiány épp oly fontos szerepet játszik, mint a szakrális helyszín, a templom. Ugyanakkor a hagyományosnak nevezhető szépségeszménynek is hódol. *A Dolgaimban* így szól: „mindennap / lerajzolom szép testedet / s talán lesz idő / megvarrni völegényingedet / vadonnőtt szederből záporgallérú csillagokkal / három kezded lesz három és / szíved helyére / szívemet horgolom”. A teljes azonosulási vágy jelenik meg itt, intenzív líraisággal, képiséggel, érzékeny hangon. A várakozás az alapélmény, a hétköznapi és a megemelt szint ötvöződik egymásba. A kötet címlapja (Szabó-Zsombók Magdolna grafikáját Bányai Anna és Szita Barnabás használta fel) is ilyen szellemben készülhetett: egy alak közeleg az ágak, fák és gyökerek közegében, labirintusában felénk. Vagy éppen keresi az útját – és ez a keresés a költő útja is egyben. Lírai szépségekben gazdagon, belső feszültségek közepette. Mély intellektualitással, lelki érzékenységgel. A fogalmak pontosságával. Közben a várakozás különböző stációit rajzolja fel Iancu Laura. Ezek közül az egyik: „Még egy-két nap, / és aztán megágyaz az ősz, / harmatvizes reggelek / várják ébredésed” (*Érted*).

Simorka Sándor: Agyal

Kissé más hangneműek azok a versek, amelyek *Este a faluban* cím alatt olvashatók a kötet különböző helyein. Nem ciklusban, hanem egymástól elkülönítve. Kezdetük: „Áruld el, Uram...” Egyfajta imádság mind-egyik, párbeszéd-ima, legalábbis annak vágyával. Szépséges versbeszéd több „felvonásban”. Balladisztikus színei a gyerekkorba visznek vissza. Itt látszik igazán, hogy a hagyomány és a megújítás miképpen ölelkezik egymásba a versekben. Másutt népdalhatásokra is bukkanunk, például a *Tornyok* egészében: „összecsomagoltam tegnap / hogy elmegyek / menni csak menni akartam / toronytól toronyig / harangszóruhában”. A népdalhatás szürreális elemekkel egyesül, ez a magyar népdal világában sem ritka, ahogy Csoóri Sándor esszéiből is tudjuk. Másutt megénekli az áttelepülés emléképeit is (*A túlerő*), így lesz folyamatosan fontos a családi, közösségi háttér, a származás felejthetetlen eleje, egy népcsoport sorsa. Van a kötetben egy anyaciklus is, a távolban maradt, szeretett lény megidézésével. A megtörtetett sors és a fájdalom felmutatásával. A „negyvenéves árnyékleány” vallomásával és versbeszédével. A hazavivő álmok erejével. És a versvarázs hatására az üres asztal is ol-tárrá szentesül (*Alvás helyett*).

Ilyen csodákat tár elénk Iancu Laura verskötetete.

Bakonyi István

Forradalmi szimfónia tizenhárom szólamban

Pósa Zoltán
(1948, Debrecen)
író, költő, Budapesten él
József Attila-díjas

Erős Kinga: Szavakban lobog.
Írók az 1956-os forradalomban,
Orpheusz Kiadó, 2019.

„Egyik pillanatról a másikra hirtelen mindenki minden fontos dologban egyetértett.” Ferdinandy György e mondata világítja meg legtisztábban 1956 ethoszát a sok hasonlóan telitalálatos gondolat közül, amelyeket Erős Kinga örökített meg a *Szavakban lobog – Írók az 1956-os forradalomban* című rangos interjúkötetében. A jeles író, kritikus, irodalomtörténész az előszóban példaadó korrektséggel mond köszönetet a könyv névmutatóját is elkészítő irodalomtörténésznek, Soltész Mártonnak, és felidézi, hogy a mű ötletét korán eltávozott barátunk, Csontos János író és Szabó Mihály operatőr-rendező *Hazatérők* című dokumentumfilmje adta, amelyben a szerző szerkesztő-riporterként és producerként vett részt. E filmben azok az 1956-os írók szerepeltek, akik Nyugatra menekültek, és csak a rendszerváltozás után tértek haza. Erős Kinga a forgatás közben határozta el, hogy kötetbe foglalja a forradalom író résztvevőinek vallomásait. Először írásban rögzítette, kibővítette, megszerkesztette a *Haza-*

térők című filmben elhangzott beszélgetéseket Papp Tiborral, András Sándorral, Ferdinandy Györggyel, Makkai Ádámmal, majd folytatta az interjúk sorát. Mindezek eredményeként jelent meg idén a könyv. Az elsoroltakon kívül Ágh István, Bertók László, Buda Ferenc, Gömöri György, Nagy Pál, Pomogáts Béla, Szalay Károly, Sárközi Mátyás, Tóbiás Áron idézik föl ama szent ereklyeként megőrzött, 1956. október 23-ától november 4-ig eltelt napok emlékét. A remekül komponált beszélgetésekből kikristályosodik a példátlanul véres Rákosi-terror kilátástalansága, amely '56 hősiiesen tragikus drámáját kirobbantotta. Kirajzolódnak előttünk a november 4-i szovjet inváziót követő heroikus utóvédharcok, a szabadságharc hazai és nemzetközi utóélete.

A megszólaltatott tizenhárom jeles személyiség egy láthatatlan karmester mozdulatára valósítja meg tizenhárom szólamban a forradalmi szimfóniát. Az előzményekről tanúskodik Bertók László kálváriája, akit versekért,

Bíró Lajos: Piéta-töredék

röpcédulákért bőrtönöztek be. Plasztikusan, filmszerűen peregnék végig előttünk a Petőfi Kör-beli értelmiségi szervezkedések, a forradalom nyitánya, a műgyetemisták, az ELTE-hallgatók tüntető menete az időközben elhunyt Papp Tibor és Tóbiás Áron, az élők, Gömöri György, Szalay Károly, Nagy Pál emlékeiből. Sárközi Mátyás elbeszéléséből szinte kihalljuk a hangosan skandált „Ruszkik haza!”, „Aki magyar, velünk tart!” jelszavakat. Ágh István drámaian eleveníti föl a Kossuth téri ávós sortűz iszonyatát, amelynek kis híján áldozatul esett. Megrendülten, főlemelő katarzissal éljük át a börtönbüntetésre ítélt költő, nemzetőr, Buda Ferenc, az avantgárd költészet óriása, Papp Tibor, a világrészek vándora, Ferdinandy György visszaemlékezését. Mindnyájan életük meghatározó élményeként tartják számon a forradalmat, ami után meghalt az emberarcú szocializmus és a velünk rokonszenvező Nyugat hamis legendája. A forradalom utóéletéről is kapunk adalékokat: Makkai Ádámnak csak második nekirugaszkodásra sikerült átszöknie az osztrák határon, úgy, hogy kis híján aknára lépett. Ferdinandy György elbeszéli, hogy Párizsban ellenségesen fogadták őket bizonyos

baloldali értelmiségi csoportok, azaz korántsem volt annyira zökkenőmentes az integrálódásuk, ahogy ezt mostanában a Nyugat beállítja.

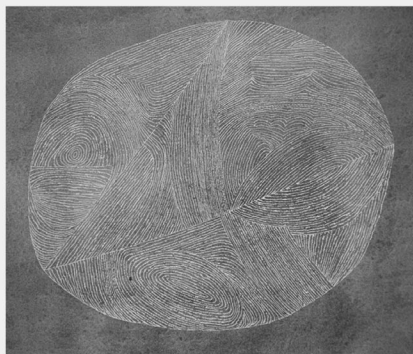
S az is kiderül, mi várt azokra, akik itthon maradtak. Tóbiás Áron felidézi, hogyan próbálta meg a Kádár-kabinet a több száz törvénytelen kivégzés mellett törvényesíteni, „peresíteni” az értelmiségiek üldözését. Kiemelten látványos volt az úgynevezett „nagy íróper”, amelyben Déry Ti-

bort, Háy Gyulát, Zelk Zoltánt, Tardos Tibort ítélték el. A kevésbé bűnösnek ítélték „kis íróperének” fő vádlottjai Fekete Gyula, Molnár Zoltán, Tóbiás Áron és Varga Domokos voltak. Pomogáts Bélát szívbeteg édesanyja letartóztatásával fenyegetve sikerült átmenetileg megfélemlíteni. Az is kiderül, mily képmutató volt a Kádár-kor „puhának” hazudott kemény diktatúrája. Az ötvenhatosokat az 1963-as amnesztia után is üldözték, rokonaikat is megbélyegezték a rendszerváltozásig.

Erős Kinga könyve egyedülálló: végre az írók kamerájával követi nyomon – az oral history eszközeivel – az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeit, magasrendű irodalmi igényességgel. Minden író a saját vérmérsékletének és stílusának egyedi ízeivel fűszerezve tesz megrendítő vallomást. A *Szavakban lobog – Írók az 1956-os forradalomban* című kiváló interjúkötet katartikus élményként teszi átélhetően hitelessé a magyar és a világtörténelem egyik leg tisztább magyar forradalmának hőseposzát.

Pósa Zoltán

Jász Attila
Belső angyal

KORTÁRS VERS

Fénylő csendköltészet

Bartusz-Dobosi László
(1971, Siófok)
író, Pécssett él
Bertha Bulcsu-díjas

Jász Attila: *Belső angyal*,
Kortárs Kiadó, 2019.

„Mikor születtem, forrás voltam, aztán kanyargós folyóvá lettem, lassan megerősödtem, lenyugodtam, helyenként továblassultam, de még mindig csak azt várom, hogy egyszer elérjek majd a selymesen fénylő tengerig” (*élet, rajz*).

Speciális önéletrajz, különleges analizáló, vagy inkább nyomkereső, sőt angelológiai mélységekbe ereszkedő fényjáték a *Belső angyal*, amelyet Csendes Toll, azaz Jász Attila enged át a benne kamerázó angyal gépének blendéjén. A kötet fülszövegében írja: „Egy angyal kameráz bennem, amikor nem beszél vagy hallgat, majdnem mindegy, hol vagyok, utazás, olvasás vagy koncert közben, vagy csak ücsörgök a kertben, nem hagy békén, piszkál, főleg, ha nem azt és úgy csinálom, ahogy ő szeretné, elképzeli, és persze hogy végül az lesz, képeslapok, naplójegyzetek vagy rövid feljegyzések formájában, sok év együttműködés eredményeképpen versé formálódva lassan.”

Ennek kapcsán fontosnak tartja leszögezni, hogy az angyalok léteznek, „...és nem csak

a művészek találták ki őket” (*A pillanat villanyfényénél*). Rögtön hozzát teszi azonban, hogy mi pedig „Indiánok vagyunk mind a nap alatt, / mindegy, hogy fejünkön tolldísz vagy kalap, / mindegy, hogy hova vágysz, vagy hova nem, / indiánok vagyunk mind odabenn” (*tolldísz*). E két megnyilvánulási forma között azonban nem tesz különbséget: „mindegy, hogy indián vagy vagy angyal” (*indián tollak*) – e kettő pedig nem más, mint a mindnyájunkban ott rejtőzködő belső, költői hang: „Egy álom lakik bennem, hogy költő vagyok” (*Egy álom lakik*).

Jász Attila szerint tehát e három létformában mutatkozik meg az ember valódi énje. Indiánként a lélek csendjében, angyalként a szellem sugárzó fényében, költőként pedig e kettőből születő szférikus anyagban, a versben. Ezekről szól e hét ciklusba szervezett, száznál alig több költemény. S ahogy a csend, fény, betű egyfelé mutatnak, ugyanúgy a rímes, szabad- és prózaversek egymást váltó és kiegészítő korpusza is ugyanannak a szándéknak a szolgálatában áll:

a szerzői önkimondásában: „a kertkapun túl nyílik egy táj, egy másik lehetőség, ami másként hív magához üres lapjaival, de nem kapkodok, én magam vagyok a mű” (*A kertkapun túl*).

Számunkra pedig csak e fenti, összetett, többszörös öndefiníciós curriculum után értelmezhető az a különleges úti élményekben, álmovíziókban, naplótöredékekben megvalósuló kísérlet, amelyeken keresztül a költő keresi a megszólalás és az elhallgatás lehető legpontosabb formáit. „A hallgatás különböző módszereit tanulom most” (*csönd*) – írja, vagy inkább hagyja, „hadd lebegjenek csak gazdátlanul szavaink” (*Manócsontokat szórok*). És miközben szép fokozatosan megszabadul a „szavak gravitációjá”-tól (*Lassító szolgálatban*), új, meditatív angyalpoétikai dimenzió tárul fel az olvasó előtt. A szövegekörpusz lírai szövegfénynyalábokká könnyül, verscsenddé halkul. „...tudom, mit kell tennem, írni, aztán hallgatni” (*Más szövegfényben*). Ez a teljes önátadás. Hagyja magát vezetni. „...hagyni, a belső angyal hadd mondja, mondja, csak mondja, vagy hadd hallgasson örökre, nem kell erőltetni semmit” (*A könnyűség álma*).

Jász Attila úgy látja, hogy az emberi lét a hallgatásban éppúgy alakító módon tárulhat, „csendülhet” fel, mint a beszédben, vagy annak rögzített formájában, az írásban. Az alanyi létezés csendje azonban csak akkor lesz „beszéd”, ha az ember képes eljutni a teljes önkiüresítésig: „kifújja belőlem a szél végre a sok évtizedes hordalékot, üres leszek újra” (*Átfúj rajtam a szél*) – írja. Ez a kiüresedés az igazi hallgatás, az ima csendje. „mert minden lehet ima az adott pillanatban” (*Bennem is vakít*). Ennek a felismert csendes imának a szükségességéről pedig nem hallgathat. „a legpontosabb megszólalás a hallgatás, ahogy a fenyőágról felriasztott

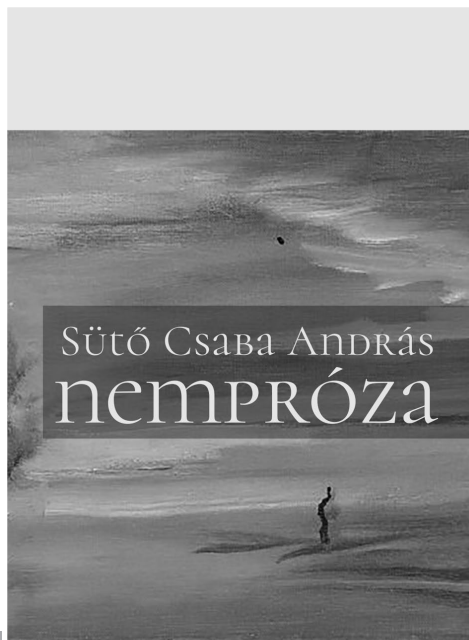
bagoly száll a behavazott, éjszakai játszótér fölött” (*Hó, hallgatás*), vagy máshol: „nem kell mindent megírni, / van, amit meg lehet, van, ami maradjon kimondatlan” (*Neonfény*).

Szerinte ez a csendköltészet olyan, mint az életünkbe beáramló fény. „...ahogy a rolók eltakarják és mégis átengedik a látványt, nagyon tetszik, olyan, mint a költészet, van, hogy csak a roló sötét csíkjait látom, van, hogy a csillagokat, van, hogy a fény csak úgy ömlik át a roló résein” (*Fák üvegből*). Éltet, véd, eláraszt, felold, szabaddá tesz, és a réseken át olyan helyekre „is eljuttat, ahova nem vezetnek utak” (*A sötétség sarka*).

Az indiántollakkal ékesített angyalszárnyú költő ugyanis egy egészen másfajta világba vágyik: a mesék világába. Haza. Az „időszerű” szárnyán dimenziókat vált, és hiszi, hogy talán mindannyian „mesévé válhatunk egyszer” (*Folytonosság trilógia*). Ebben az utazásban pedig olyan viszonyítási pontjai vannak, mint Pessoa lisszaboni kávéháza (*Bronz csokornyakkendő*), Hölderlin tübingeni tornya (*Üres toronyszoba*), Csontváry mostari hídjá (*Konkrét hely*), vagy éppen Rilke duinói tengere (*A sziklák angyalai*). Mindezek alapján úgy látjuk, hogy Jász Attila *Belső angyala* lényegében egy költészeti helymeghatározó alkalmazás, lírai GPS, amely poétikai világítótoronyok mentén tájékozódik. Fényesedési pontokat követ, és közben maga is azzá válik.

A kötet végére az olvasó hozzálassul, hozzáfényesül a versekhez. Maga is elcsendesedik, világitani kezd, s ahogy a költő saját bevallása szerint „Mindig ugyanazt a verset ír[om]”-ja (*Lassító szolgálatban*), úgy ő is mintha mindig csak ugyanazt a verset olvasná. Önmaga lesz a mű.

Bartusz-Dobosi László

Szigetközi szöttek

Szemes Péter
(1979, Zalaegerszeg)
szerkesztő, irodalom-
történész, Kaposváron él

Sütő Csaba András: *nempróza*, Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2019.

Különös módon illeszkedik Sütő Csaba András korábbi kötetcímeinek allúziós sorába a *nempróza*, hiszen nem a költészeti vagy a könnyűzenei hagyományhoz, hanem saját 2007-es verseskönyvéhez nyúlt vissza, jelezve a *meredek úttal* való rokonságot, a meghaladott folytonosságot. Annak ajánlójában használta Prágai Tamás a fogalmat („nem-próza”) a szövegek műnemi-műfaji meghatározásaként, rámutatva a versek formai otthonosságigényére, kiemelve, hogy a „nem-próza a saját formája felé nehezedik”. A szerzői címválasztás így az azóta eltávozott pályatárs és barát emlékét őrző, tisztelgő gesztus is egyben, emellett pedig az említett lírai otthonosságkeresés újabb útjainak, eredményeinek felmutatása. A szabadversek szöttekét rímes betétek cifrázzák, az örömteli bőségu prózaversekével együtt az újra megtalált szigetközi tájnyelv fordulatai, archaizmusai ezüstözik. Éltetésük, nyelvi készletbe fűzésük nemcsak a kötetet, a költő poézisét, de irodalmunk egészét is új színnel, új értékkel gyarapítja.

Az ősöktől örökölt nyelv ismételt birtokba vétele a nevelő tájhoz visszatérve válik természetessé, kincses szavaira úgy lel rá a lírahős, mint a földmunkák során előkerülő mindmennyi objet trouvé-re. A kötet első két ciklusa a gyermekkori emlékek szunnyadó parazsát izzító, a ház, a falu első és a tágabb környezet (a Dunapart) ismételt belakását, sajátta lélegzésének fontosságát feltáró vallomás mellett e valós és szellemi „ásatás” naplója. A nyitó *Babilongolyó* egységben az új megtapasztalása, kiismerése, megszokása, illetve az építés és gyarapítás/gyarapodás a meghatározó. Mintegy a természethez visszatalálás jeleként, szorosabbá válik az őselemekkel való kapcsolat (nemcsak a földdel és vízzel, de levegővel és tűzzel is), befogad a folyóparti világ, körbejárható édenne változik a kert. S az egyre könnyedebb kézzel nyitott kapu olyan házhoz visz, amely nem csupán meleg fészekké lett, az új élet tükrévé, hanem a gondos munkának köszönhetően – aminek néhány fázisa ugyancsak feltárul – műalkotássá.

A hajómozgással mérhető időből egykorvult pillanatok is előúsznak: a „tudós mónárok”, a nagypapa korából (szomorú-szép mementója a *western, jégkorong*), a kilencvenes évek elejéről. A személyes múlt, a magánmitológia idézése pedig a *Földfogyatkozás* egységhez vezet át. A kőlyökkor nyaraiból esőszag és rétesillat száll, őszeibe pattognak vissza a kályha fahasábjai. Az emlékezés közben különösen becses lelet a visszaváltható literes kólásüveg – a *Pepsi-mikrociklus* az ital (kultúr)történetébe is betekintést enged –, a csibézszerencse kedves esete a tiltott fürdés utáni, katonai gyakorlatba keveredő biciklis száradás elevenítése.

Hadi kötődésű a záró, *Centurio* egység címadó verscsoportja is, amely Kassák száz eszten-deje (1915-ben) megjelent, „fájdalom-ékszerű”, *Éposz Wagner maszkjában* kötete előtt tiszteleg.

A felkérésre írt korpusz a front- és lövészárókvilág, az embervágóhíd működésének ábrázolásával a békéért szólal, az élet szentsége mellett tesz hitet. Az elmúlás tragikumát elegánsan oldják az *Öt bemetszés* őszi pillanatképei. (Az adott kifejezések köré épített szöveg méltán nyerte el a hévízi Csokonai Társaság költészeti Lilla-díját.) A záró *nempróza* „nem-prózája” végül leltárba veszi a kötet kincseit, elsimítva a derekas munka után a talajt: „a felszántott föld helyezkedik / rög a röghöz tömb a tömbhöz / összetámaszkodik / vágás a vágathoz talál”.

Ekként válik Sütő Csaba András új verseskönyve is befejezetté, tetszetősen tervezett és formált, szívesen belakott birtokká, kész szigetközi szóttessé, melyben jó otthon lenni, melybe jó betakarózni.

Szemes Péter

Csizsik Tamás: *Spinae*